

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 86

София, понеделникъ, 15 май

1933 г.

94. заседание

Петъкъ, 12 май 1933 година

(Открито отъ подпредседателя Н. Шоповъ въ 16 ч. и 40 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.	Стр.
Отпуски, разрешени на народни представители . . . 1961	довитъ земеделски стопанства. (Първо четене — продължение разискванията и приемане) . . 1962
Протестъ отъ народния представител Д. Икономовъ по поводъ убийството на бившия народенъ представител Петко Напетовъ. (Съобщение) . . 1961	2) за измѣнение на закона за подпомагане на розо-производството отъ 26 мартъ 1922 г. (Съобщение) 1973
Законопроекти:	Дневенъ редъ за следващото заседание 1986
1) за измѣнение и допълнение на закона за тру-	

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Откривамъ заседанието. Присъствуватъ нужното число народни представители. Заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ г. г. народни представители: Ангеловъ Боянъ, Аневъ Василъ, Бечевъ Милко, Богоевъ Борисъ, Бончевъ Тодоръ, Бръшляновъ Цоню, Василевъ Григоръ, Василевъ Йото, Василевъ Славейко, Гавриловъ Никола, Доброволски Стефанъ, Дуковъ Иванъ, Ецовъ Борисъ, Илиевъ Стойко, Йотовъ Никола, Каназирски Георги, Кемилевъ Никола, Киселички Христо, Кораковъ Крумъ, Косачевъ Йорданъ, Кръстевъ Гето, Лоловъ Сава, Лунговъ Николай, Лъкарски Иванъ, Момчиловъ Стоянъ, Мустафовъ Али, Омарчевски Стоянъ, Орозовъ Александъръ, Пентиевъ Антонъ, Пиронковъ Александъръ, Ризовъ Стойне, Русевъ Иванъ, Савовъ Сава, Смиловъ Боянъ, Статевъ Христо, Тахировъ Хафузъ Юсеинъ, Томчевъ Ангелъ, Тошевъ Никола, Франгя д-ръ Александъръ, Циганчевъ Анастасъ, Чорбаджиевъ Петко и Шидерски Едю)

Съобщавамъ на Народното събрание, че бюрото е разрешило отпускъ на следнитъ народни представители:

- На г. Стойне Славовъ — 1 день;
- На г. Анастасъ Циганчевъ — 1 день;
- На г. Христо Родевъ — 2 дена и
- На г. Методи Петровъ — 4 дни.

Понеже следнитъ г. г. народни представители сж взели досега повече отъ 20 дни отпускъ, следва да имъ бжде разрешенъ сега отъ пленума.

Който отъ г. г. народнитъ представители е съгласенъ да се разреши 1-дневенъ отпускъ на народния представител г. Тончо Мечкарски, който е използвалъ досега 43 дни отпускъ, моля, да вдигне ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Който отъ г. г. народнитъ представители е съгласенъ да се разреши 2-дневенъ отпускъ на народния представител г. Георги Йоневъ, който е използвалъ досега 20 дни отпускъ, моля да вдигне ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Който отъ г. г. народнитъ представители е съгласенъ да се разреши 3-дневенъ отпускъ на народния представител г. Георги Казанаклиевъ, който е използвалъ досега 92 дни отпускъ, моля, да вдигне ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Който отъ г. г. народнитъ представители е съгласенъ да се разреши 8-дневенъ отпускъ на народния представител г. Юсеинъ х. Галибовъ, който е използвалъ досега 56 дни отпускъ, моля, да вдигне ржка. Мнозинство, Събранието приема.

На следнитъ г. г. народни представители е разрешенъ отпускъ, поради това, че заминаватъ въ странство:

- На г. Милко Бечевъ — 7 дни;
- На г. Петко Чорбаджиевъ — 7 дни;
- На г. Григоръ Василевъ — 7 дни;
- На г. д-ръ Александъръ Франгя — 7 дни;
- На г. Стоянъ Момчиловъ — 7 дни и
- На г. Василъ Янакиевъ — 8 дни.

Д. Икономовъ (нез): Г. председателю! Моля Ви се, дайте ми думата преди дневния редъ. Едно съобщение. Азъ Ви депозирахъ документъ.

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Д. Икономовъ (нез): Тази сутринъ, г. г. народни представители, е падналъ убитъ работническиятъ деецъ Петко Напетовъ. Той бѣ членъ на това Събрание и азъ чрезъ Васъ, г. председателю, изказвамъ гласъ на протестъ за това политическо убийство.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з, Ст): Нѣма ли да почетете паметта му съ ставане на крака? Той е билъ довчера членъ на това Събрание. Поне това направете. Отдайте нужното внимание къмъ човѣка.

Председателстващъ Н. Шоповъ: Има начинъ, по който единъ народенъ представителъ може да постъпи въ случая — чрезъ питане.

А що се касае до тази почитъ, която вие искате да му се окаже, ще Ви забележа, че покойният Петко Никетовъ не е народенъ представителъ, следователно нѣмаме основание да правимъ това.

Пристъпваме къмъ първа точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г. Добри Сви-наровъ.

Д. Свиновъ (нац. л.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Разискваме днесъ единъ законопроектъ, въ който сж легнали известни постановления, които коренно измѣнятъ нѣкои текстове отъ закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства. Въпросътъ, който се засѣга отъ настоящия законопроектъ, отъ 1921 г. насамъ е билъ предметъ на разисквания и ония постановления, които досега уреждаха въпроса за оземляването на малоимотнитѣ и безземелнитѣ у насъ, днесъ наново ще трѣбва да бъдатъ обсъдени, за да създадемъ единъ законъ, който действително ще уреди тази материя и който да бѣде една обществена гаранция, както за държавата, така и за ония, които очакватъ оземляването ѝ.

Наистина, въпросътъ за оземляването, както е видно и отъ мотивитѣ на самия законопроектъ, е единъ социаленъ въпросъ. Веднага следъ войната, когато имаше едно повишение на ценитѣ на произведенията отъ земеделѣското стопанство, повикътъ за земя бѣше голѣмъ, и тогава правителството на Земеделѣския съюзъ създаде закона за трудовата поземелна собственостъ. По този законъ се извършиха редъ оземлявания, а впоследствие, съ измѣнението на този законъ съ така наречения законъ за трудовитѣ земеделѣски стопанства, тая реформа се продължи. За да можемъ днесъ да видимъ въ каква форма бихме възприели така предлаганитѣ измѣнения въ настоящия законопроектъ, необходимо е, преди всичко, да видимъ, до какъвъ резултатъ сме стигнали съ оземляването, което се извърши. Трѣбва да преченимъ получения резултатъ съ огледъ и на ония страни въ нашия стопански животъ, съ които трѣбваше това оземляване да се съюстави. Трѣбва да видимъ, дали резултатитѣ, които се допринесоха съ оземляването, действително оправдаха надеждитѣ на самия законъ, съ който действително се е искало да се запълни една обществена нужда.

За да се извърши оземляването, г. г. народни представители, най-напредъ се започна отъ меритѣ. Вие знаете, че отъ 1921 г. досега се извършиха нѣколко закрѣглявания на меритѣ. Нѣкои населени пунктове, които имаха мера, за да могатъ да изхранятъ своя добитѣкъ, съ тия чести закрѣглявания намалиха много размѣра на своята мера, и съ това, безспорно, пъкъ се увреди на скотовѣдството у насъ — единъ съжитѣникъ на земеделѣието, защото азъ смѣтамъ, че земеделѣието и скотовѣдството вървятъ рѣка за рѣка. Нанесе се, казвамъ, единъ ударъ на скотовѣдството у насъ съ това безразборно закрѣгляване, отнемане и разораване на меритѣ, и резултатитѣ се почувствуваха най-много отъ селското население. Статистикитѣ ни показватъ, че имаше едно намаление на добитѣка, особено на овцѣтѣ. Това се дължи на обстоятелството, че много мери бѣха разорани и раздадени на малоимотни и безимотни и добитѣкътѣ не можеше вече да намѣри достатъчно храна и ония условия, при които по-рано се е развъждалъ. Ето, благодарение на една не-системна политика относно разораването на меритѣ, ние виждаме, какъ единъ поминѣкъ, свързанъ съ нашето земеделѣие — скотовѣдството — отъ день на день запада. И затуй напоследѣкъ се чува вече и повикъ за възвръщане къмъ меритѣ. Това е, г-да, единъ повикъ въ селата, който, азъ смѣтамъ, че е много по-силенъ, отколкото е повикътъ за раздаване наново на земя за оземляване безимотнитѣ. И днесъ, когато ще има да образуваме поземелния фондъ, отъ който да се раздадатъ земи на малоимотнитѣ, азъ смѣтамъ, че ще направимъ голѣма грѣшка, ако поставимъ пакъ ново закрѣгляване, ново изземване на меритѣ, за да дадемъ земи на този фондъ. Сжщо така съмъ противъ включването въ тоя фондъ на изключванитѣ отъ обекта на горското стопанство закълявѣли гори, защото на много мѣста, само и само за да се добиятъ съ земя, известни срѣди ще искатъ непременно известни гори, независимо отъ това дали отговарятъ на условията да бъдатъ извадени отъ обекта на горското стопанство, да се подхвърлятъ на едно изкореняване, за да се задоволи нуждата отъ оземляване на известни безимотни. Азъ смѣтамъ, че така разрешенъ въпросътъ за снабдяване фонда съ земи, съ тия измѣнения, които предвижда настоящиятъ законопроектъ, отново ще подхвърлимъ на унищо-

жаване както меритѣ, така сжщо и горитѣ. Въ това отношение ще трѣбва да бѣдемъ твърде внимателни. Ако не можемъ да възвѣрнемъ онова, що е разорано отъ меритѣ, поне ще трѣбва да спремъ намалението имъ, защото, както казахъ преди малко, отъ день на день нашето скотовѣдство запада.

Г. г. народни представители! Съ законопроекта се посѣга и на училищнитѣ и на скотовѣднитѣ фондове. Споредъ мене, ще извършимъ една грѣшка, ако черпимъ за поземелния фондъ земя както отъ скотовѣднитѣ, така и отъ училищнитѣ фондове. Следъ като училищата бѣха оземлени съ достатъчно имоти, съ които могатъ горедолу да посрѣщатъ нуждитѣ си; следъ като си създадоха едни добри стопанства, които, безспорно, се обработватъ пакъ отъ малоимотни, понеже тѣ взематъ на търгъ тия земи отъ училищнитѣ настоятелства, да лишимъ училищнитѣ настоятелства отъ тия земи, особено днесъ, когато държава и община не могатъ да имъ се притекатъ на помощъ, смѣтамъ, че ще разрушимъ онова, което е създадено въ продължение на редица години. Съ това не ще отговоримъ на оная нужда за оземляване, която искаме да задоволимъ, а, отъ друга страна, ще влошимъ положението на училищата.

Азъ ще ви дамъ известни данни, отъ които ще се види колко сж земитѣ на училищнитѣ фондове и какви доходи даватъ за училищното дѣло. Училищнитѣ фондове разполагатъ всичко съ около 2 милиона декари обработваема земя. Отъ тая земя училищнитѣ настоятелства получаватъ срѣдно около 200 милиона лева годишно. Благодарение на тия доходи, само презъ 1930/1931 г. сж построени около 200 училища. Близко 20% отъ днешнитѣ училища не сж въ общински, а въ частни здания. Благодарение на тия приходи, които училищнитѣ настоятелства иматъ отъ имотитѣ, които даватъ подъ наемъ, ще може въ единъ не дълъгъ периодъ, отдѣляйки 25% отъ тия приходи, съгласно закона, за създаване фондове за постройка на училищни здания, за тия 20% отъ училищата, които днесъ сж въ частни здания, да се построятъ общински здания. Отъ близо 2 хиляди новопостроени училища, 467 сж построени съ заеми отъ Кооперативната банка, а безъ заеми, значи съ приходитѣ отъ училищнитѣ имоти — 1447. При тая статистика, г. г. народни представители, не можемъ да не се съгласимъ, че ако отнемемъ тия имоти отъ училищнитѣ фондове, чувствително ще засегнемъ нашето училищно дѣло.

Въпросътъ за отдаване земитѣ на училищнитѣ фондове подъ наемъ е разрешенъ много привилно. Дожколото знамъ, когато се отдаватъ тия земи подъ наемъ, обикновено се прави предпочитане на малоимотнитѣ. А сега, при намаленитѣ наеми, смѣтамъ, че нуждата за оземляване малко се смекчава, а съ това може да се оправдае и пожеланието, което отправямъ: да не се засѣгатъ никакъ училищнитѣ фондове. Съ настоящия законопроектъ ще трѣбва да гледаме да запазимъ това, което е създадено за една обществена целъ.

Сжщото може да се каже, г. г. народни представители, и за скотовѣднитѣ фондове. Азъ намирамъ, че трѣбва да бѣдемъ много внимателни, когато ще разрешаваме въпроса, дали да се отнематъ земитѣ на скотовѣднитѣ фондове. Тия земи служатъ за издрѣжка на редица мѣроприятия въ общинитѣ. Ето защо и отъ тамъ не трѣбва да търсимъ земя за оземляване на малоимотнитѣ. Ако не можемъ да дадемъ още на училищнитѣ и скотовѣднитѣ фондове, поне да останатъ тѣ въ това положение, въ което се намиратъ сега.

Въ настоящия законопроектъ, г. г. народни представители, сжщо така се предвижда да се извърши една ревизия на всички оземлявания досега. Вие знаете, че по силата на закона за трудовата поземелна собственостъ, а така сжщо и по силата на закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства, маса парцели или парчета земя отъ меритѣ, присвоени следъ 1903 г. отъ населението, бѣха подхвърлени на едно ревизиране, било отъ общинскитѣ комисии, било пъкъ отъ мирозитѣ сѣдилища, и почти по всички тѣхъ въпроситѣ сж вече разрешени. И ако сега наново се занимаваме особено съ тѣзи присвоения, които сж станали навремето, уредени съ вѣзли въ законна сила решения, азъ смѣтамъ, че ще извършимъ една грѣшка, затуй защото ще създадемъ у притежателитѣ убеждението, че можемъ, даже и следъ като имаме думата на единъ сѣдъ, наново да правимъ ревизия на такива едни оземлявания или на такива едни присвоения, които сж получили своето потвърждение отъ надлежната инстанция. Не оспорвамъ, че въ миналото при оземляванията се извършиха редъ фаворизации. Тая ревизия, която се предвижда въ настоящиятъ законопроектъ, ако се извърши разумно и обективно за

известни оземлявания, съ оглед на условията, при които съ били оземлени известни стопани, ще даде своите резултати. Но когато тя засегне почти всичките оземлявания, въ такъв случай резултатите ще бъдат отрицателни, затуй защото нѣма да имаме сигурност, че, при този начинъ на процедиране, нѣма утре другъ законъ съ обратна сила да измени създаденото положение. Ето защо, по отношение на ревизията, която действително има мѣсто да извърши известни поправки, законопроектътъ ще трѣбва да определя известни условия, при които да се извършва.

По отношение цените, по които ще се заплащатъ отчуждените имоти, азъ намирамъ, че също ще трѣбва да се извърши една корекция въ законопроекта. Наистина, имаме едно спадане на цените на земята, но цените на тѣзи земи, които ще трѣбва да заплати оземлениятъ, все пакъ трѣбва да отговарятъ горе-долу на срѣдните пазарни цени.

За да имаме, г. г. народни представители, една гаранция, че съ новите изменения, които ни се предлагатъ съ настоящия законопроектъ, ще се оперира разумно, азъ смѣтамъ, че трѣбва въ него да бъде прокарано началото — както това трѣбва да бъде въ всѣки единъ законъ — да има единъ общественъ контролъ надъ органите, които ще го прилагатъ. И за да имаме този общественъ контролъ, необходимо е, споредъ мене, въ § 28, който определя органите, които ще прилагатъ настоящия законъ, да се направятъ известни изменения. § 28, буква а, урежда общински комисии, назначавани отъ Министерството на земедѣлието. Въмѣсто тия общински комисии, по-целесъобразно би било да имаме комисии, излъчени отъ общинските съвети, които най-добре биха преценили нуждата отъ оземляване въ населените мѣста. Една комисия, излъчена отъ самия общински съветъ, би представлявала една по-голяма гаранция, че въпросите, които тя ще има да разрешава по настоящия законъ, ще бъдатъ разрешени съ една справедливостъ и съ огледъ на това да извърши оземляването.

Като една контролна инстанция по оземляванията да бъде мировиятъ съдия, който да прегледа всички оземлявания, които съ извършили комисията, излъчени отъ общинските съвети. Мировиятъ съдия, който най-добре бихъ казалъ, би съблюдавалъ закона, може да отдели време, за да насрочи всички дѣла по оземляването въ дадено населено мѣсто, за да извърши една провѣрка, която, извършена отъ него, ще бъде гаранция, че оземляванията съ станали по изискванията на закона. Съ § 32 като контролна инстанция се предвижда единъ съветъ въ съставъ: началникътъ на отдѣлението, главниятъ инспекторъ при същото, юрисконсултътъ при Министерството на земедѣлието и единъ членъ на Административния съдъ. Съ този съветъ, вмѣсто да създадемъ едно бързо уреждане на оземляването и по-скорошното раздаване на земята, ще подхвърлимъ на едно забавяне оземляването, защото този съветъ ще бъде отрупанъ съ преписки отъ цялата страна и не ще въ бъде фактически възможно да може овреме да разрешимъ всички въпроси, които ще се повдигатъ отъ общинските комисии. Затова предпочитателно е, както казахъ, провѣрката, която има да се извърши, да я предоставимъ на мировиятъ съдия, който ще извършватъ тая работа много по-скоро, и това, разбира се, ще даде за резултатъ бързото оземляване на тия, които чакатъ оземляване.

II. Попивановъ (з): Адвокатите ще иматъ ли алъшъ-вернишъ тогава?

Д. Свиначовъ (нац. л): Г. г. народни представители! Законопроектътъ включва така също и материята за комасацията на земята. Азъ съмъ длъженъ да отбележа, че въ закона за трудовите земеделски стопанства този въпросъ не би могълъ да намѣри едно правилно разрешение, защото, преди всичко, въпросътъ за комасацията на земята представлява отъ себе си единъ сложенъ проблемъ, който не може да бъде разрешенъ инцидентно съ единъ кратки постановления. Този въпросъ ще трѣбва да бъде предметъ на единъ специаленъ законъ, защото материята, която засега, е материя, въ която се преплитатъ както частноправни интереси, така също и интереси на държава и общини. Въ този специаленъ законъ ще трѣбва да бъдатъ набелязани и органите, които ще има да извършватъ тая голяма и тежка работа. Освенъ това, този въпросъ не е близъкъ за разрешение, защото редица условия днесъ отлагатъ неговото разрешение или го затрудняватъ.

При тѣзи бележки, които направихъ по законопроекта, азъ заявявамъ, г. г. народни представители, отъ името на нашата група, че ние по принципъ ще гласуваме за

законопроекта, като въ комисията ще искаме да бъдатъ изменени тия постановления, на които се спрѣхъ, които действително биятъ на очи и които даватъ основания да се казва, че законопроектътъ е повече партизански, отколкото да задоволява една нужда.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст): Нали вашиятъ Министерски съветъ го е приелъ? За какъвъ партизански законопроектъ говорите тогава?

С. Мошановъ (д. ст): Той говори като народенъ представител.

Д. Свиначовъ (нац. л): Азъ казвамъ, че известни параграфи не би трѣбвало да бъдатъ приети, както съ въ проекта.

А. Аврамовъ (з): Вие не знаете ли и въ Ескиджумайска околия да има извършени нѣкои неправилни оземлявания?

Д. Свиначовъ (нац. л): Зная.

А. Аврамовъ (з): Кажете тогава нѣкои случаи.

Д. Свиначовъ (нац. л): Г. Аврамовъ! Още когато се разглеждаше този въпросъ за ревизията, азъ казахъ, че действително въ миналото е имало извършени фаворизации.

А. Аврамовъ (з): Не знаете ли, че Ескиджумайскиятъ полицейски участъкъ е оземленъ? А секретаръ-бирникътъ на с. Даутларе, който е билъ оземленъ презъ време на Сговора, сега живѣе въ друго село на Поповска околия?

Д. Свиначовъ (нац. л): При бележките, които направихъ по настоящия законопроектъ, и за които нашата група ще настоява да бъдатъ вземени подъ внимание, азъ заявявамъ, че ние ще гласуваме за законопроекта по принципъ. (Глъчка)

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Има думата народниятъ представител г. д-ръ Никола Чирпанлиевъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ст): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Ние сме кълъ края на разискванията по единъ тъй важенъ въпросъ. Азъ съмъ задълженъ да взема думата, едно като мандаторъ на групата Демократически сговоръ, и, друго, че както на закона отъ 1924 г., така и на всички неговии изменения, които станаха презъ последните 2—3 години, азъ бѣхъ докладчикъ. Като единъ отъ последните оратори по този законопроектъ, азъ можахъ да чуя критиките върху закона, въ създаването и гласуването на който съмъ взелъ активно участие, като неговъ докладчикъ. Ние бихме били улеснени много въ тия разисквания, ако г. министърътъ на земедѣлието ни беше далъ данни, или пъкъ въ мотивите къмъ законопроекта ни бѣха дадени данни за състоянието на фонда въ момента, когато ликвидирахме Дирекцията за трудовите земеделски стопанства, както по отношение земята, които съ причислени къмъ този фондъ, както по отношение хората, които съ оземлени, така и по отношение земята, които евентуално могатъ да бъдатъ причислени къмъ фонда съ новите положения на законопроекта, който ни се предлага, така и по отношение на хората, които трѣбва да бъдатъ оземлени. Ако ние имаме тия данни — или въ мотивите къмъ законопроекта, или въ едно изложение на г. министра — ние при разискванията по този сложенъ въпросъ щѣхме да бъдемъ улеснени. Ще се задоволя, обаче, съ данните, съ които разполагамъ самъ.

Законопроектътъ, който ни се предлага, има своята история. Азъ за себе си ще поставя четири въпроси, на които ще отговоря. Първо, кой създаде закона за трудовата поземелна собственостъ въ 1920/1921 г.? Второ, кои ни застави въ 1924 г., следъ едно проучване закона за трудовата поземелна собственостъ и резултатите отъ негово прилагане, да искаме неговото изменение? Трето, кои ни застави следъ туй да направимъ изменения и допълнения на този законъ? И, най-сетне, единъ последенъ въпросъ: кои обективни условия налагатъ днесъ да се внесатъ тия изменения, които ни предлага министърътъ на земедѣлието г. Муравиевъ?

С. Кирчевъ (з. Ст): Въроятно тия условия, които наложиха на Сговора да внесе измѣнения въ тоя законъ за трудовата поземелна собственост.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Ние си представяме, че, както съ закона за трудовата поземелна собственост, тъй и съ закона за трудовитъ земеделски стопанства, съ всичкитъ негови измѣнения, разрешаваме трудния и сложенъ поземеленъ въпросъ въ България. Ние си представяме сѣщо, че съ онова приложение, което дадохме на тоя законъ, сме допринесли за разрешението на този труденъ и сложенъ въпросъ. Азъ смѣтамъ, че ние не разрешаваме тоя труденъ проблемъ, по много причини.

Законътъ за т. п. с. се създаде на 1920/1921 г., когато следъ войнитъ бушуваше едно отрицателно настроение въ нашето общество. На туй отрицателно настроение трѣбваше да се отговори, както бѣха почнали да отговарятъ и въ други държави — съседни намъ, или голѣми европейски държави — където такова настроение тоже бушуваше. По подражание на тѣхъ, и ние въ България искаме да отговоримъ. Създаването на закона за т. п. с., безспорно, има своето оправдание и съ общественостопански причини — съ туй, че и въ нашата страна, въ която има сравнително най-равномѣрно разпредѣление на земята, има малоземелни и безземелни, на които трѣбва и може да се даде земя. Но въ онѣзи години той бѣше плодъ и на подражение на онова, което ставаше около насъ.

П. Попивановъ (з): Бѣше плодъ на една крещяща нужда.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ нѣма да се впускамъ въ исторически и критически бележки, каквито се направиха отъ всички оратори, които говориха до този моментъ. Излишно е да цитирамъ и статистически данни, каквито тѣ дадоха. Азъ ще се спра само на онѣзи критики и бележки, които се направиха, дотолкова, доколкото да подчертая, че съмъ съгласенъ съ тѣхъ, безъ да ги обосновавамъ, безъ да ги развивамъ.

На 1924 г., следъ едно проучване — а не по липса на куражъ, както каза вчера г. Еню Поповъ — ние измѣнихме не само името на закона за т. п. с., но и неговото съдържание. Съ едно окръжно тогава ние наредихме да се спре прилагането на закона за т. п. с. дотогазъ, докато една конференция отъ компетентни хора, отъ представители на всички парламентарни групи, отъ представители даже на партии, които не бѣха представени въ Парламента, не се произнесе. Тая конференция заседава въ тогавашната Дирекция за т. п. с. въ продължение на 15 дни, проучи всички постановления на закона за т. п. с., справи се съ всички данни по приложението на този законъ и изработи единъ проектъ, който бѣше даденъ на Министерството на земледѣлието, за да го внесе чрезъ Министерския съветъ, като законопроектъ, въ Народното събрание.

Т. Бошнаковъ (з): И най-голѣмата ви реформа бѣше тая, че отървахте имотитъ на чифликчиитъ и дадохте земя на ония, които нѣматъ хаберъ отъ земледѣлие.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Оземлиха дори полицейскитъ участъци!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Кои бѣха нашитъ основания да искаме измѣнение на закона за т. п. с. и да го преименуваме въ законъ за т. з. с. — за трудовитъ земеделски стопанства? (Възгласения отъ земледѣлцитъ)

Г. г. народни представители! По такива въпроси не бива да се проявява сантиментализмъ, при разглеждането на такива въпроси не бива да се влагатъ чувства, по такива въпроси най-малко трѣбва да се правятъ партийни смѣтки.

Т. Бошнаковъ (з): А вие тогава тъкмо партийни смѣтки правѣхте, защото върнахте отчужденитъ имоти на чифликчиитъ, които иматъ маса имоти, безъ да имъ познаватъ границитъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): По такива въпроси трѣбва да се мисли обективно и обективно да се решава. И когато говоримъ върху единъ такъвъ сериозенъ въпросъ, трѣбва да имаме смѣлостта да виждаме нѣщата каквито сѣ и да ги излагаме обективно.

Т. Бошнаковъ (з): Тъкмо такива сѣ, каквито ги казваме ние.

С. Мошановъ (д. сг): Чакайте. Той може да потвърди вашата мисълъ.

Т. Бошнаковъ (з): Какво ще потвърди? Имаше единъ законъ, който трѣбваше да прилагате, а вие върнахте имотитъ на чифликчиитъ и дадохте земя на хора, които нѣматъ хаберъ отъ земледѣлие. Въ курортни мѣста дадохте земя за земеделски стопанства!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Въ 1924 г. ние преименувахме закона за т. п. с. въ законъ за т. з. с. не така случайно, а напротивъ, по принципиални съображения. Ние смѣтаме, че въ България горящъ аграренъ въпросъ, палящъ поземеленъ въпросъ не сѣществува.

Т. Бошнаковъ (з): За ония, които нѣматъ нужда отъ земя, като васъ, така е.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): До голѣма степенъ поземелниятъ въпросъ у насъ изкуствено се създаваше. Това бѣше нашето становище и затуй ние създадохме закона за т. з. с.

Азъ си спомнямъ разискванията въ конференцията презъ 1924 г., месецъ февруарий. Въ тази конференция участвува представителъ на Земледѣлския съюзъ тогава, въ лицето на г. Дилианова. Много добре си спомнямъ становището, което той поддържаше. И въ доклада си по законопроекта въ 1924 г. азъ констатирахъ, че и г. Дилиановъ — съжалявамъ, че той отсъствува и е малко неудобно да говоря въ негово отсъствие — наредъ съ всички други представители на партии и общественици, които участваха въ изработването на законопроекта, се съгласи, че България е страна на сравнително най-равномѣрно разпредѣление на земята. Той, заедно съ всички, тогазъ призна, че горящъ аграренъ, поземеленъ въпросъ въ България нѣма и че сѣществува другъ единъ въпросъ, по-сѣщественъ и по-важенъ — агрономическиятъ: да се направятъ сѣществуващитъ земеделски стопанства по-жизнеспособни по-дходни, да могатъ да дадатъ повече блага за поминѣка на онзи, който притежава парче земя.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Г. Дилиановъ казалъ ли е, че аграренъ въпросъ у насъ не сѣществува?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Да сме начисто: той каза, че горящъ, палящъ аграренъ въпросъ у насъ не сѣществува.

Е. Поповъ (з): Тогазъ, въ ваше време, всѣки бѣше принуденъ да твърди обратното.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): И тогазъ азъ констатирахъ това въ пленума при доклада си — че той застана на това умѣрено становище, какво въ България палящъ аграренъ въпросъ не сѣществува.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Правилно да се цитира.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Въ всичкитъ разисквания, които станаха около законопроекта за т. з. с. презъ 1924 г., въ всичкитъ разисквания, които станаха впоследствие при измѣненията му и въ разискванията, които ставатъ днесъ, вие виждате едни по-силно, други по-слабо да правятъ тази констатация. Като червена нишка въ всичкитъ тѣзи разисквания, които ставатъ и сега по този законопроектъ, се пронизва мисълта, че болезненъ, така наболѣлъ поземеленъ въпросъ, който да създава смутъ въ българското село — както вчера изтъкна единъ ораторъ, мисля г. Еню Поповъ — не сѣществува у насъ. Известни срѣди въ България носятъ до голѣма степенъ отговорността за туй, че изкуствено или по разни съображения сѣ раздухвали, сѣ разпалвали този въпросъ повече, отколкото той сѣществува. И заради това навремето ние отидохме къмъ другия принципъ: смѣтайки, че, безспорно, въ България има безземелни и малоземелни хора, които трѣбва да бждатъ оземлени, ние искаме отъ стопанствата, които тѣ притежаватъ, като придадемъ по нѣщо — съ измѣненията, които направихме въ закона за т. п. с. — да направятъ по-дходни стопански единици, за да се гарантира преживяването и едно сравнително благосъстояние на тѣзи, които ги притежаватъ.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Искане се голѣмъ куражъ, за да се поддържа това становище. Какъ ще увеличатъ дохода? Нали трѣбва да имъ дадете земя? Значи, споредъ Васъ, днесъ не сѣществува палящъ аграренъ въпросъ?

Д-ръ Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ ще се обоснова.

С. Мошанов (д. сг): Ако искаш да дадеш земя на всички, които седят по кафенетата, разбира се, ще съществува!

Д-ръ И. Бешков (з): Не на такива, а на селяните-земледълци.

С. Мошанов (д. сг): Толкозъ е земята — нѣмаме повече. (Глъчка)

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля, г-да, дайте възможност на г. Чирпанлиевъ да говори.

Д-ръ Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ заявихъ още въ началото, че нѣма да се впускамъ въ развиване на онѣзи положения, които сподѣлямъ, развити отъ ораторитѣ, които досега се изказаха. Обаче ще трѣбва да се спра само на нѣкои цифри — както отъ доклада на т. з. с. отъ 1928 г., тъй и отъ статистикитѣ, които се цитираха тукъ — за да се разбере и подчертае, че ние имаме сравнително равномерно разпредѣление на земята. На що се дължи това? Дължи се на туй, че отъ освобождението на България до днесъ всички правителства — и особено Петко Каравеловъ, съ закона, който навремето поддържаше — сѣ създавали условия да се раздробяватъ чифликчийскитѣ земи, земитѣ на голѣмитѣ чокои, на нашитѣ турски владетели, и да се даватъ за оземляване на тѣзи, които нѣматъ земя. Тази историческа деятелностъ, ако мога така да кажа, на нашитѣ бивши правителства следъ освобождението, създаде условията, щото въ България да имаме едно равномерно разпредѣление на земята — сравнително, подчертавамъ тази дума — и едно фактическо положение, при което стабилното стопанство у насъ, което фактически даваше възможностъ на българския земледѣлецъ-стопанинъ да преживѣе, се оформи къмъ 50 — 100 декари. Надъ 100 декари, надъ 300 декари имаме сравнително малко стопанства. Голѣми стопанства, обаче, срещу които се създаваше едно настроение въ Парламента, имаме много малко. А свършено малко имаме едри стопанства, които ние навремето ограничихме да иматъ до 1500 декари максималенъ размѣръ и оставихме да съществуватъ, за да могатъ да се разрабятъ като образцови, като модерни стопанства и да служатъ за образецъ на всички онѣзи, които работятъ около тѣхъ.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст.): Какво ще служатъ за образецъ, когато онѣзи, които сѣ около тѣхъ, нѣма какво да обработватъ! За какво имъ е този образецъ?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Единъ въпросъ, който ние искахме да разрешимъ сѣ създаването на закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства, бѣше въпросътъ за цената на земята, която се отчуждава. И тамъ е разликата между двата закона. Цената, по която се заплаща земята, отчуждавана по закона за трудовата поземелна собственостъ, по една статистика, не отиваше повече отъ 50 до 100 л. на декаръ. При пазарнитѣ цени тогава на декаръ, това бѣше равносилно на една експроприация. Законътъ за трудовитѣ земледѣлски стопанства искаше да коригира това, като създаде една сравнително по-добра оценка, която да варира между ценитѣ на земята 5 години преди войната и ценитѣ на земята 5 години следъ войната. Така дойдохме до положението — по даннитѣ, които имаме въ Дирекцията за трудовитѣ земледѣлски стопанства — щото цената на декаръ, която се плащаше тогава, да бѣде 700—800 лева. Ние смѣтахме, че ще трѣбва да се прокара една по-голѣма справедливостъ въ заплащането и затова създадохме това положение въ закона отъ 1924 г.

А. Буковъ (з): Само че то стана безпредметно, понеже всички частни земи, до една, ги върнахте.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Другъ единъ аргументъ, който ни застави да направимъ измѣнението на закона за т. п. с., бѣше да дадемъ преднина на оземляването на бѣжанцитѣ. Туй, което не бѣше належаща нужда или туй, което не бѣше актуеленъ въпросъ въ годинитѣ, когато се създаваше законътъ за трудовата поземелна собственостъ, стана единъ належащъ въпросъ тогава, когато ние създавахме закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства; и затова ние дадохме преднина въ нашия законъ на оземляването на бѣжанцитѣ. Преди още да се създаде Дирекцията за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, ние бѣхме оземлили сѣ около 140.000 декари земя бѣжанцитѣ, а следъ туй — после ще дамъ даннитѣ — когато

тая дирекция се създаде, ние дооземлихме бѣжанцитѣ и по този начинъ завършихме едно крупно дѣло, като дадохме земя и препитание на тия, които бѣха напустили своитѣ родни огнища, за да дойдатъ въ България. Въ нашия законъ за трудовитѣ земледѣлски стопанства този въпросъ има преднина. Ние подчертахме дебело, че на тия хора трѣбва да се даде поминѣкъ, и съ специалнитѣ наредби и съ закона, който създадохме, и съ заѣма, който сключихме, ние разрешихме този крупенъ за българската действителностъ въпросъ.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст.): А кое ви накара да върнете частнитѣ земи? И това е интересно да се знае.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): И до това ще дойда, почакайте.

Другъ единъ аргументъ, който ни застави да промѣнимъ закона за т. п. с. и да създадемъ нашия законъ за трудовитѣ земледѣлски стопанства, бѣ чл. 6 отъ закона за трудовата поземелна собственостъ. Чл. 6 постановяваше да се изземватъ за фонда т. п. с. спорнитѣ между две села земи и да се раздаватъ. Тоя членъ даваше възможностъ за фаворизация на едно село за смѣтка на друго. Тоя членъ характеризираше сѣщо така закона за трудовата поземелна собственостъ като законъ експроприационенъ, като законъ, съ който може да се отворятъ вратитѣ за известни произволи. И азъ си спомнямъ, че въ единъ разисквания навремето се посочи единъ примѣръ въ Горноорѣховско — спорътъ между селата Горско-Новосело и Джулюница. Този споръ бѣше се разрешилъ благоприятно за едното село. Следъ като дѣлото бѣше свършено, следъ като бѣше минало и презъ Касационния съдъ, заведе се новъ споръ, само и само имотътъ да стане споренъ. И следъ като имотътъ стана споренъ, по силата на чл. 6 отъ закона за трудовата поземелна собственостъ, той се взе и се раздаде на селяни отъ онова село, което гласува за властващата тогава партия. Азъ цитирамъ този случай, доколкото си го спомнямъ отъ разискванията въ комисията, пъкъ и тукъ, въ пленума, при гласуването на закона. Може да има и други случаи. Съ този чл. 6, който даваше възможностъ, даже и по ликвидирани спорове предъ всички съдебни инстанции, да се възбудятъ на нова смѣтка спорове, съ целъ да се иззематъ спорнитѣ земи, трѣбваше да ликвидираме, и затова съ закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства ние го премахнахме.

Върху насъ се хвърля едно обвинение — че сме създали специаленъ текстъ за тѣ нареченитѣ модерни образцови стопанства и сме имъ гарантирали земя до 1500 декари. Въ духа на закона, който гласувахме, въ духа на нарежданията, които тогава прокарахме, ние не целѣхме да облагодетелствуваме 10—15 души, които имаха образцови стопанства. Отъ 10—15 души въ България, ако вие изземете по 1000 декари, за да ги намалите подъ 1000 декари, за да ги намалите до максимума 300 декари — както бѣше по закона за трудовата поземелна собственостъ — вие ще добиете, да кажемъ, единъ резултатъ отъ 15.000 декари. Какво ще направите съ тия 15.000 декари? Колко души ще оземлите, какъвъ поземеленъ въпросъ ще разрешите, какъвъ аграренъ въпросъ ще разрешите? Но когато се посегне на тия 10—15 голѣми, образцови, модерни стопанства, тогава се унищожаватъ стопански огнища, въ които редъ години се е работило, въ които и материални срѣдства, и интелектуални сили, и умъ и енергия сѣ влагани, за да се създадатъ като образецъ за нашето земледѣлско стопанство. Законътъ за трудовата поземелна собственостъ бѣше обладаванъ отъ единъ духъ на отрицание къмъ тия голѣми земледѣлски стопанства, да не кажа по-остра дума — къмъ тѣхното разорение, къмъ тѣхното унищожение. Съ такъвъ духъ той бѣше пропитъ. И когато ние коригирахме съответнитѣ членове въ закона за трудовата поземелна собственостъ и съ закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства запазихме тия голѣми стопанства, ние запазихме не само състоянието на 10—15 души въ България, ние имъ гарантирахме не само правото да иматъ тѣ повече земя, отколкото другитѣ, съ 1000 декари — не, ние унищожихме съ нашия законъ единъ духъ на отрицание къмъ модерното, къмъ по-голѣмото стопанство, ние ликвидирахме съ едно отрицателно настроение къмъ тѣхъ, плодъ на което — безспорно, между другитѣ причини, които изложихъ — бѣше и създаването на закона за трудовата поземелна собственостъ въ онѣзи болни времена следъ войната.

Н. Стамболиевъ (з): Вие вървате ли, че тоя законъ бѣше плодъ на нѣкакво отрицание? Напротивъ, този законъ бѣше създаденъ, за да се разреши единъ социаленъ въпросъ. Когато приказвате, приказвайте малко по-

обективно. Това, което говорите, е много партизански. Непосредствено след войната законът за т. п. с. искаше да разреши един социален въпрос.

Председателстващ Н. Шопов: (Звъни) Оставете оратора да говори.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): От туй по-мекко не мога да говоря.

Д-р Г. М. Димитров (з. Ст): Ами обективно ли е, че законопроекта бил плод на отрицание?

С. Мошанов (д. сг): Ние мълчахме три дни на крикитъ и атакитъ спрямо насъ. Нека сега и тѣ да мълчатъ.

Председателстващ Н. Шопов: (Звъни)

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ щѣхъ да продължа мисълта си, но понеже въ началото не ми се зададе този въпросъ, а се задава сега, дълженъ съмъ за една минута да се обясня. Азъ не казахъ и въ началото, и сега не казвамъ, че законътъ за трудовата поземелна собственост е плодъ само на болното време.

Д. Влаховъ (з): И не трѣбваше да казвате!

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ казахъ, че той е плодъ и на болното време, което се създаде следъ войната, защото трѣбваше да се успокоява наболѣлиятъ духъ отъ катастрофитѣ.

Г. Ганевъ (з): А вие какъ го успокоихте? — Отъ посѣнитѣ ниви изгонихте хората!

Председателстващ Н. Шопов: (Звъни)

С. Мошанов (д. сг): Сега пъкъ вие други ще изгоните.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Понеже ми задаватъ въпросъ, азъ искамъ да ви отговоря и моля да ме чуете. Първо, законътъ за трудовата поземелна собственост е плодъ на болното време следъ войната; второ, той е плодъ на това, че въ България, безспорно, има безземелни и малоземелни хора...

Д-р Г. М. Димитров (з. Ст): Значи, плодъ на едни нужди назрѣли.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): ... и, трето, той е плодъ на едно законодателство, което е подражателство на подобни закони вънъ отъ насъ. Не можемъ да отречемъ тѣзи три причини за създаването на закона за трудовата поземелна собственост, ако искаме да говоримъ обективно.

Д-р Г. М. Димитров (з. Ст): Значи, признавате, че законътъ за т. п. с. е плодъ на назрѣли нужди.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ казахъ това.

Т. Бошнаковъ (з): Човѣкътъ е представителъ на чорбаджитѣ, и, разбира се, така ще говори!

С. Мошанов (д. сг): Съ продѣдени джобове!

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Г. г. народни представители! Съ закона за трудовитѣ земеделски стопанства ние ограничихме образцовитѣ стопанства и ги поставихме при строги условия за съществуване. Днастъ тѣ не се унищожаватъ. Колкото и да сж затруднени, колкото и да се намиратъ въ невъзможностъ да продължаватъ дейността си при тежкитѣ условия, при които работи българското земеделско стопанство, ние трѣбва да поддържаме тѣзи стопански огнища, въ които маса културтрегери сж вложили своя трудъ, своята енергия, своя умъ и своитѣ срѣдства, за да служатъ тѣхнитѣ стопанства за примѣръ, отъ който да се поучава населението.

Н. Стамболиевъ (з): И все пакъ въ миналата Камера гласувахте закона за откупуване Балтовото стопанство и дадохте 19 милиона лева.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Надейте казва, че тѣ не сж служили за образецъ. Въ тѣхъ има хора, които сж се разорили, и, като паметникъ на всичко това, тѣ получаватъ неблагодарностъ.

Н. Стамболиевъ (з): И братя Харитови бѣха кандидати да имъ се купи стопанството.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Ние трѣбва да имъ благодаримъ, че при труднитѣ условия, при които работятъ, създаватъ образецъ за всички стопани около тѣхъ.

Т. Бошнаковъ (з): Ами ония, които гладуватъ?

Д. Влаховъ (з): Да мратъ!

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Азъ казахъ: отъ 10—15 едри стопанства ще вземете 15.000 декари, които ще раздадете!

Т. Бошнаковъ (з): За васъ България сж само чорбаджитѣ и чоконтѣ, а народътъ не ви интересува! Кажете си го направо!

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Въпросътъ е за принципа. Другъ единъ поводъ, който ни накара да измѣнимъ закона за трудовата поземелна собственост, е да се опредѣли кой се третира като земеделецъ-стопанинъ. Ние въ това отношение бѣхме малко по-широки. По такива въпроси, г-да, като-че-ли е рискувано да се говори обективно и по-подожително. Ние, казвамъ, бѣхме по-широки. Ние отиѣнихме принципа, че земеделецъ-стопанинъ ще се счита по закона онзи, който прѣко, непосредствено работи земята, а въприехме, че такъвъ ще се счита оня, който стопанисва земята и прѣко и непрѣко. Човѣкъ не само съ своитѣ две мишици може да работи своето стопанство, но наредъ съ своитѣ две мишици може и съ своя умъ, съ своя организаторски духъ често пжти да допринесе много повече за стопанството си, отколкото ако работи самъ, съ двѣтѣ мишици, отъ сутринъ до вечеръ. Затова ние разширихме това понятие и дадохме възможностъ да притежаватъ стопанства и тѣзи земеделски стопани, които не само отъ сутринъ до вечеръ държатъ ралото, но които могатъ да организиратъ едно доходно, жизнеспособно стопанство. Въ тоя смисълъ ние измѣнихме закона за трудовата поземелна собственост.

Г. Ганевъ (з): Отъ Банки или Чамъ-кория ще го организиратъ!

А. Буковъ (з): Г. Чирпанлиевъ! Отговорете ми на единъ въпросъ: защо изключихте лозята, градинитѣ хмелищата и пр.? (Глъчка)

Председателстващ Н. Шопов: (Звъни)

С. Кирчевъ (з. Ст): Има случаи нѣкой да притежава 5.000 декари, разпилѣни въ много села, и се обработватъ като се даватъ подъ наемъ на изполища, безъ модерно да ги стопанисва.

Председателстващ Н. Шопов: (Звъни)

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): Ние освободихме отъ режима на закона за трудовата поземелна собственост градскитѣ мери, ...

Д-р Г. М. Димитров (з. Ст): Напротивъ, вие експроприрахте общинскитѣ земи.

Д-р Н. Чирпанлиев (д. сг): ... които се раздаваха по всеизвестенъ начинъ за оземляване на земеделци и неземеделци. Защо? Този комплексъ отъ градски мери около неземеделскитѣ градове служеше за задоволяване на разни стопански и културни нужди на градоветѣ; той не можеше да служи за туй, за което се употребяваше и използваше при режима на закона за т. п. с. — да не кажа при режима на тогавашното управление. Има маса такива случаи. Вземете, напр., гр. Варна. Азъ си спомнямъ речта на г. Мирски тогава. Той изнесе потресаещи данни за разграбване мерата около гр. Варна, което е станало до такава степенъ, че нито единъ декаръ почти не е останалъ на Варненската община, за да може въ утрешния день да задоволи тѣ своитѣ културни и стопански нужди. Азъ си спомнямъ тогава случая и съ гр. Пловдивъ — 8 хиляди декари мера бѣше раздадена.

Н. Стамболиевъ (з): И все пакъ Варна е доволна отъ това оземляване.

Х. Мирски (д): Варна не можеше да бѣде доволна тогава, защото всички началници на отдѣления тукъ, въ София, вземаха земи въ Варна

Н. Стамболиевъ (з): Ние и днесъ протестираме, ние и при миналия режимъ протестирахме за това, че бѣха оземлени чиновници.

А. Буковъ (з): Впоследствие и Кърджиевъ взема земя.

Н. Стамболиевъ (з): Нека г. Чирпанлиевъ каже кѣде е оземленъ главниятъ директоръ на т. з. с., г. Кърджиевъ, кѣде сѫ оземлени неговитѣ подначалници. Всички тѣзи работи ги знае и г. Ради Василевъ. Ние и въ миналата Камера протестирахме за това. Има и питане направено.

Н. Пждаревъ (д. сг. Ц): Ние отиѣнихме това.

Н. Стамболиевъ (з): Кѣмъ с. Аладѣнъ се раздаваха по 40 декари земя. Ние и днесъ протестираме за това.

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Н. Пждаревъ (д. сг. Ц): При т. п. с. най-напредъ взема „нашитѣ“, но ние отиѣнихме това.

Н. Стамболиевъ (з): Ние, ако оземлявахме, оземлявахме безимотнитѣ, а не както презъ вашия режимъ, вие оземлявахте разни началници, за които говори тогава г. Мирски. Презъ вашия режимъ вие оземлихте и директора на т. з. с., който не познаваше и мѣстото!

П. Стайновъ (д. сг): По вашия законъ е оземленъ.

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Г-да! Оставете г. Чирпанлиевъ да говори.

Н. Стамболиевъ (з): И г. Кърджиевъ, и г. Мандовски, и всевъзможни инспектори и началници оземлихте съ вашия законъ, съ който измѣнихте закона за т. п. с. Дадохте възможност на чиновници да се оземлят! (Глъчка)

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля ви се, г-да! Оставете г. Чирпанлиевъ да говори!

Н. Стамболиевъ (з): Естествено, така ще бѣде, щомъ има професори като Петко Стайновъ!

П. Стайновъ (д. сг): Ти си простъ човѣкъ! Не знаешъ какво гласи законътъ за т. п. с., не знаешъ какво гласи законътъ за т. з. с.

Н. Стамболиевъ (з): По народняшки! Докато има професори, като Петко Стайновъ, отъ този калибъръ, естествено, управлението ще бѣде такова!

П. Стайновъ (д. сг): Простъ човѣкъ си!

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля ви се, г-да, недейте прекъсва! Думата има г. Чирпанлиевъ.

Н. Стамболиевъ (з): (Кѣмъ П. Стайновъ) Такива професори, като тебе, опронастиха България! Да идешъ да си вземешъ паритъ отъ този, който те е училъ за професоръ и който ти е далъ атестатъ!

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Тишина, г-да!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ избѣгвамъ да цитирамъ случаи отъ приложението на закона за т. п. с. Попаднахъ случайно на гр. Варна, защото, като ровѣхъ въ бележкитѣ си, видѣхъ речъта на г. Мирски и апострофа, който азъ съмъ направилъ тогава на г. Гичевъ за Пловдивъ. Всичко друго, което имамъ като материалъ отъ дневницитѣ на Народното събрание при разискването на закона за т. з. с. въ 1924 г., около приложението на закона за т. п. с., нѣма да го цитирамъ, защото знамъ, че ще се създадатъ пререкания. Но да предположимъ, че и въ приложението на закона за т. з. с., и при режима на Дирекцията за т. з. с. има извършени такива работи. Защо да не признаемъ, че има извършени — не е трудно, нито е рискувано това. Но азъ ще посоча начина, по който тия случаи могатъ да се коригиратъ. Тѣй не е начинътъ, който вие предлагате въ законопроекта.

Х. Мирски (д): Важното е да се гарантира занаятѣ да не става това.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Това е мисълта ми. — Азъ избѣгвамъ въпроса за туй раздаване на земи, защото

тоя въпросъ ви дразни. Ние създадохме между двата закона — законътъ за т. п. с. и законътъ за т. з. с. — една разлика; тя е въ начина на процедирането при оземляването, тя е въ контрола на онѣзи институти при дирекцията, създадени по силата на закона, тя е въ общественъ контролъ, който ние гарантирахме съ закона за т. з. с.

Съ закона за трудовитѣ земеделски стопанства ние отидохме дотамъ, да постановимъ, че въ крайния моментъ всички действия на Дирекцията за трудовитѣ земеделски стопанства по оземляването и отчуждаването да могатъ да се обжалватъ предъ Върховния административенъ съдъ. Това, което не съществуваше въ закона за трудовата поземлена собственост, като една гаранция — че Върховниятъ административенъ съдъ въ последния моментъ ще си каже думата по всички действия на органитѣ на дирекцията — ние го предвидихме въ закона за трудовитѣ земеделски стопанства. Въ реда на аргументитѣ и мотивитѣ, които ни заставиха да измѣнимъ закона, е и този. Малтъкъ ли е този аргументъ: да създадешъ една сѣдебна гаранция за контролъ надъ действията на органитѣ, които прилагатъ закона за трудовитѣ земеделски стопанства?

Н. Стамболиевъ (з): Целта на измѣнението бѣше друга — тамъ е всичкото. Това, което казвате, е вече софизъмъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Но въ какво положение заварихме ние тогава фонда „Трудова поземелна собственост“? Ние заварихме отчуждени съвършено малко земи и, най-важното — ние заварихме една слаба дейтелностъ, проявена въ продължение на три години. Въ продължение на три години — даннитѣ, които давамъ, сѫ до 31 декемврий 1923 г. — въ този периодъ отъ време, въ който се прилагаше законътъ, бѣха оземлени само 870 души съ около 13.000 декари земя.

А. Буковъ (з): Какъ се е прилагалъ законътъ три години, когато първитѣ дебати по него бѣха презъ м. априль 1921 г.?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Даннитѣ, които давамъ, сѫ за времето до 31 декемврий 1923 г.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст.): Надъ 2.500 акта унищожихте.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Всичко стоеше въ преписка, въ движение.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст.): То е отдѣленъ въпросъ.

С. Мошановъ (д. сг): Той е най-удобниятъ начинъ — въ преписка, въ движение.

Т. Бошнаковъ (з): Тогава се работѣше, проучваше се, измѣрваше се какво има да се раздава. Можеше ли да се раздаде земята веднага?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): По сведенията, които дирекцията тогавъ даде, били сѫ постѣпили актове на брой 1963 за 29.528 декари; визирани и пустнати актове — 780 за 13.853 декари земя въ този периодъ отъ три години — това е то дейтелността на Дирекцията на трудовата поземелна собственост. А колко шумъ, колко вземания, колко вѣрцания, колко тормозъ въ продължение на тѣзи три години сѫ извършени — оставямъ на васъ да прецените.

А. Буковъ (з): Г. Чирпанлиевъ! Защо и вие бѣхте отчуждили земитѣ на частнитѣ землевладѣлци, а следъ това ги върнахте? Защо поне го писахте въ закона?

Т. Бошнаковъ (з): Чакайте, че проф. Стайновъ трѣбва да има нѣкъде чифликъ и затова се сърди.

П. Стайновъ (д. сг): Нѣмамъ, нѣмамъ. Отъ земеделѣне не разбирамъ много.

Т. Бошнаковъ (з): Сигурно нѣкой роднина имашъ.

Н. Стамболиевъ (з): Балтовъ му бѣше роднина. И г. Ляпчевъ му услужа.

С. Мошановъ (д. сг): Оставете тѣзи закачки, а слушайте сериознитѣ работи, които се изнасятъ.

Н. Стамболиевъ (з): И безъ тази ирония можеше да мине, Стойчо!

С. Мошановъ (д. сг): Никаква ирония.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Единъ аргументъ, който ни даваше основание да измѣнимъ закона за трудовата поземелна собственостъ въ законъ за трудовитѣ земеделѣски стопанства, бѣше този, че въ закона за трудовата поземелна собственостъ, при опредѣляне размѣра на земята, която може да притежава едно лице, не се вземаше въ съображение доходността ѝ. Тамъ се третираше еднакво, да кажемъ, и земята въ Кочериново, и земята въ Босилеградъ. Такава разлика трѣбваше да се направи, и ние я направихме съ специаленъ текстъ въ закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства, като въ нѣколко членове уредихме въпроса до колко декари земя максимално може да притежава единъ човѣкъ, да кажемъ, въ Босилеградско или въ Царибродско, и до колко може да притежава другъ, въ други области на нашата страна, по силата на това, че земята тамъ е по-доходна, по-културна. Тази разлика трѣбваше да се направи, и съ нѣколко текста въ закона за т. з. с. ние я направихме, и по тоя начинъ гарантирахме едно по-справедливо оземляване. Защото едно е да притежавашъ 10 декари въ едно мѣсто, кѣдето декарътъ струва по 50—60 хиляди лева, а друго е да притежавашъ същото количество декари въ едно мѣсто, кѣдето декарътъ струва, да кажемъ, 1.000—1.500 л. Тая разлика между двата закона съществува. И ние измѣнихме текста, за да създадемъ една по-голяма справедливостъ при оземляванията.

Т. Бошнаковъ (з): А за тия около Варна имашъ ли сведения, колко трѣбваше да бждатъ?

Н. Стамболиевъ (з): Тѣ бѣха единъ типъ — по 40 декари.

С. Мошановъ (д. сг): Тѣ бѣха оземлени по силата на закона за т. п. с., а не по нашия законъ, и следъ туй ние имъ отнехме земята.

Н. Стамболиевъ (з): Кѣде сте ги отнели, защо приказвашъ?

С. Мошановъ (д. сг): На Кърджиевъ ги отнехме.

Н. Стамболиевъ (з): Кога?

С. Мошановъ (д. сг): Съ специаленъ законъ. Разберете това нѣщо, недейте само да приказвате. Спомнете си! И ти бѣше тогава народенъ представителъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ нѣма да изброявамъ всички други разлики, ако мога така да кажа, които съществуватъ между закона за т. п. с. и закона за т. з. с., т. е. всички онѣзи мотиви, които ни накараха да направимъ измѣненията. Най-съществениятъ, който подчертахъ и въ началото, е: ние смѣтахме, че по-добре се отговаря на обществената нужда, като гарантираме по-голяма доходностъ и жизнеспособностъ на земеделѣскитѣ стопанства.

Но прави впечатление, че законътъ за т. п. с., и даже законътъ за т. з. с., навремето се разгледаха при единъ по-повишенъ общественъ интересъ. Съ какво се оправдава или обяснява това? Обяснява се съ туй, че причинитѣ, които родиха закона за т. п. с., и мотивитѣ, които ни накараха да измѣнимъ тоя законъ, бѣха наистина отъ общественъ характеръ, бѣха оправдани. Днесъ азъ не мога да сподѣля мисълта на г. Еню Поповъ, който говори снощи, че цѣла България е въ смутъ, едва ли не предъ бунтъ, и чака кога ще излѣзе изъ вратитѣ на Народното събрание тоя законъ.

Нѣкой отъ земеделѣцитѣ: Точно така е. Ти не знаешъ това, защото не се движилъ между народа.

С. Мошановъ (д. сг): Да, селото е предъ бунтъ, обаче отъ тия, които сѣ застрашени за земята си. Ето, има сведения вече.

Е. Поповъ (з): Въ галерията има хора, които слушатъ и ще Ви се смѣятъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Човѣкъ трѣбва да има куражъ да погледне обективно на въпроса. Нѣма никакъвъ смутъ, нѣма бушуване, но като-че-ли има единъ другъ интересъ, който се стреми да създаде тоя смутъ въ селото, и като-че-ли не могатъ да се преценятъ послѣдствията отъ този смутъ, който ще се създаде въ нашето село съ измѣненията въ закона за т. з. с., които се правятъ съ настоящия законопроектъ.

Т. Бошнаковъ (з): Г. Чирпанлиевъ! Вие ходили ли сте въ нѣкое село? Живѣте ли въ село?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ смѣтамъ, че такава закачка е недостойна.

Т. Бошнаковъ (з): Отъ думитѣ Ви личи, че Вие не познавате българското село, хаберъ нѣмате отъ него.

Нѣкой отъ земеделѣцитѣ: Той само София знае.

С. Мошановъ (д. сг): Той има писма.

Т. Бошнаковъ (з): Ако има такава отъ нѣкъде, сигурно нѣкой чорбаджия го е писалъ.

С. Мошановъ (д. сг): Не, не, съвършено дребни земеделѣци отъ Кеманларска околия, по границата, оземлени съ по 50—60 декари.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Моля Ви се, недейте ми отнема времето, което е малко.

Председателстващъ Н. Шоповъ: Моля, недейте лишаватъ г. Чирпанлиевъ отъ възможността да използва опредѣленото му време за говорене.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Днесъ въпросътъ за трудовата поземелна собственостъ е поставенъ при по-други условия. Азъ имамъ случая снощи да чуя г. Куртевъ — въ тази смисълъ се изказаха и други — че днесъ сме при по-други условия на разрешаване въпроса.

Т. Бошнаковъ (з): И г. Куртевъ има всичко 9 декари.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Моитѣ аргументи ще станатъ по-силни, като се има предъ видъ, че ако на 1920/1921 г. и на 1924 г. създадохме единъ максималенъ размѣръ за обикновено стопанство до 300 декари, съ разни вариации, и за голѣмитѣ стопанства до 1.500 декари, днесъ, при намаления доходъ, при намаленитѣ цени на земеделѣскитѣ продукти, този размѣръ става още по-фиктивенъ. Какво може да даде днесъ едно стопанство отъ 100 декари, какво може да даде едно стопанство отъ 300 декари? При това положение още по-ярко изпъкна това становище, което ние защитаваме. Не е въпросътъ да вземете отъ една ржка, за да дадете на друга ржка; не е въпросътъ, къмъ едно стопанство отъ 15 декари земя да прилепите още други 5, 10, 15 декари, за да станатъ 30 декари; не е въпросътъ къмъ едно стопанство отъ 30 декари, което при днешнитѣ условия трѣбва да бжде особено жизнеспособно и продуктивно, да прилепите още 15 декари — въпросътъ е много по-сложенъ. Днесъ 200—300 декари земя даватъ толкова доходъ, колкото да може да преживѣе едно семейство. Онзи денъ четохъ една статия, въ която единъ провинциалистъ дава своитѣ сведения. Той си прави смѣтка, че ако притежава 100 декари земя, при сегашната стойностъ на земеделѣскитѣ произведения, като спадне всички разноски и т. н. въ своето стопанство, въ края на краищата той ще има единъ чистъ доходъ, отъ който не само не може да плаща задълженията си, не само не може да плаща и данѣнитѣ си, но не ще може да плаща и лихвитѣ на своитѣ задължения.

Т. Бошнаковъ (з): Това е вѣрно.

Е. Поповъ (з): (Къмъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ) Добре, че сте прочели статията, та сте разбрали туй.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Бай Еню! Азъ съмъ отъ тебе по-често въ селата.

С. Мошановъ (д. сг): (Къмъ Е. Поповъ) Ние по-често отъ васъ ходимъ по селата.

Н. Стамболиевъ (з): Сега, като опозиционери, почнахте да ходите, а по-рано гледахте навсѣкѣде розово и не знаехте какво е положението. Сега виждате грѣшкитѣ си отъ миналото.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Въпросътъ за поземелната собственостъ днесъ, при тази намалена доходностъ на българската земя, е въ едно по-друго освѣтление. И затова азъ имамъ куража да кажа: не е днесъ въпросъ за трудовата поземелна собственостъ,

а е въпросъ да се намърят всички сръдства и начини, за да се направи колкото се може по-доходно българското селско стопанство. Този въпросъ е поставенъ днесъ и на него трѣбва да се отговори. Какъ? Само съ това, като при-дават парче отъ една земя къмъ друга? Не — като уредите всички въпроси, свързани съ продуктивността на земята. Азъ не виждамъ единъ ясенъ текстъ въ Вашия законопроектъ, г. министре, който да гарантира сръдствата, съ които българската земя да стане по-доходна: . . .

А. Капитановъ (з): Въ вашия законъ има ли такъвъ текстъ?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): . . . кредитъ, сѣчива, материални сръдства и т. н. и т. н.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Колкото земледѣлски сѣчива е закупилъ министъръ Христовъ, останаха рѣждавали въ складовѣ на Земледѣлската банка!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Този е въпросътъ, предъ който сме поставени. И заради това, още повече сега, при тия условия, въ които работимъ, азъ имамъ смѣлостта да заявя: съществува у насъ поземеленъ въпросъ, но той има една друга страна — по-големата — а тя е: какъ да направимъ по-доходно българското селско стопанство и по този начинъ да гарантираме препитанието, поминѣка на тѣзи, които притежаватъ земя? А днесъ ние вървимъ по стария теркъ: вземаме парче земя, прилепваме го къмъ друго, безъ съ туй да се гарантира по-голяма жизнеспособностъ, по-голяма доходностъ.

Р. Василевъ (д. сг): Днесъ у насъ въпросътъ е не толкова аграренъ, колкото агрикултуренъ.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Времето, съ което разполагамъ, е малко, и азъ не можахъ да се изясня по този въпросъ. У насъ съществува по-скоро агрикултуренъ, отколкото аграренъ въпросъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Съществува въпросъ за хлѣбъ!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Напълно съмъ съгласенъ. — Съществува едно пролетаризиране на българското село. Но смѣтате ли, че туй положение на пролетаризиране на българския селянинъ и създаване на квалифицирани земледѣлски работници вие ще го уредите, като дадете на безземелнитѣ 20 или 10 или 50 декари земя? И 100 декари днесъ съ недостатъчни.

Министъръ К. Муравиевъ: По колко декари имъ давахте вие? По 5 декари сте имъ раздавали.

С. Мошановъ (д. сг): Но тогава бѣше 2 л. едно яйце и 5 л. кгр. жито.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ не бихъ желалъ да кажа, че у Васъ, г. министре, нѣма желание да гарантирате по-голяма доходностъ и по-голямо благосъстояние на българското село. Ние всички трѣбва да бждемъ загрижени за това. По този въпросъ партизански смѣтки и партизански чувства не трѣбва да влагаме. Не трѣбва да кѣсаме парчета земя и да правимъ земледѣлското стопанство по-нестабилно, отколкото всички други. Не трѣбва да прехвърляме земята отъ рѣка на рѣка, не трѣбва да правимъ несигуренъ собственика на земята, но да направимъ, колкото малко имотъ и да има той, да е сигуренъ, че ще го има за дълги години, и да се загрижимъ единодушно да преградимъ пътя на това пролетаризиране въ българското село и да осигуримъ живота и поминѣка на онѣзи, които сѣ въ нещастно положение.

Д. Дрънски (д): Кажете какъ! (Глъчка)

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Но азъ не мисля, че разрешаваме сега, съ тоя законопроектъ, тоя въпросъ.

А. Буковъ (з): Г. Димитъръ Христовъ толкова се мжѣй, но не можа да го разреши.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ ще избързамъ да засегна и другитѣ въпроси.

Какви резултати ни даде приложението на закона за т. з. с.? Ние гласувахме закона за т. з. с. въ 1924 г., на-

правихме въ него измѣнения въ 1927 г., въ 1928 г. и въ 1930 г. Въ 1931 г. ние ликвидирахме съ Дирекцията за т. з. с. Азъ съмъ длъженъ да направя тукъ едно признание. (Глъчка)

Т. Бошнаковъ (з): Вие ликвидирахте не само съ дирекцията, а и съ закона. (Глъчка)

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Оставете оратора да говори.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ съмъ длъженъ, казвамъ, да направя едно признание. Въ 1931 г. ние ликвидирахме съ Дирекцията за т. з. с. Това стана много основателно.

А. Буковъ (з): Съ всичко ликвидирахте тогава, не само съ дирекцията. (Веселостъ)

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ, въ пленума, съ моитѣ другари, които сѣ тукъ, и въ комисията по Министерството на земледѣлието, като докладчикъ на закона, съмъ застъпвалъ две години наредъ, че трѣбва да се ликвидира съ дирекцията, защото оземляването струваше скѣпо; много пари се харчеха около дирекцията. И днесъ азъ не намирамъ защо трѣбва, когато имаме отдѣлението за държавнитѣ имоти съ двама инспектори и много персоналъ, да се създава на нова смѣтка отдѣление за поземелна собственостъ и комасация, което ще отрупа бюджета съ нови персонални разходи!

С. Мошановъ (д. сг): Нови надничари!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Разходите за персонала на това отдѣление възлизаха досега на 2 милиона лева, и то при положение, когато туй отдѣление пасуваше. Но въ момента, когато то ще почне да функционира по-активно, по силата на новитѣ измѣнения въ закона, които се прокарватъ съ настоящия законопроектъ, вие ще отрупате бюджета съ грамадни разходи. Ние длъжимъ въ тоя моментъ къмъ Земледѣлската банка, въ връзка съ оземляването, 68 милиона лева.

А. Буковъ (з): Защо се дължатъ тия 68 милиона лева къмъ Земледѣлската банка? Обяснете го!

С. Мошановъ (д. сг): Защото скѣпо струва оземляването. Той го каза.

Т. Бошнаковъ (з): Само лихви има 28 милиона лева (Глъчка)

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Кажете нѣщо за Кърджиевъ!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Не е въпросъ за Кърджиевъ. — Та, казвамъ, ще се отрупа бюджетътъ съ много разходи и тогава — азъ имамъ смѣлостта да го заявя — вие ще бждете въ едно финансово затруднение при прилагането на закона, на тѣзи нови членове, които сега се създаватъ съ настоящия законопроектъ. Бюджетътъ ще се отрупа съ грамадни разходи въ връзка съ приложението на закона, законътъ финансово ще бжде неизпълнимъ, както бѣ и навремето. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

А. Капитановъ (з): Вие, сговориститѣ, леко разрешавате тия въпроси: щомъ не ви стигатъ пари, вземате заемъ и разрешавате въпроса!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Но какви сѣ резултатитѣ, които даде законътъ за т. з. с.? (Глъчка)

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля, г-да. Има още 5 минути да говори човѣкътъ. Оставете го да се изкаже.

Т. Бошнаковъ (з): Да говори!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Ще дамъ само нѣкои цифри, за да се разбере каква е била дейтелността по закона за т. п. с. и тая на Дирекцията за т. з. с.

Презъ режима на закона за т. з. с. до 1929 г. сѣ отчуждени 1,737,986 декари, а при режима на закона за трудовата поземелна собственостъ сѣ отчуждени 686,722 декари. При ревизиитѣ, които станаха, се признаха за неправилно отчуждени около 250 хиляди декари, които се приспаднаха отъ общия фондъ. До 8 декемврий 1929 г. сѣ дадени на 57,288 стопани 985,137 декари земя. На 1,919 кооперации и учители-специалисти сѣ дадени 109 хиляди

декари земя. На 4.323 бѣжанци презъ 1924/1925 г., преди създаването на Дирекцията за настаняване на бѣжанците, сѣ раздадени 131.000 декари.

А. Буковъ (з): Отгдѣ ги имате тия цифри, г. Чирпанлиевъ?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Отъ доклада на Дирекцията за т. з. с. и отъ изложението на министра на земледѣлието по това време предъ Парламента.

А. Буковъ (з): Вземете отчета на Земледѣлската банка и ще видите, че само 34 хиляди стопани има оземлени съ оформени нотариални актове, а на 17 хиляди стопани преписките по оземляването стоятъ висещи по учреденията.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): По силата на международния договоръ за изселване, Дирекцията за стопанско настаняване на бѣжанците е раздала 1.320.000 декари. Крайго къмъ фонда т. з. с. сѣ отнесени 2.998.800 декари, съ които сѣ оземлени около 60 хиляди домакинства.

Една смѣтка, която сѣ е добре да се спомене тукъ, ни дава следното: при режима на закона за т. п. с., при слабата деятелност, която тогава се разви, оземляването е струвало по 3.030 л. на декаръ, а при режима на закона за т. з. с. — само 42 л. на декаръ.

С. Мошановъ (д. сг): (Къмъ мнозинството) Чувате ли бе?

П. Дековъ (з): Каква е тая смѣтка?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Е, на калемъ ли ще я прави? Цифритѣ цитирамъ.

С. Мошановъ (д. сг): Министърътъ ще вземе думата и ще опровергае. Нали затуй приказваме.

П. Попивановъ (з): Шомъ не искашъ да му отговаряме ние, Стойчо, защо ни питашъ чуваме ли?

Н. Стамболиевъ (з): Тая смѣтка търпи много възражения. Вие сами критикувахте Димитъръ Христовъ. Григоръ Василевъ го критикуваше и наричаше аномални неговитѣ доклади, а него го наричаше невмѣняемъ.

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Моля, оставете г. Чирпанлиевъ да говори.

Н. Стамболиевъ (з): Ще го оставимъ, но статистиката му е погрѣшна.

С. Мошановъ (д. сг): Добре, бе!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ давамъ статистиката на г. Димитъръ Христовъ, когато бѣше министъръ.

Н. Стамболиевъ (з): Неговата статистика не е вѣрна.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Да ме опровергае г. министърътъ!

А. Буковъ (з): Понеже правите смѣтка колко струвало нашето и вашето оземляване, направете смѣтка колко струва вашето и нашето управление. Топтанъ я направете!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Когато ще решите да анкетирате нашето управление, тогава ще направимъ тая смѣтка. Сега не сме предъ анкета.

И. Велчевъ (з): Вие лъжете. Не може оземляването на декаръ да струва 3 хиляди лева.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ изтъквамъ тия данни, за да видите, че презъ режима на т. з. с. се извърши едно хубаво дѣло, особено съ настаняване на бѣжанците, съ оземляването на всички прокудени български синове. Ние извършихме едно крупно дѣло, съ което можемъ да се гордѣемъ като българи. Ние можемъ да се гордѣемъ, че постигнахме и единъ голъмъ стопански успѣхъ, защото дадохме поминѣкъ, дадохме работа, дадохме хлѣбъ, впрегнахме въ производството тия стотици хиляди, които бѣха минали границитѣ и дойдоха тукъ.

С. Мошановъ (д. сг): 36 хиляди бѣжански семейства сѣ оземлени.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Това е едно крупно дѣло, което извършихме и съ което се гордѣемъ. (Ржкоплѣскания отъ говориститѣ)

Г. Говедаровъ (д. сг): Браво!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ ще си позволя, г. г. народни представители, да направя много бѣгли, много кратки бележки по законопроекта. Азъ напълно сподѣлямъ онѣзи критики, които се направиха отъ г. г. народнитѣ представители, които се изказаха до този моментъ върху законопроекта, що се касае до изземването на скотовѣднитѣ и училищни фондове. Окото на законодателя и порано, и сега, е насочено все върху тия обществени земи. Окото на законодателя днесъ е пакъ върху общинскитѣ мери, които сѣ най-благодатна плячка за разграбване и раздаване.

Д-ръ Г. М. Димитровъ (з. Ст): Но вие ги вземахте.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Днесъ, когато фондоветѣ за оземляване сѣ въ едно състояние, каквото преждеговорившитѣ господа обрисоваха, днесъ, когато сѣ раздадени земи въ размѣритѣ, които ви цитирахъ, азъ не виждамъ нови източници за формиране на поземелния фондъ. И заради това окото е насочено пакъ тамъ, където най-лесно се е вземало и разграбвало: земитѣ на разнитѣ фондове — училищни, скотовѣдни и пр. Земитѣ на училищнитѣ фондове, скотовѣднитѣ фондове и отдѣлнитѣ фондове за люцерница сѣ 3—3½ милиона декари. И ако тѣ бждатъ намаляни споредъ нормата, предвидена въ буква д на новия чл. 2 — по единъ декаръ на домакинство — около 2/3 отъ земята на тѣзи фондове ще се вземе, за да се даде на фонда т. з. с.

Г. г. народни представители! Хайде да приемемъ, че тѣзи фондови земи не служатъ за своето предназначение, както г. Бешковъ цитира случаи. Българскиятъ Парламентъ, обаче, ще трѣбва да защити тѣзи училищни, скотовѣдни и други фондове, само затуй, защото, г-да, тѣ си оставатъ единствениятъ резервъ за утрешня деятелност на тѣзи, които ги притежаватъ. Ако приемемъ даже тази теза, че тѣ днесъ много не служатъ, азъ ви питамъ: отгдѣ ще намѣрите земи утре, когато селото ще иска да прояви нѣкои културни стопански инициативи? Единствениятъ комасиранъ, съсрѣдоточенъ резервъ на земя, който може да служи за културно-стопански цели — оставатъ си пакъ фондовитѣ земи. И днесъ, когато вие ще ги заличите, когато вие ще ги унищожите...

А. Капитановъ (з): Не сте чели законопроекта. Ние не ги заличаваме.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): ... вие ще лишите бѣло село отъ единствения източникъ на земя за културно-стопанска деятелностъ въ утрешния день.

П. Попивановъ (з): Г. Чирпанлиевъ! Първо, не се унищожаватъ фондоветѣ; второ, тѣзи фондови земи не се обработватъ тѣй, както разправяте вие, а се сѣятъ въ разстояние на 5 години съ една и съща култура, която не изтощава — слънчогледъ — безъ да бждатъ торени.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ мисля, че г. министърътъ и комисията въ туй отношение ще направятъ нѣщо срдно, за да не се създаде впечатлението, че ще се тури кръстъ на една деятелност, която е била само полезна.

Съ законопроекта се премахва оземляването на учители, кооперации, свещеници, специалисти и пр. Вѣрно е, че има оземлени специалисти, които не работятъ, но има оземлени специалисти, учители, а най-вече кооперации, които, безспорно, вършатъ една полезна стопанска деятелност.

А. Капитановъ (з): А тѣзи, които кооперативно работятъ земята?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): То е въпросъ на контролъ. Но не можемъ ние да лишимъ кооперациитѣ отъ единъ фондъ, какъвто представлява земята.

А. Капитановъ (з): Въ това сме съгласни.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Сега по единъ въпросъ, който се повдига на нѣколко пъти. Бихъ желалъ да сподѣля становището на онѣзи, които поддържаха, че съ забележката въ § 26 се върши нѣщо опасно. Тѣзи тричленни комисии, които ще се назначатъ, ще могатъ да анулиратъ влѣзли въ законна сила актове. А по забележката къмъ

§ 26, онуй, което е ревизирано, онуй, за което е констатирано, че е неправилно дадено, то се възстановява.

Нъкой отъ земледѣлцитѣ: То е малко.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Колкото и малко да бжде. Азъ не смѣтамъ, че е малко. Съ такова едно законодателство съ обратна сила, едно законодателство, въ което — какъ да кажа — такива едни частни интереси могатъ да бждатъ нахвърнени, правителството на Народния блокъ не бива да излиза въ никой случай.

С. Мошановъ (д. сг): Безъ преценка на сѣдийска събѣсть, а съ преценка на партизани.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Азъ съмъ длъженъ тоже да сподѣля съ васъ и становището, че приложението на закона се дава въ рѣшетѣ на неотговорни хора. Дали ще бждатъ плащани тѣзи тричлени комисии, азъ не зная. Ако бждатъ плащани тѣзи тричленки, това значи да създаде 12.000 нови службогонци.

Нъкой отъ мнозинството: Вие ги увеличихте.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Ако не бждатъ плащани, то е по-опасно, защото почетни служби, почетни длъжности въ туй отношение много мѣчно се създаватъ и знаете рисковетъ и вратитѣ, които се отварятъ, когато се създаватъ почетни служби съ почетни служащи.

П. Попивановъ (з): Тѣ ще бждатъ земледѣлци-стопани, а не адвокати, не фалшива интелигенция, която граби и обира народа.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Сега ние не обсъждаме законопроекта конкретно, на второ четене, но азъ бихъ молилъ и г. министра, и Народното събрание, бихъ молилъ и всички ви да се съгласимъ, щото приложението на закона и ревизията, която се предвижда, да се дадатъ въ рѣшетѣ на по-компетентни и по-отговорни институти. Може да бжде попѣтъ, може да бжде учителѣтъ, може да бжде сѣдията, може да бжде агрономѣтъ, но въ всѣки случай приложението на закона и ревизията трѣбва да се дадатъ въ рѣшетѣ на по-отговорни и по-компетентни институти. Недейте съсрѣдочава всичко въ единъ съветъ при отдѣлението за поземелна собственостъ и комасация въ министерството. Той е тоже органъ непосредствено на управлението, и не бива въ крайния моментъ всички въпроси да ги оставяте на него за разрешение.

И. Велчевъ (з): Вие нѣмате вѣра въ българскитѣ граждани.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Вѣра въ българскитѣ граждани имаме, но историята е прошарена съ толкова много печални случаи. Какво опасно имамъ, най-сетне, ако се съгласимъ, щото и ревизията, и оземляването да се дадатъ въ рѣшетѣ на по-компетентни и по-отговорни хора?

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Г. Чирпанлиевъ! Моля, свършете! Вие влизате въ пререкания и отговаряте.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Свършвамъ, г. председателю. Най-после искамъ да се спра на чл. 54 отъ законопроекта. Чл. 54 насъ не ни плаши. Много редно е да се ревизиратъ случаитѣ, при които сѣ допустнати сѣществени нарушения на закона. Ние сме управлявали толкова години Дирекцията за т. з. с. и носимъ отговорностъ за това управление. Никой не вѣрвамъ да се бои отъ ревизии и анкети. Колко пѣти сѣ отправяни заплашвания, че ще се нареди анкета за режима на Сговора. Направете я! Никой нѣма да бѣга отъ ревизии, каквато искате въ случая съ чл. 54. Но кога то тя се дава въ рѣшетѣ на хора, назначени отъ министра, двама-трима души отъ село, които ще съставятъ опредѣлението да се предизвика анкета и ревизия, съгласете се, че съ туй ще се внесе смутъ въ българското село, много по-голямъ и страшенъ отъ този, който вие искате да представите въ връзка съ поземелния въпросъ. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

А. Капитановъ (з): Сега има смутъ, защото ваши партизани сѣ оземлени неправилно.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г-да! Ще прочета едно писмо, дошло отъ Кеманларско, въ което се казва следното: . . .

Н. Стамболиевъ (з): Сигурно е отъ нѣкой кръчмаръ, оземленъ презъ времето на Сговора, който дава сега земята си на изполица, а не я работи непосредствено.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): . . . (Чете) „Почитаеми г-да! Откато се заговори за измѣнението на закона за т. з. с. насамъ, дружбаши величия разнасятъ изъ Дели-Ормана нѣкакъвъ си инспекторъ Долмовъ и се съставляватъ списъци за разземляването на почти всички оземлени лица, като малоимотни и безимотни“.

П. Попивановъ (з): Искаме анкета, да се провѣри това.

Министъръ К. Муравиевъ: Какво ще искашъ анкета по едно писмо, каквото всѣки може да прати?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): (Продължава да чете) „Преди около два месеца инспекторѣтъ Долмовъ, по желанието на подайвенския общински кметъ г. Панайотовъ, е идвалъ по селата Акчеларъ и Подайва специално съ тази мисия и сѣ били набелязани лица, които сѣ били предупредени, че ще бждатъ разземлени, въпрѣки че тия лица сѣ внесли на части опредѣлениѣ имъ по закона първоначални и последващи вноски срещу стойността на раздаденитѣ имъ мѣста, и въпрѣки че въ продължение на нѣколко години сѣ похарчили маса сръдства и трудъ по изкореняването и разработването на даденитѣ имъ парцели“ и т. н.

П. Попивановъ (з): Кой е писалъ това писмо?

С. Мошановъ (д. сг): Председателѣтъ на нашата организация тамъ го е писалъ.

З. п. Захариевъ (з): Въ с. Подайва сѣ оземлени вашиятъ околийски началникъ и всичкитѣ му стражари, . . .

С. Мошановъ (д. сг): Тѣ не сѣ ли българи?

З. п. Захариевъ (з): . . . безъ да отговарятъ на условията по закона, безъ да иматъ право.

С. Мошановъ (д. сг): Вървете по този пѣтъ — разземлявайте хората!

П. Попивановъ (з): Незаконно сте ги оземлили. Вие раздавахте безразборно земитѣ, за да обогатявате ваши партизани! (Глъчка)

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Силно звѣни) Моля, тишина, г-да!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г-да! Прочетохъ това писмо — наистина, то е единъ частенъ документъ, по който не може да се прави анкета — за да спра вашето внимание на термина „разземляване“, който намираме въ това писмо и който при утрешното приложение на закона ще добие гражданственостъ, ще бжде употребяванъ отъ органитѣ на управлението.

П. Попивановъ (з): Разземляване на незаконно оземленитѣ!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Новъ терминъ, който ще добие гражданственостъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Сигурно нѣкакъвъ гаменъ е писалъ това писмо. Глупости говорите, г. Чирпанлиевъ. Това е една провокация!

П. Стайновъ (д. сг): Ще разземляватъ!

А. Капитановъ (з): Разземляване ще има на тѣзи, които не е трѣбвало да бждатъ оземлени. (Глъчка)

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Силно звѣни) Моля, г-да, на какво се обръща Парламентѣтъ?

Н. Стамболиевъ (з): Това е едно частно писмо, което нѣма никаква стойностъ. Едно писмо на нѣкакъвъ партизанинъ, на нѣкакъвъ кръчмаръ, оземленъ незаконно, който сега се плаши отъ това, че ще му бжде взета земята.

Министъръ К. Муравиевъ: Това писмо е една провокация — нищо друго. То цели да всѣ само смутъ въ страната. (Глъчка)

Н. Стамболиевъ (з): (Къмъ сговориститѣ) Разни кръчмари и бакали оземлявахте!

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звѣни)

И. Василевъ (з): Направете бележка най-напредъ на тѣхъ (Сочи сговориститѣ — крило Ляпчевъ), защото тѣ ги провокираатъ.

С. Мошановъ (д. сг): Съ какво ви провокираме?

И. Василевъ (з): Провокирате ни.

С. Мошановъ (д. сг): Защищаваме нашия ораторъ. (Глъчка)

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Силно звѣни)

Н. Стамболиевъ (з): Каква е тази защита? Щѣла да добие гражданственостъ думата „разземляване“. Не разземляване ще има, а ревизия.

А. Капитановъ (з): „Разземляване“ е измислена отъ Васъ дума въ писмото, което сж Ви изпратили.

Министъръ К. Муравиевъ: (Къмъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ) Много Ви сж силни провокациитѣ.

Н. Стамболиевъ (з): На тази провокация никой нѣма да се хване.

М. Дочевъ (д. сг): Връщате се къмъ миналото.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ завършвамъ съ следната декларация: . . .

Министъръ К. Муравиевъ: Това е една провокация. Това писмо е инсинуирано нарочно. (Глъчката продължава)

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Силно звѣни)

Н. Стамболиевъ (з): По този пътъ на ревизия ще вървимъ. Само чрезъ тази ревизия ние ще оправдаемъ своето стоеие на властъ

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Завършвамъ. Азъ смѣтамъ, че една анкета по чл. 54 отъ компетентни органи може и трѣбва да стане. Тѣзи критики, които направихъ, нѣмаха за целъ нито да подронватъ управлението, нито да го злоупоставятъ. Ние твърде обективно и въ духа на общата работа, която ни предстои, трѣбваше да направимъ тази критика. Ние желаемъ, следъ като незаконнитѣ действия, които сж извършени, се анкетираатъ и всѣки си понесе отговорността, да се създаде едно спокойствие, да се знае, че този, който притежава земя, ще бѣде спокоенъ при нейното владение и при нейното обработване.

Министъръ К. Муравиевъ: Нѣма чл. 34!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. министре! Ние сме най-после въ правото си да направимъ своитѣ предупреждения, а тамъ, където трѣбва да съдействуваме, за да се създаде по-голъмо благосъстояние, по-правилно разпределение на земята, и да се гарантира поминъкътъ на българското село, ние ще ви съдействуваме, защото то е стълбътъ на българския Парламентъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ — крило Ляпчевъ)

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Понеже сж говорили вече повече отъ 10 души, моля тѣзи отъ г. г. народнитѣ представители, които сж съгласни да бждатъ прекратени дебатитѣ . . .

С. Мошановъ (д. сг): Кой е направилъ предложение за прекращение на дебатитѣ? Нѣма такова предложение, г. председателю!

П. Попивановъ (з): Азъ правя предложение, г. председателю, да се прекратятъ дебатитѣ, понеже се изказаха повече отъ 10 души оратори, почти отъ всички парламентарни групи.

И. Василевъ (з): Г. г. народни представители! Понеже по законопроекта, който се дебатира, се изказаха повече отъ 10 души оратори — списъкътъ изчерпанъ ли е, г. председателю? — . . .

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Не е изчерпанъ.

И. Василевъ (з): . . . и въпроситѣ сж достатъчно изяснени, азъ правя предложение да се прекратятъ дебатитѣ.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Излишна бѣше бележката на народния представителъ Стойчо Мошановъ, понеже той знае, че председателството може да не съобщи името на лицето, което предлага прекращение на дебатитѣ.

С. Мошановъ (д. сг): Никога!

Г. Говедаровъ (д. сг): Анонимно предложение не може.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Който отъ г. г. народнитѣ представители приема предложението на народния представителъ г. Иванъ Василевъ, да се прекратятъ дебатитѣ, моля, да вдигне ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Могатъ да взематъ думата представители отъ неизказалитѣ се групи. Има ли желаещи?

Има думата народниятъ представителъ г. Стефанъ Кирчевъ.

С. Кирчевъ (з. Ст): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! По внесенния законопроектъ се достатъчно говори, за да нѣма нужда и азъ да изнасямъ статистически данни, съ които да доказвамъ, че действително законопроектътъ е отъ голѣмо значение и следва да се приеме отъ Народното събрание.

Целта на законопроекта, тъй както е внесенъ, не е достатъчно изразена. Още въ 1921 г. поземелната реформа се бѣше наложила и земледѣлското правителство тогава успѣ да я прокара въ една много по-либерална, много по-добра форма и да разреши аграрния въпросъ тъй, както нуждитѣ на страната налагаха. Тогава се отчуждиха, много заслужено, и частнитѣ земи на чифликчиитѣ, на едритѣ землевладѣлци, и съ тѣхъ се оземлиха маса безземелни и малоземелни земледѣлци, за да може да се получатъ по-добри стопански резултати. Защото дребнитѣ земледѣлски стопанства — както оня денъ потвърди това и най-компетентниятъ човѣкъ на Демократическия сговоръ, г. проф. Янаки Молловъ — винаги сж давали по-добри доходи, винаги сж били по-рентабилни. И действително, дребниятъ земледѣлецъ-стопанинъ съ по-голъмо внимание, съ по-голъмо старание, съ по-голъма любовъ работи земята си и се стреми да вложи всички знания и сръдства, които има, за нейното подобрене, за засилване на плодородието, и винаги получава по-добри резултати. Отъ тая гледна точка и отъ гледна точка на това, че отъ денъ на денъ, въ течение на толкова години, маситѣ се обезземляваха, Земледѣлскиятъ съюзъ прокара поземелната реформа.

Каза ни се отъ преглеговорившия ораторъ, че съ реформата, която Демократическиятъ сговоръ прокара съ закона за т. з. с., се целило да освободятъ голѣма частъ отъ едритѣ земледѣлски стопанства, за да служели тѣ за образецъ съ своитѣ модерни технически сръдства, съ своята стопанска организация. Азъ не познавамъ въ България такива голѣми стопанства, които биха служили за образецъ. Въ моя край, напр., има притежатели на 4—5—6 хиляди декари земи, които не само че не представляватъ никакво образцово стопанство, но сж разхвърляни по всичкитѣ краища на землището, а голѣма частъ отъ тѣхъ дори сж паракендета, намиратъ се въ други землища и се даватъ да се работятъ само на изполица. Азъ не зная какви сж били мотивитѣ и съображенията на сговористското управление да се освободятъ тия голѣми земи отъ изземване.

Сега сговориститѣ надаватъ викъ, че съ тоя законопроектъ се искало ревизия . . .

С. Мошановъ (д. сг): Не само сговориститѣ, но и демократитѣ, и националибералитѣ — всички партии.

Министъръ К. Муравиевъ: Ами по-добре ли е да възстановимъ чл. 34, бе Стойчо?

И. Василевъ (з): Г. Мошановъ! Я кажете за чл. 34 отъ вашия законъ!

С. Кирчевъ (з. Ст): . . . съ целъ да се отнемѣла земята отъ ония, които нѣкога Сговорътъ билъ оземлилъ. Но какво направя Сговорътъ, когато дойде на властъ? Нали направи сжщото? Нали тогава Сговорътъ съ чл. 34 на закона за т. з. с. увеличи цената на земята и по този на-

чинът отне земите на голъма част от оземлените? Освен че тѣ не бѣха поканени да платят сумитъ, които трѣбваше да додадат, споредъ новата оценка на земята, която сговориститѣ имъ бѣха поставили, но тѣ биваха плашени съ страдания биваха разкарвани по участъцитѣ, додето изтече известно време и най-сетне имъ поднасяха да подпишатъ списъци, че сѣ съгласни да се прикванатъ за наеми внесенитѣ отъ тѣхъ суми за даденитѣ имъ земи и останалъ безъ земя. Та нали Демократическиятъ сговоръ извърши сѣщото това, отъ което сега се плаши?

Г. народни представители! Съ закона за трудовата поземелна собственост бѣха отчуждени около 950 декари частни земи, а окончателно бѣха раздадени около 479 хиляди декари. Но, споредъ мене, и сега има не по-малко отъ 400—500 хиляди декари частни земи, които биха могли да бѣдатъ отчуждени. И азъ мисля, че въ земитѣ, отъ които се предвижда въ този законопроектъ образуването на поземелния фондъ би трѣвало да вѣзватъ и частнитѣ земи, които сѣ въ повече отъ опредѣлената норма, съ други думи казано, да се върнемъ къмъ закона за трудовата поземелна собственост, по силата на който бѣха отчуждени и раздадени земи на нуждаещитѣ се, за голъма частъ отъ които бѣха издадени нотариални актове, но впоследствие бѣха анулирани, бѣха унищожени отъ управлението на фонда. Тогава, къмъ фонда имаше около 989 хиляди декари държавни земи и около 1432 000 декари мери, които още не бѣха окончателно поверени и не бѣха раздадени. Сега съ този законопроектъ, както и съ всички други закони досега за поземелната собственост, пакъ се иска закрѣпване на меритѣ. Закрѣпвахахме ги, закрѣпвахахме ги, додето най-сетне останахме безъ всѣкакви мери. Съ закона за трудовата поземелна собственост се причислиха къмъ фонда ония части отъ меритѣ, които бѣха откъснати и неудобни за използване; съ закона за трудовитѣ земеделски стопанства тожко се намаляха меритѣ, и сега съ настоящия законопроектъ, пакъ се предвижда за фонда да се взематъ земи отъ меритѣ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя Н. Захариевъ.)

Г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че нашиятъ стопански битъ ще ни наложи да запазимъ меритѣ, тъй както се е наложило това въ много други държави, тъй както това се е наложило, напоследъкъ и въ Германия, както вчера съобщилъ единъ отъ ораторитѣ, кадето, наново сѣ пристѣпили къмъ изкупуването на мери — защото бѣдещето на нашето земледѣлие, като че ли е въ скотовѣдството. А скотовѣдството у насъ отъ денъ на денъ става по-зле, овцетѣ и едрия доитѣкъ отъ денъ на денъ намаляватъ, защото липсватъ условия за тѣхното отглеждане — липсватъ мери. Ето защо, азъ смѣтамъ, че вършимъ голъма грѣшка сега, когато съ този законопроектъ искаме да раздадемъ мери за разораване, за да се произвеждатъ зърнени храни, които сѣ толкова обезценени днесъ. Безспорно, оземляване трѣбва да стане, но трѣбва да стане съ частни и други земи, като се гледатъ по възможностъ да се запазятъ меритѣ.

Г. народни представители! Въ законопроекта се казва, че къмъ поземелния фондъ се причисляватъ и земитѣ на училищнитѣ фондове. Азъ мисля, че дотогава, додето държавата не гарантира сѣществуването на училищата съ други ресурси, било съ специаленъ данѣкъ, било съ други нѣкакви доходи, немислимо е да се посегне върху земитѣ на училищнитѣ фондове, които сѣ единствения приходъ за издрѣжката на училищата. Тия земи трѣбва да бѣдатъ запазени, още повече, като се има предъ видъ, че напоследъкъ наемитѣ отъ училищнитѣ и други фондови земи сѣ намаляли, вследствие на което и приходѣта на училищата сѣ намаляли въ голъма размѣръ и сѣ недостатъчни, за да могатъ училищата да функциониратъ правилно и да направятъ необходимитѣ си изходи. Съ законопроекта сѣ поставя сѣщо на скотовѣднитѣ фондови земи. Върно, на пръв погледъ изглежда, че въ нѣкои общини земитѣ на скотовѣднитѣ фондове сѣ увеличени въ голъмъ размѣръ, понеже не е била оземлена известна частъ отъ населението, но азъ смѣтамъ, че тѣзи земи би трѣвало да се запазятъ, защото върху тѣхъ ще може бѣдещето развитие на нашето скотовѣдство, тъй като други сѣрѣства нѣмаме, за да издрѣжаме нашето скотовѣдство.

Какви да бѣдатъ общинскитѣ комисии? Вѣрно е, Г. народни представители, че отъ тия комисии и въобще отъ институциитѣ, които се прилагатъ закона, зависи какъ да бѣде разрешенъ въпросътъ за трудовата поземелна собственост. Вѣрно е сѣщо, че следъ като се измѣни законътъ за трудовата поземелна собственост, въпросътъ за оземляването се поставя на партизански начала и вече не може да бѣде трайно разрешенъ. И сега,

като бѣде разрешенъ този въпросъ въ тоя и оня смисълъ, утре, следъ идването на друго управление, ще бѣде пакъ разбутанъ. Ето защо, за да не става всѣки денъ ново оземляване и обезземляване,...

Н. Марчевъ (нац. л. о.): Разземляване. Гласуване.

С. Кирчевъ (з. ст.): Разземляване, азъ мисля, че ще бѣде добре, ако общинскитѣ комисии бѣдатъ избираеми отъ населението въ селата съ специаленъ мѣтодъ. Това ще бѣде най-голъмата гаранция, че извършеното оземляване ще бѣде трайно и нѣма да претърпи по-сетне промѣна, нѣма да се създаватъ недоволства.

Сѣщо така би трѣвало да има сѣдебна контрола, защото вѣрно е, че въ нѣкои мѣста ония, на които ще бѣде възложено оземляването, могатъ да си позволятъ произволи, съ които да увредятъ на самото дѣло, да го компрометиратъ.

Когато разрешаваме този въпросъ за оземляването на малоземелнитѣ и безземелнитѣ земледѣлци, мисля, че е необходимо да се предшествува този законопроектъ отъ други законопроекти, които по-добре да уредятъ известни въпроси, засѣгащи земледѣлца и които го поставятъ въ таквава лошо положение.

Г. г. народни представители! Вие и ние всички сме свидетели, че зърненото производство у насъ, което азъ е главниятъ продуктъ на нашето земледѣлие, е обезценено до минимумъ. А то е оборотниятъ капиталъ, чрезъ който земледѣлцѣтъ преживява. Въ 1931 г. бѣхме предвидили тѣй наречената Дирекция за храноизноса, съ която успѣхме да задържимъ ценитѣ на зърненитѣ храни до известна степенъ по-високи. Обаче правителството, намирайки, че не можело да се понася една загуба отъ около 1/2 милиардъ лева, премахна всецѣло тая дирекция и днесъ сме свидетели на едно окончателно спадане ценитѣ на земледѣлскитѣ произведения, което прави живота на производителитѣ на зърнени храни невъзможенъ. Поражда се въпросъ: на кое основание ценитѣ на зърненитѣ храни въ България могатъ да се оставятъ да бѣдатъ крѣщавани отъ външнитѣ пазари, тогава, когато тѣзи храни въ България се консумиратъ 90%, а се изнасятъ навънъ само 10%? Въ противовѣсъ на това, нашето индустриално производство е оградено отъ външната конкуренция, като е запазено чрезъ покровителствени мита и девизни мѣрки, които не позволяватъ да се внасятъ тукъ външни стоки и да се конкуриратъ нашитѣ индустриални произведения, и по такъвъ начинъ даваме възможностъ за спекула, за произволенъ грабежъ съ тѣзи произведения. Отда нажде, въ замѣна на това, ние крѣщаваме нашето зърнено производство по нѣкакви цени на външнитѣ пазари? И много ли е справедливо това, когато въ България рентата на капиталиста, на банкера, билъ той притежателъ на сгради, билъ той индустриалецъ, билъ даже, да кажемъ, едъръ чиновникъ, остава непожтната? И не само той е непожтнатъ въ своята рента, но се ползува и съ жито по 2 л. 50 ст. — 2 л. 60 ст. килограмъ. Правителството трѣбваше да излѣзе...

Д. Нейковъ (с. д.): Нѣма правителство.

С. Кирчевъ (з. ст.): Съ мѣроприятията, съ които да тури норма: Земледѣлцѣтъ е съгласенъ да се тури норма, да се намѣри коствемата цена на неговото производство, но трѣбва да се тури норма и на индустриалното производство, трѣбва да се опредѣлятъ ценитѣ на всѣки стоки, които идватъ отъ вънъ, за да може болшинството — 80% отъ българския народъ да преживява сносенъ животъ, за да може да се направи достъпно за него оный, което иде отъ фабриката, което иде отъ пазара. Това, за жалостъ, не се направи. Единъ законъ за наемитѣ бѣше внесенъ преди два-три месеца и този законъ още стои негласуванъ, а се бърза съ тая реформа, бърза се съ този законопроектъ, който нито е толкова свързанъ съ бюджета, нито толкова трѣбва да се гласува преди бюджета, нито можеше да се гласува подиръ бюджета.

Г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че Народниятъ блокъ, който излѣзе съ платформа, въ която обеща предъ българския народъ, че ще смекчи условията на крѣщата, за да може той да преживява, че ще възстанови потърпанитѣ свободи и права на българския народъ, не хваналъ на обещанието си. Българскиятъ народъ е недоволенъ, но срещу него се досочватъ камшикѣтъ, парабѣлътъ, срещу него се взематъ сѣщитѣ мѣрки, сѣщитѣ сѣрѣства, съ които си служеше и Демократическиятъ сговоръ.

Министъръ К. Муравиевъ: Това не е по законопроекта.

И. Василевъ (з.): Голъма политка ще правитѣ и ти! По законопроекта за т. з. с. говори.

С. Кирчевъ (з. Ст): Именно по него говоря и казвамъ, че когато се разрешава въпросътъ за оземляването, редица други закони трѣбва да предшестваатъ този законопроектъ.

И. Василевъ (з): Значи, законопроектътъ за наемитѣ трѣбвало да предшествава този законъ, че той не билъ толкова спешенъ. Добре, че приказвашъ така!

М. Дилиановъ (з): Ако приказвашъ така по този законопроектъ, ще те изгонятъ отъ село.

С. Кирчевъ (з): Азъ не зная, кого ще изгонятъ, но азъ съмъ за приложението на закона за трудовата поземелна собственостъ, а не на този, който сега се поднася. Повдигатъ въпросъ да говоря по законопроекта. Мене ми е чудно, че когато и въ двата закона — и въ закона за трудовата поземелна собственостъ, и въ закона за трудовитѣ земеделски стопанства, който Сговорътъ създаде — се предвижда отчуждение на частни имоти, мене ми е чудно, казвамъ, защо въ този законопроектъ не е предвидено това.

Азъ си казахъ думата, че съмъ за закона за трудовата поземелна собственостъ и, най-малко, въ този законопроектъ да се вмѣсти отчуждението на частнитѣ земи.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Има думата народниятъ представителъ г. д-ръ Асенъ Цановъ.

Д-ръ А. Цановъ (р): Г. г. народни представители! Първиятъ въпросъ, който се повдигна, е, дали този законопроектъ е навремененъ. Азъ изслушахъ съ голѣмо внимание ораторитѣ отъ опозицията, които смѣтаха, че този законъ се внася само, за да се партизанствува и изобщо да се изкористи едно създадено положение.

Г-да! Единъ отъ онѣзи, които пререкаваха, между другото каза: аграръ-културниятъ въпросъ трѣбва да предшества аграрния въпросъ. Азъ разбирамъ тѣхната мисълъ, но азъ смѣтамъ, че тѣ не искатъ насъ да разбератъ. Вѣрно е, г-да, че онѣзи, които искатъ да създадатъ благосъстояние на нашия земеделски народъ, преди всичко сѣ длъжни да дадатъ по-голѣма култура въ онѣзи сръди, които се занимаватъ съ производство. Безспорно, нашитѣ селяни сѣ останали много надири и не могатъ да използватъ богатствата, които тѣй щедро сѣ изсипани въ нашата земя. Но, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че на васъ е много ясно, какво културата въ единъ народъ не се създава въ единъ или два дни. Това е единъ дълъгъ процесъ, той може да отиде съ години. Вие виждате, една непрекъсната културна работа отъ страна на държавата презъ време на 50-годишенъ свободенъ животъ и, при все това, въ една голѣма частъ отъ нашата страна има още дървено рало, плитка оранъ, кукурузъ и жито и т. н. Мъчно може въ единъ народъ да проникне просвѣта, особено въ единъ изостаналъ въ своето развитие земеделски народъ, какъвто е нашиятъ. И затова азъ не се самооболцавамъ, че ще трѣбва да оставимъ всички други реформи настрана и да концентрираме вниманието си изключително върху една агрикултурна работа, както се подмѣташе отъ страна на почитаемия Сговоръ. Такава работа въ голѣмъ мащабъ започна г. Димитъръ Христовъ, но вие виждате, че абсолютно никаква следа не остана отъ неговата дейностъ, която бѣше упорита и за която се разполагаше съ извънредно голѣми сръдства. Следователно, г. г. народни представители, не бива да се забравя, че когато ще вършимъ аграрокултурна работа между нашия народъ, ние не можемъ да останемъ неотзивчиви къмъ насѣщнитѣ въ момента нужди на българския народъ.

Г. г. народни представители! Мнозина твърдятъ, че въ насъ не съществува аграренъ въпросъ. Нѣма нужда отъ много статистика, за да се докаже противното. Азъ ви моля да вземете статистиката отъ 1926 г. и ще видите, че до 9 декари земя у насъ иматъ 88 хиляди стопанства; туретеге по 5 души въ семейство, това сѣ близо 400 хиляди души, които се хранятъ отъ 9 декари земя. Вземете втората категория — ония, които иматъ отъ 10 до 19 декари земя; тѣ сѣ 92 хиляди стопанства. Вземете ония, които иматъ отъ 20 до 29 декари; това сѣ 90 хиляди стопанства. Или, кръгло взето — 3 пѣти по 90 хиляди стопанства — приблизително 270.000 се хранятъ отъ земя до 30 декари. Г. г. народни представители! Азъ се помъжихъ да намѣря статистика и за селскитѣ работници, обаче, такава цифра нѣма отбележана въ съответната графа за статистически сведения. Затова тая цифра е почти неизвестна. Но азъ смѣтамъ, че тя не може да бѣде по-малка отъ 60—70 хиляди, може би, 80 хиляди души.

Значи, кръгло взето, ние имаме едно население надъ 350 хиляди стопанства, които се нуждаятъ отъ земя.

Тѣй че, този въпросъ, дали народътъ има нужда отъ земя, дали българскиятъ селякъ има нужда отъ земя или не, е ясенъ. Нужда отъ земя той има по простата причина и по единствената причина, че не можемъ да имаме емиграция въ градоветѣ. Най-окаяно е положението на онѣзи, които напуштатъ своитѣ къщи, които напуштатъ своитѣ селски хижи, за да отидатъ на работа въ града. Ще ви кажа само единъ фактъ. Отъ нѣколко дена тукъ азъ се занимавамъ съ експедиция на работници, дошли отъ Видинско. Всѣки денъ експедирамъ по 50—100 души обратно. Нѣма никаква работа! Нашиятъ край е извънредно гѣсто населенъ. Нашата околия, може би, е белгийска околия и работницитѣ постоянно емигриратъ, по-рано за чужбина, а сега за вътрешността, търсятъ работа, обаче никѣде не намиратъ. И следъ като дойдатъ и изхарчатъ и последната си стотинка, азъ съмъ принуденъ да имъ издействувамъ по единъ билетъ, за да се върнатъ обратно гладни, боси и голи. Така че, почитаемо събрание, беднотия въ нашата държава има, има хора, които сѣ лишени отъ прехрана.

За мене аграрниятъ въпросъ не е поставенъ тѣй, както е поставенъ въ настоящия законопроектъ. Азъ скърбя, че поради недоглеждане, може би, отъ доброто желание побързо, да се прокара, настоящиятъ законопроектъ е поставенъ на такава база, на каквато бѣше поставенъ и поранешниятъ законъ за т. з. с. отъ страна на Сговора. Има едно увлѣчение въ приказки и умувания, да се създаде жизнеспособно стопанство.

Г. г. народни представители! Жизнеспособно стопанство не може да има въ България и при 50 декари земя. Едно стопанство, което обработва 30 декари земя, днесъ не може да има бруто доходъ повече отъ 7.000—7.500 л. Направете смѣтка. Азъ самичкъ съмъ земеделецъ и вѣрвамъ, че нѣма да сгрѣша нито съ една стотинка. Въпросътъ за жизнеспособното земеделско стопанство е засегнатъ и въ самитѣ мотиви на законопроекта, като е казано между другото: (Чете)

„Да се образува поземеленъ фондъ, да се осигури владението върху земитѣ, които го съставятъ съ узаконяване на правото да се брани това владение по административенъ редъ и се ограничи раздаването на фондови земи само и предимно между малоземелнитѣ и обезземелни, които поради това, че сѣ стопански обезвредени и т. н.“

Мисълта на автора на закона въ мотивитѣ е, че ще трѣбва да се дава земя на онѣзи, които сѣ стопански обезвредени. А § 1 отъ настоящия законопроектъ казва: (Чете)

„Законътъ за трудовитѣ земеделски стопанства има за целъ да снабди съ земя малоземелнитѣ и обезземелни земеделски стопани, земеделскитѣ работници и бедни преселници, за създаване жизнеспособни трудови земеделски стопанства“.

Г-да! Азъ смѣтамъ, че тѣй редактиранъ тоя параграфъ на законопроекта, той би могълъ да остане въ тоя си видъ, като се държи поне на туй, че крайната целъ на законодателя е да създаде жизнеспособни трудови стопанства. Това, разбира се, е една далечна целъ, но, за по-голѣма целесъобразностъ, ще трѣбва да се прибави поне думата „предимно“, за да бѣдатъ развѣзани рѣшетъ на комисиитѣ, които ще трѣбва да снабдяватъ не само онѣзи, които иматъ по 10, по 20, по 30 декари земя, но да могатъ да снабдяватъ съ земя и напълно обезземелнитѣ и бедни земеделски работници. Защото, г-да, за мене е много ясно: за дълго време кризата ще продължава. Въ насъ работа въ градоветѣ нѣма да има. И онази работа, която днесъ сме създали въ известни индустрии, тя е създадена по единъ изкуственъ начинъ, като се фаворизиратъ отдѣлни индустриални заведения — думата ми е за паразитнитѣ индустрии. А когато и тѣ ще трѣбва да изхвърлятъ своитѣ работници, безспорно е, че плащентъ на селски трудъ още повече не може да има, ако е имало такъвъ. По този въпросъ толкозъ.

За мене е, прочее, ясно, че ние ще трѣбва да намѣримъ земя, а не да създаваме образцови земеделски стопанства или така нареченитѣ жизнеспособни земеделски стопанства. Ние не трѣбва да се поддаваме на доктринерни увлѣчения, но да дадемъ хлѣбъ, насѣщния хлѣбъ на много бедни, обезземелни селски работници и стопани.

И. Василевъ (з): (Рѣжоплѣска)

Д-ръ А. Цановъ (р): Защото азъ смѣтамъ, че и 10 декари земя може да послужи за тая целъ — да осигури

поминъка на единъ беденъ земеделски стопанинъ. Отъ 10 декари земя, ако единъ беденъ селянинъ може, успѣе да изкара 100 крини, както е, напр., въ нашия край, то поминъкътъ му е гарантиранъ за една година. 100—120 крини сж достатъчни за неговото и на семейството му — подразбирамъ едно сръдно семейство — изхранване. Останалото беднитъ хора може да изкаратъ и съ наемненъ трудъ, а сега той мъчно, много мъчно се намира въ селата.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя Н. Шоповъ)

Вториятъ въпросъ, който ще ми позволите да засегна — азъ не смѣтахъ да се задълбочавамъ въ тия въпроси, но бѣхъ предизвиканъ отъ ораторитъ, които говориха преди мене — вториятъ въпросъ, почитаемо Събрание и г. г. народни представители, е, отпде ще вземемъ земя. Законопроектътъ казва, че поземелниятъ фондъ ще се образува отъ държавни земи, отъ изключенитъ отъ обекта на горското стопанство части отъ държавнитъ пори, отъ изключенитъ отъ обекта на горското стопанство части отъ общинскитъ гори, отъ части отъ общинскитъ мери, останали свободни следъ окончателното опредѣляне и закрѣпаване граничитъ на общинската мера, отъ земитъ дадени за използване на училищни, скотовъдни и други фондове и т. н.

Г. г. народни представители! Ще почна отъ меритъ. Миналиятъ законъ дѣлѣше меритъ на градски и селски. А по силата на чл. 8 отъ закона изрично бѣше казано, че общинскитъ мери и земята на земеделскитъ градове не се засѣга отъ тоя законъ — отчуждени по силата на досегашния законъ за т. з. с., тѣ се връщатъ на общинитъ и т. н. Смѣтамъ за една голѣма грѣшка на закона, дето отмѣнява чл. 8 отъ закона за т. з. с. Азъ моля г. министра да си вземе бележка и поне ония мери, които принадлежатъ на така нареченитъ неземеделски градове, да не бждатъ включвани въ тоя поземеленъ фондъ, и то по следнитъ съображения.

Нашитъ градове, г. г. народни представители, тепърва има да се оформяватъ като такива. Тѣ иматъ колосални нужди. Има да разрешаватъ въпроси за водоснабдяване, за канализация, за електрическо освѣтление, за поддържане на улици, за трапезарии, за поддържане на безработни, за уреждане аптеки, училища. Всичко това изисква сръдства, които не могатъ да се намѣрятъ днесъ достатъчно въ общинската хазна по простата причина, че българскитъ данъкоплатецъ не е вече въ състояние да понесе оня данъченъ товаръ, който държавата му е сложила. Ние се занимахме наскоро съ закона за облекчение на общинитъ. Тогава достатъчно се говорѣ и много добре се разбра, че нашитъ общини сж просто единъ механизъмъ, който бавно, но сигурно замира. Меритъ сж единственото имъ останало богатство. И азъ вѣрвамъ, че тѣ ще могатъ за дълго време да имъ даватъ сръдства. Нашитъ градове, освенъ това, иматъ голѣми дългове. Напр. Варна има единъ дългъ отъ 84 милиона лева; пр. Видинъ има дългъ отъ 42 милиона лева, а всички градове въ България иматъ задължения отъ 783 милиона лева, ако се не лъжа. Вземете имъ меритъ, и вие ще ги поставите въ невъзможностъ да посрещнатъ първитъ си нужди и ще убиее бждещето имъ.

Г. г. народни представители! Недейте забравя, че нашитъ градове ще иматъ нужда отъ сръдства не само за днесъ, но и за утре. Когато вие имъ отнемете всичкото богатство, невъзможно ще бжде данъкоплатецътъ да понесе самъ всичкитъ бждещи тежести, които ще му бждатъ сложени, за да се развиятъ модерни градове. Ето защо, азъ моля г. министра да се съгласи да си остане чл. 8 така, както бѣше въ закона за т. з. с.

Но, г. г. народни представители, недейте смѣта, че общинитъ ще използватъ тия имоти само за приходи. Грамадна частъ отъ тия имоти се даватъ на бедни и малоимотни. Да ви кажа, като градски иметъ, каква практика съмъ ималъ. Ние отпдѣляхме нѣколко хиляди декари земя, парцелирахме я на парчета отъ по 5 или 10 декари, и ги раздавахме ежегодно безплатно на всѣко бедно семейство, за да си произвежда зеленчукъ, варива и пр. Следъ като вече се постанови въ закона, че тия общински земи трѣбва да се даватъ подъ наемъ, беднитъ хора пакъ продължаваха да взематъ подъ наемъ тия земи, защото имъ бѣха необходими, защото разбраха, че чрезъ тѣхъ могатъ да се изхранватъ. Това не става само въ насъ. Вземете градоветъ въ Германия. Напр. градътъ Мюнхенъ и много други германски градове сж заобиколени съ единъ поясъ зеленина — тамъ го наричатъ зелениятъ поясъ около голѣмия градъ. Общинитъ въ Германия парцелиратъ меритъ, разработватъ ги съ свои плугове,

даватъ ги безплатно на работницитъ, и женитъ и децата имъ презъ цѣлото лѣто прекарватъ тамъ въ трудъ, на чистъ въздухъ.

Нѣкой отъ земеделцитъ: Софийската община дали ще желае да направи сжщото?

Д-ръ А. Цановъ (р): По този начинъ беднитъ биватъ подпомагани, за да подобрятъ своя поминъкъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Цѣло лѣто и да не стоятъ — въ сжбота подиръ обѣдъ и въ праздникъ стоятъ.

Д-ръ А. Цановъ (р): Азъ омѣтамъ, че туй, което става тамъ, ще трѣбва да се поощри у насъ. Не бива да се взематъ меритъ, г. г. народни представители, и да се раздаватъ на нѣколко души. Трѣбва да знаеете, че въ бждеще въ нашитъ градове ще се струпа единъ пролетариатъ, колкото и да сме земеделска страна. Нашитъ градове ще се развиватъ въ европейски стилъ. Въ тѣхъ ще се струпа народъ, който ще има нужда отъ социалната подкрепа на общината. Ето защо, азъ пакъ повтарямъ, и моля г. министра да се съгласи, чл. 8 отъ закона да си остане така, както бѣ досега.

Г. г. народни представители! Много естествено е, че тамъ, където отъ селскитъ мери е задоволена нуждата отъ паша, тия мери могатъ да бждатъ иззети и причислени къмъ поземелния фондъ. Азъ пакъ повтарямъ, че ние ще трѣбва да оставимъ една значителна частъ отъ мерата за паша на добитъка, защото известно е, че нашето скотовъдство дава добъръ поминъкъ на населението. Особено тогава, когато сж обезценени извънредно много зърненитъ храни, меритъ сж особено нуждни за победнитъ селяни скотовъдци.

По отношение, г. г. народни представители, на скотовъдния и на училищнитъ фондове.

По отношение на училищнитъ фондове, азъ ще направя пакъ една резерва. Азъ зная съображенията, които сж накарали Министерството да иска да се отгеме по-голѣмата частъ отъ училищнитъ фондови земи. Тѣ сж тѣзи, че на много мѣста, когато сж уреждани училищнитъ фондове, общинитъ, за да спасятъ меритъ си, сж били щедри и сж прехвърляли отъ тѣзи мери къмъ училищния фондъ извънредно много земя. Тѣзи увлечения или хитрини, ако бихъ могълъ да кажа, биха могли много лесно да се коригиратъ. Но азъ държа, г. г. народни представители, училищниятъ фондъ да не се засѣга извънредно много, защото, както тукъ единъ отъ ораторитъ изтъкна, министерството събира отъ училищнитъ фондове годишно около 207 милиона лева и $\frac{1}{4}$ отъ тѣзи 207 милиона лева отива за постройката на училищни сгради. Тази година сж построени 200 училищни сгради. Отъ 1923 г. насамъ сж построени 2,000 училищни сгради. Отъ 6 хиляди и нѣколко училищни сгради 60% сж абсолютно негодни, или недостатъчно годни за училища. Следователно, ние имаме нужда още най-малко отъ 3,600—4,000 нови училищни сгради. Азъ питамъ, г-да, когато този фондъ бжде накръненъ, когато той бжде извънредно много намаляненъ, откъде ще вземате вие сръдства, за да можете да продължавате оная работа, която тоже не бива да се умалява — за изграждането на хигиенични училища? Тѣй че мисльта ми е: ако нѣкъде има извънредно много земя, която е отстъпена на училищния фондъ, това специално може да бжде коригирано, но общо да се посѣга на фондоветъ, струва ми се, ще се направи грѣшка.

Що се касае до скотовъдния фондъ, г. г. народни представители — азъ имамъ случая единъ път да говоря за него — не че не разбирамъ голѣмата роля, която има да играе скотовъдството у насъ, но трѣбва да констатирамъ, че извънредно много сръдства се хвърлятъ за този фондъ, безъ да се получава какъвто и да е резултатъ. Азъ цитирахъ, че милиони лева сж изразходвани за луксозни постройки, които сж свършено излишни и, мога да кажа, просто бихме могли да минемъ безъ тѣхъ. Една голѣма частъ отъ този фондъ е била дадена въ заемъ отъ министерството, за да се купуватъ плугове. Маса командировки сж устройватъ и пр. Фондътъ се разпилѣва и онѣзи цели, които сж поставени на фонда, не се постигатъ. Ето защо, по отношение на фонда ще трѣбва да се направи една корекция — да се ограничи до минимумъ и да му се остави само онова, което е предвидено въ закона като минимално. А въ закона е казано, че за фонда ще се отдѣля отъ мерата по единъ декаръ на домакинство. Има фондове, където сж отдѣляни отъ мерата по 3—4 декара на домакинство. Тѣзи излишни мѣста могатъ да се взематъ.

Г. г. народни представители! Въ закона е предвиденъ, между другитъ начини за сдобиване фонда съ земя, и начинътъ да се откупватъ доброволно предлаганитъ за от-

купуване частни имоти. Предполага се — така поне разбрах — че много земеделски стопани, притежатели на по-големи стопанства, които са станали нерентабилни, направили са задължения, ще бъдат съгласни доброволно да отстъпят на държавата своите земи по известни тарифни цени. Дали ще има такива стопани — не зная; възможно е смътката на министерството да е права. Но аз съмтам, че въ законопроекта трябва да бъде друго едно постановление, което ще бъде от колосално значение за охраняване интересите на задължилите селяни. Известно ви е, г. г. народни представители, че много често съдията-изпълнител изважда на публична продажба имоти на земеделски стопани и въ повечето случаи те се продават на извънредно ниски цени. Ако министерството смътта, че държавата ще има средства да закупува доброволно предложените имоти, тогава аз ще искам да се вмъкне въ законопроекта специален текст въ смисъл, когато имоти на задължилите земеделци се извадят на публична продажба и добият по-ниска цена, отколкото е тарифната, държавата да се смътта по право за закупувач на тия имоти. По такъв начин, г. г. народни представители, ние ще осуетим масовите ограбвания на задължилите селяни от големи лихвари, каквито случаи имаме въ Видинско. Там има единъ приятел, който напоследък само закупуваше такива имоти и ги закупуваше по извънредно ниски цени. Ако държавата се смътта по право за закупувач на такива имоти по тарифната цена, тогава, безспорно е, че никой имот на земеделецъ не би могъл да се купи на по-ниска цена от тарифната. Убеден съм, че като е турено това постановление въ законопроекта — държавата да купува доброволно предложените земи — трябва да е добре обмислено, трябва да е взето предъ видъ, че държавата ще разполага съ средства. Въ всеки случай, ако се възприеме това, което аз предлагамъ, ще се разреши извънредно големият въпросъ за охраняване интересите на задължилите селяни, понеже ще се избегне продажбата на имотите им на извънредно ниски цени.

Г. г. народни представители! От самото начало аз изтъкнах, че аграрен въпросъ у насъ съществува. Цифрите са налице. Съжалявамъ, че нѣмаме достатъчно статистически данни, за да видимъ какво се разчита да се получи за поземелния фондъ от онова, което е означено въ законопроекта: от келяви гори, от скотовъдни фондове, от училищни фондове и т. н. Споредъ една малка смътка, която правя, съмтамъ, че ние ще трябва да разполагаме съ не по-малко отъ 3.700.000—3.800.000 до 4 милиона декара земи, за да можемъ на първо време да задоволимъ нуждите отъ земя на нашите земеделски стопани. Споредъ сведенията, обаче, които имамъ, ние ще разполагаме едва съ 3 милиона декара земи. Явява се тогава въпросътъ: какво ще стане съ останалите земеделски работници, стопани и т. н., за които нѣма да има земя? Азъ не си правя илюзията, г. г. народни представители, че ние ще разрешимъ аграрния въпросъ само въ единъ денъ или въ една година. Но когато ще даваме земя, когато ще искаме да разрешаваме този въпросъ, безспорно, ще трябва да го разрешаваме малко по-сериозно. Не можемъ да правимъ аграрната реформа само една залъгалка. А ще видите, че и тѣзи имоти, които се предлагатъ да постъпятъ въ поземелния фондъ, нѣма да постъпятъ. Цифрите отчасти могатъ да бъдатъ оспорени. Азъ слушахъ единъ пътъ г. Гичевъ между другото да казва, че ние имаме около 2 милиона декара келяви гори, а сега излиза, че не са и 300—400 хиляди декара. Така че, за да може аграрната реформа да бъде прокарана що-годе и да даде известенъ ефектъ, мене ми се струва, г. г. народни представители, че ние ще трябва да посегнемъ и на нѣкои имоти на частни землевладѣлци.

Споредъ статистиката отъ 1926 г. 419 души землевладѣлци иматъ надъ 1.000 декара или общо 4.100.000 декара. Уверенъ съмъ, че тия стопани сами не обработватъ своята земя. Днесъ, това е абсолютно невъзможно, защото разносците са много по-големи отъ доходите. Днесъ и голѣми, и малки стопани работятъ на загуба. Това е поточно. Колкото е по-големъ стопанството, толкова производствените разноси са по-големи. Ако се посегне на тия 4.100.000 декара земя, струва ми се, че ще можемъ отчасти да задоволимъ нуждата отъ земя на бедните и малоимотни земеделски стопани.

Г. г. народни представители! Азъ зная, че мнозина отъ землевладѣлците иматъ задължения и ако имъ се отнеме земята по тия цени, по които ще се отнематъ мерите на градските и селските общини, или по тарифните цени за другите земи, които цени не могатъ да бъдатъ по-високи отъ 50% отъ пазарната стойностъ на земята презъ 1932 г., тѣ ще бъдатъ извънредно много ошетени. Азъ съмтамъ, че тая трудностъ ще може да се преодолѣе, следъ като се ликви-

дира въпросътъ за задълженията на селяните и гражданите. Ако имъ се направятъ известни улеснения въ смисълъ задълженията имъ да бъдатъ отсрочени, тогава, безспорно, ще може да се посегне и на тѣхните земи, като имъ се плати, разбира се, не онова, което въ миналото имъ се плащаше, за да не прилича изземването на конфискация, а една цена, която да бъде горе-долу къмъ цената, която иматъ тия земи на пазара. Г. г. народни представители! Азъ съмтамъ, че този въпросъ ще бъде лесно разрешенъ, ако се дадатъ големи отсрочки, както въ срокъ отъ 20 години ще се изплащатъ земите на общините и пр. Може да бъдатъ лишени землевладѣлците само отъ лихвите на парите. И ако земеделецътъ може да получи земя, която да плаща въ продължение на 20 години, даже по пазарните цени, бждете уверени, че много земевладѣлци ще предпочетатъ по този начинъ да бъдатъ оземлени, защото ще знаятъ, че нѣма да става вече въпросъ за отнемането ѝ, понеже има доброволно съгласие отъ страна на землевладѣлца. Азъ съмъ уверенъ, г. г. народни представители, че ако правителството вземе присъдице тази работа и влѣзе въ непосредственъ контактъ съ землевладѣлците, тѣ сами ще се съгласятъ да отстъпятъ земята си при известни условия. Най-после, ако у тѣхъ нѣма достатъчно благоразумие, ако не могатъ да разбератъ, че трябва да направятъ известна жертва, тогава, безспорно, държавата съ своята властъ ще ги накара да направятъ тази жертва, която са длъжни да направятъ въ името на обществените интереси.

По начало азъ съмтамъ, че ще може да се прибѣгне въ известна степенъ и до изземване земите на ония земевладѣлци, които иматъ повече отъ 1.000 декара, да кажемъ — нормата не е важна. Въ всеки случай мене ми прави впечатление, че въ България има 419 стопанства, които разполагатъ съ 4.100.000 декара земя.

Г. г. народни представители! Азъ бързамъ да свърша и ще мина къмъ последния въпросъ — въпросътъ за организацията на трудовите земеделски стопанства. Тая организация, споредъ законопроекта, сега претърпява известни промѣни. Както се изтъква и отъ други, въ единъ проектъ на г. Гичевъ, като първоначаленъ органъ по оземляването е билъ определенъ общинскиятъ съветъ. Въ законопроекта сега се предвижда една тричленна комисия, която ще се назначава отъ министъра на земеделието. Азъ разбирамъ желанието на г. министъра да се възлага оземляването на такава комисия — за да бъде работата по-експедитивна, защото общинските съвети са действували много трудно. Но, г. г. народни представители, азъ съмтамъ, че това законоположение ще срещне сериозно съпротивление въ Камарата. У насъ, основателно или неоснователно, винаги има едно подозрение къмъ този, който не е съ насъ. Отъ опозицията го казваха открито: „Искате да назначите въ тѣзи комисии свои хора, за да партизаниствувате съ раздаването на земи“. Отъ това подозрение, г. г. народни представители, ние трябва да се освободимъ, още повече, че законопроектътъ предвижда и ревизия на досегашните оземлявания, която, безспорно, ще засегне и такива, които са били срещу насъ. Затова тѣ могатъ съ основание да подозиратъ, че ние искаме да партизаниствуваме, като поставяме въ тѣзи комисии лица, назначени на право отъ министъра, които нѣма какво да се мамимъ, ще бъдатъ довѣрени лица, ако не на министъра, то на народните представители. Това е може би страхътъ на нѣкои, които правятъ толкова гореща опозиция по този въпросъ. Азъ съмтамъ, г. г. да, че онова, което се изнесе тукъ отъ преждеговорившия ораторъ г. Чирпанлиевъ, — че ще има оземляване и разземляване, е вече достатъчно предупреждение за насъ, че, следъ като ние си отидемъ, действително може да има разземляване. Не бива по такъвъ начинъ да процедираме. Азъ съмтамъ, че ни се налага дълго да дадемъ всички доказателства, че когато прокарваме известни реформи, прокарваме ги безъ въ каква друга мисълъ, освенъ да изпълнимъ единъ граждански дългъ. За мене е много ясно, че общинскиятъ съветъ, въ който може да има и демократи, и радикали, и други, не трябва да раздава земи. Вие виждате какво представляватъ днесъ общинските съвети — едно преливане и отливане. Единъ общински съветъ въ едно село не може да се задържи повече отъ два месеца. Щомъ той е опозиционенъ, щомъ съветниците не са отъ тѣзи, които г. околийскиятъ началникъ...

С. Мошановъ (д. ср.): Или г. Гиргиновъ.

Д-ръ А. Цановъ (р): ... смътта за удобни, веднага се разтуря. Следователно, имаме всички основания да не желаемъ общинскиятъ съветъ да извършва оземляването.

Въ това отношение съм съгласен съ едната половина от мнозинството. Но пък трябва да се разбере и другото — че както не бива да се възлага оземляването на общинския съвет, защото той не е нищо друго, освен едно изпълнение на околийското управление, така също не бива да бъде възложена тази работа и на една комисия, излъчена от Министерството на земледелието.

Г. г. народни представители! Аз съм имал случай да наблюдавам как се прилага поземелната реформа първия път и си представлявам как ще се прилага и сега. Комисията оземляваха най-напред себе си (Смѣхъ), след това роднините и приятелите си и най-после земята даваха на сиромашията. Въ едно село, напр., долината, хубавата земя, се взе от членовете на комисията, роднините и приятелите им, а върхът, пѣськът, дето и един стрѣх не може да остане свеж през м. юний, се даде на сиромашията.

С. Мошановъ (д. сг): На радикалите!

А. Буковъ (з): Въ кое време е било това?

Д-ръ А. Цановъ (р): Въ 1921 или 1922 г. (Смѣхъ и рж-копѣскания отъ сговорниците)

С. Мошановъ (д. сг): Асене! Шо ти трѣбваше да пишеш!

Ж. Желябовъ (р): Това сж единични случаи, то не е система.

Д-ръ А. Цановъ (р): Сжщото се повтори, г-да, и през 1924 г. Нѣма защо да се лъжемъ. У насъ страстите бушуватъ. И затова азъ смѣтамъ, че трѣбва да се намѣри нѣщо срѣдно, което ще задоволи и насъ, болшинството, и опозицията, и да не става дума за оземляване и разземляване. Ние имаме възможност да направимъ това. Въ всѣко село има представител на общината — кметъ, има и учителъ, има и свещеникъ. Азъ намирамъ, г. г. народни представители, че една комисия, съставена отъ тѣзи хора, ще действа по-добре, първо, защото хората ще бждатъ по-вѣщи, второ, защото тѣ нѣма да бждатъ оземлявани и, трето, защото тѣ иматъ служебенъ дългъ и по-голъмо съзнание за своите отговорности и, следователно, ще бждатъ по-безпристрастни.

Г. г. народни представители! Недейте да смѣтате, че тѣзи две инстанции по оземляването, които се предвиждатъ сега въ законопроекта, ще могатъ да работятъ съ успѣхъ и нѣма да будятъ пакъ съмнение. Изтъкна се тукъ, че трѣбва да има една междинна инстанция. И азъ пледирамъ за нея — трѣбва да имаме една междинна инстанция — но ще препорѣчамъ, околийскиятъ началникъ да не е въ тази инстанция, ако искате да бждемъ начисто. Въ тази инстанция непременно трѣбва да влиза единъ агрономъ, сжщо директорътъ на клона на Земледѣлската банка и обезателно мировиятъ сдия. При наличността на една такава инстанция, г. г. народни представители, азъ се присъединявамъ къмъ васъ, да искаме една ревизия на всички оземлявания досега, защото действително се е партизанствувало. Азъ смѣтамъ, че тогава работата по оземляването ще се върши много по-справедливо и че нѣма да става нужда отъ нова ревизия на ревизията. Но ако искате да имаме добъръ резултатъ отъ ревизията и да избѣгнемъ втората ревизия, тогава ще се съгласите, г. г. народни представители, съ това предложение, което азъ направихъ — ревизията да се извършва отъ хора по-малко заинтересовани, по-малко партизани, хора, които не ще облагодетелствуватъ или ощетяватъ тогава или оногова.

Г. г. народни представители! Азъ се противопоставямъ на постановлението на § 32 отъ законопроекта, кждето е казано, че съветътъ, който се създава при отдѣлението за поземелна собственост въ Министерството на земледелието, „провървява, отишва, допълва и утвърждава решенията на общинските поземелни комисии“. Азъ разбирамъ този съветъ да отишва и да утвърждава решенията на общинските комисии, но да ги допълва — не разбирамъ. Това какво ще рече? — Че всичката работа на комисията може да бжде унищожена отъ този съветъ, който ще каже: не утвърждавамъ решението или: то трѣбва да се вземе въ такъвъ и такъвъ смисълъ. Тогава губи резонъ съществуването на другите инстанции.

Противопоставямъ се, г. г. народни представители, и на § 4, съ който се прибавя новъ чл. 3: (Четѣ) „Меритъ, който сж въ общо ползуване на две и повече населени мѣста или сж спорни помежду имъ, се закрѣпаватъ направо

отъ отдѣлението за поземелна собственост и комасация, съ огледъ на нуждите на ползущите се или спорящи села, освенъ ако населените мѣста пожелають да бждатъ подѣлени помежду имъ, въ какъвто случай закрѣпаването се извършва поотдѣлно за всѣко село“. Както виждате, това е една много разтеглива формула. Азъ зная села и градове, които години наредъ сж водили помежду си дълги и широки спорове за мери и най-сетне сждътъ е решилъ меритъ да бждатъ използвани отъ двѣта села или отъ двата града. Сега тукъ не се предвижда никакъвъ критерий за подѣлбата. Казано е „съ огледъ на нуждите на ползущите се или спорящи села“. Кой ще преценява тия нужди? Отдѣлението за поземелна собственост може да смѣтне, че единъ градъ съ 2.000 души население има по-голъми нужди, отколкото едно село съ 5.000 души население, и обратното. Затова азъ смѣтамъ, че ако този членъ ще трѣбва да остане въ законопроекта, трѣбва да се каже ясно и положително какъвъ е критериятъ, когато ще се разрешаватъ спорове между населени мѣста за подѣлба на мери.

Това сж малките бележки, г. г. народни представители, които искахъ набързо да направя по законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за трудовитъ земледѣлски стопанства. Азъ не си правя илюзия, че съ този законъ ние ще извършимъ нѣщо ново. Преди десетина години законътъ направи впечатление и задоволи една нужда. Днесъ ние изпълняваме единъ дългъ, но недейте да смѣтате, че ще улеснимъ извънредно много населението. Ние, радикалите, при обсъждането на този законопроектъ изхождаме отъ три начала: първото е, че нашата страна е била и ще бжде земледѣлска; второто е, че дребното земледѣлие въ всѣко отношение превъзхожда едрото, и третото е, че земята трѣбва да принадлежи на този, който я работи. Като изхождаме отъ тѣзи начала, за насъ е много ясно, г. г. народни представители, че тази реформа е желана, че тя е нужна, че ние изпълняваме дългъ, когато я прокарваме, макаръ и да срѣщаме голѣма съпротива. Но азъ никакъ не си правя илюзия, че настоящиятъ законопроектъ е онзи, който се очаква съ нетѣрпение отъ българския народъ.

Т. Тонковъ (з): Имате грѣшка.

С. Мошановъ (д. сг): Не може да грѣши човѣкъ отъ болшинството!

Д-ръ А. Цановъ (р): Тукъ се изтъкна, че поземелниятъ въпросъ у насъ не е тъй горещъ, както е въ други страни, че ние имаме идеална стопанска структура на селата. Това е вѣрно, признавамъ го. Наистина, ако погледнемъ въ Полша, въ Ромѣния, въ Русия, въ Германия, ще видимъ, че поземелниятъ въпросъ тамъ е извънредно горещъ, а у насъ, по едни или други причини, земята е по-правилно разпредѣлена между народа ни. Както знаете, много малкъ брой собственици притежаватъ надъ 1.000 или надъ 2—3—5 хиляди декара земя. Съ тѣхъ ще ликвидираме. Но има другъ единъ въпросъ, който се поставя и който ще трѣбва да обсъдимъ.

Г. г. народни представители! Въ България нѣма жизнеспособни земледѣлски стопанства. Всички стопани сж въ голѣмо стѣснение. Нашиятъ селянинъ работи съ загуба, той е смутенъ за утрешия си день, неговата воля е парализирана, той вече се отнася съ голѣмо недовѣрие къмъ управлението, защото ние не направихме онова, което трѣбваше да направимъ досега за него. Туй да се разбере. Народътъ иска отъ насъ да облекчимъ неговия дажъченъ товаръ. Нужни сж максимални съкращения въ бюджета, за да може народътъ да понесе съ лекота всичките си задължения къмъ държавата. Народътъ е смутенъ сжщо и отъ това, че ние още не правимъ възможното, за да му доставимъ на евтини цени предметите отъ първа необходимостъ. Народътъ е смутенъ, г. г. народни представители, и отъ това, че ние все отлагаме и отлагаме разрешаването на въпроса за неговите задължения. Направете смѣтка и вижте колко струва земята, която, ще му дадете, срещу онѣзи задължения, които той има да плаща. Въ в. „Таймсъ“ имаше една интересна бележка, въ която, между другото, се казваше: „Българскиятъ народъ започва да мрази земята“. На едно събрание, като говорѣхъ за изгодите отъ селското стопанство, единъ селянинъ се обърна къмъ менъ и ми каза: „Г. Цановъ! Ела да ти дамъ всичката си земя, работи я ти, нѣмамъ нужда отъ нея“.

Т. Тонковъ (з): Той е билъ комунистъ.

Д-ръ А. Цановъ (р): Не е комунистъ, а земледѣлецъ, отъ с. Воднянци.

Г. г. народни представители! Ние ще гласуваме този законопроект, но трябва да искаме от нашите министри да ни занимаят по-скоро с онзи законопроект, които действително ще могат да създадат преврат в живота на нашия народ. И аз апелирам към вас, г. г. народни представители, апелирам и към г. г. министрите, смейки, че изпълнявам един дълга, като говоря от името на моите хиляди избиратели, ...

А. Буковъ (з): Чакай. Тъ сж общи!

С. Мошановъ (д.сг): Ама и общи искания предявява човкътъ.

Д-ръ А. Цановъ (р): Не, г. Мошановъ, то не ме засъга. — ... апелирам към вас, г. г. народни представители, да изпълните и вие вашия дълг. Народното представителство не може да бъде бездушно.

К. п. Цвѣтковъ (д): Този въпросъ ще се разисква при общитѣ дебати по бюджета, а не сега.

Д-ръ А. Цановъ (р): И сега трябва да го кажемъ, защото и сега говоримъ за голѣми реформи. Азъ апелирамъ къмъ васъ, г. г. народни представители, да проявите по-голяма енергия, по-малко раболепие и по-голямъ патриотизъмъ отъ този, който досега сте проявявали. (Ръкоплѣскания отъ мнозинството и отъ нѣкои сговористи)

С. Мошановъ (д.сг): Ето че г. Цановъ ни обедини.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Съобщавамъ на г. г. народнитѣ представители, че отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти е постъпилъ законопроектъ за измѣнение на закона за подпомагане на розопроизводството отъ 26 августъ 1922 г. (Вж. прил. Т. I, № 73)

Този законопроектъ е раздаденъ на г. г. народнитѣ представители и ще се постави на дневенъ редъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Коста Лулчевъ.

К. Лулчевъ (с. д): Г. г. народни представители! Азъ изслушахъ съ голѣмо внимание разискванията, които станаха по законопроекта, който ни занимава днесъ. Въпросътъ действително е важенъ и заслужава както разискванията, които станаха, така и вниманието, което имъ се отдаде. Но азъ трябва веднага да добавя, че въ многото, което се каза, освенъ многото полезно, имаше и много, което по-добре бѣше да бѣдѣ съкратено. Като-че-ли въпроситѣ се измѣстиха, като-че-ли тукъ ние не разглеждаме единъ конкретенъ законопроектъ, а разрешаваме голѣмата аграрна проблема, и затова се направиха широки екскурзии въ теорията и въ принципитѣ. Когато най-накрая ще гласуваме законопроекта, не зная какво ще остане отъ тия теории и отъ тия принципи. Мене не ми се ще да трѣгна по тая пъть и желая да бѣда много конкретенъ и кратъкъ. Азъ ще искамъ да отправя къмъ г. министра на земледѣлието единъ предварителенъ въпросъ: сега, когато той ще вземе думата, за да отговори на критикитѣ, на мненията на изказалитѣ се досега, да бѣде така добъръ да ни разтълкува скрижалитѣ, които сж легнали въ забележката къмъ предпоследния параграфъ, както и смисъла на текста на § § 27 и 28 отъ тоя законопроектъ. Азъ предварително зная, че ще се възрази, какво въ § § 27 и 28 има и печатни грѣшки.

Г. г. народни представители! Разглеждаме единъ много важенъ законопроектъ. Всички знаемъ, че у насъ съществува аграренъ, земледѣлски въпросъ, който тропа за разрешение. И когато тоя въпросъ се разглежда, не е позволено да бѣде раздаванъ на народното представителство единъ законопроектъ съ такива дефекти. Въпросътъ е малъкъ, действително, но азъ не мога да го отмина. Азъ не очаквахъ да ни бѣде раздаденъ съ такива грѣшки, дори и печатни, единъ законопроектъ, който третира въпроса за подобряване на земледѣлското стопанство, подписанъ отъ единъ министъръ отъ земледѣлската група.

С. Славовъ (з): Само това да не бѣше казалъ — за печатнитѣ грѣшки!

К. Лулчевъ (с. д): Моля. Азъ зная защо повдигамъ въпроса.

Д. Долбински (з): Защо?

К. Лулчевъ (с. д): Да бѣдемъ по-внимателни, когато ще се отнасяме къмъ народното представителство и когато ще

искаме то да гласува единъ законопроектъ. Бихме ли могли да си представимъ какво ще бѣде, ако въ окончателна форма законопроектътъ се гласува тъй, както ни е представенъ?

Г. г. народни представители! Много въпроси се повдигнаха тукъ и азъ заживихъ, че на тия голѣми и важни въпроси не искамъ да се спирамъ.

И. Василевъ (з): Само на печатнитѣ грѣшки се спирате!

К. Лулчевъ (с. д): Законопроектътъ не разрешава голѣмата аграрна проблема; той иска специално земледѣлскитѣ стопанства да направи жизнеспособни и доходоспособни; иска — това е голѣмата мисль на законопроекта — да даде на маломотния и безимотенъ земледѣлски стопанинъ или на земледѣлския работникъ едно парче земя, отъ което да изкарва прехраната своя и на семейството си. По тоя пунктъ оппозиция не ще има и не бива да има. Земледѣлскиятъ трудъ трябва да бѣде възнаграденъ, на земледѣлския работникъ трябва да бѣде дадена възможность да работи земята, да изкарва отъ нея, да живѣе отъ нея. Колкото е важно, обаче, да бѣде гарантирана земята на земледѣлския работникъ, толкова е важно да бѣде гарантирана възможността за съществуването на земледѣлския работникъ отъ тая земя. Следователно, въпросътъ е за оземляване и оземленитѣ земледѣлски стопани да иматъ достатъчно и гарантиранъ доходъ за съществуване. Тѣй схващамъ азъ голѣмия аграренъ въпросъ и тѣй трябва да го разбираатъ всички.

Когато ще пристѣпимъ къмъ измѣняване на съществуващия законъ за земледѣлскитѣ стопанства, азъ искамъ при разрешаването на отдѣлнитѣ конкретни въпроси — защото голѣмиятъ аграренъ въпросъ нѣма да бѣде разрешенъ съ този законъ — да имаме предъ видъ нѣколко положения.

Единъ отъ говорителитѣ тукъ прочете една статистика за разпредѣлението на поземелната собственост. Отъ тая статистика вие чухте — и всички знаемъ — че надъ 80.000 земледѣлски стопанства преживяватъ съ една площъ отъ 10 декари и че общо 1/3 отъ земледѣлскитѣ стопани въ нашата страна преживяватъ съ 30 декари. Съ законопроекта се иска да се увеличи земята на тия земледѣлски стопанства, които иматъ 10, 20, 30 декари, на 50 декари. Реформа благотворна; ако тя бѣде приложена, ще даде резултати, но, не знамъ защо, мене ми се вижда повече едно пожелание.

Г. г. народни представители! Други тукъ казаха: земледѣлското стопанство днесъ е въ дефицитъ; то не покрива разходитѣ си; земледѣлието не възнагражда труда на земледѣлския работникъ, особено при дневното голѣмо спадане ценитѣ на земледѣлскитѣ произведения. Всички знаемъ какъ мѣчно днесъ се живѣе въ нашето село, че не може да съществува земледѣлецътъ-стопанинъ, когато нѣкога всички сочеха като стопанинъ, живѣещъ въ благоденствие и въ благополучие. Днесъ положението на нашето село — всички ние сме въ контактъ съ нашето село, знаемъ го, разбираме го — е многократно по-тежко и по-непоносимо, отколкото по-рано. Нѣма нужда въ това да се убеждаваме. Връщамъ се на моята мисль, че ние имаме голѣмата задача да се погрижимъ за оземляване на нашето земледѣлско стопанство и за повдигане доходността на това земледѣлско стопанство.

Единъ фактъ, обаче, въ процеса на нашето земледѣлско развитие не можемъ да изпуснемъ изъ очи. Както всѣко стопанство, така и земледѣлското стопанство не е веднъжъ завинаги дадена величина. То се мѣни съобразно нуждитѣ, съобразно условията, съобразно развитието на техниката и т. н.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Моля, г. Лулчевъ. Понеже часътъ е 8, моля да се съгласи Народното събрание да се продължи заседанието до гласуване законопроекта.

Който отъ г. г. народнитѣ представители е съгласенъ съ това предложение, моля, да вдигне ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Продължавайте, г. Лулчевъ.

К. Лулчевъ (с. д): Думата ми е, прочее, г. г. народни представители, за она процесъ, който непрекъснато става въ нашето земледѣлско стопанство: нашето земледѣлско стопанство въ единъ известенъ периодъ върви къмъ центрация, а следъ това настѣпва другъ периодъ, въ който върви къмъ раздроблението му. Ето въпросъ, на който всички трябва да се спремъ, когато ще разрешаваме задачата, която ни поставя законопроектътъ, който разиск-

ваме. Раздроблението въ нашето земеделско стопанство е стигнало до крайния предел. Има земеделски стопанства, площта на които се измерва вече с квадратни метри, не с декари. Тоя процес може да бъде спрян, може да бъде забавен, но тоя процес при дадени условия си следва и ние не можем да го спрем. И нашето законодателство способствува за това раздробление на земята. И ако то продължава, ние ще стигнем, може би, до там, щото една част от нашите земеделски стопани да не могат да изкарват прехраната си. Съставя новлевията на законопроекта, тъй както ни е представен, ще можем ли да спрем това раздробление?

Пред нас изпъква и друга една важна и голяма проблема: какво ще бъде въ утрешния ден нашето земеделско стопанство? Не е изключена една промяна въ нашето земеделско стопанство. Едно ново изобретение, една нова машина ще бъде въ състояние да промени до известна степен характера на нашето земеделско стопанство.

Интересно е наистина земеделското стопанство у нас. От една страна, въ нашето земеделско стопанство сж влезли вече машините; влезли сж не само обикновените машини, влезли сж и големите машини — вършачките и тракторите. От друга страна, въ тоя момент въ нашето земеделско стопанство още преобладава дървеното рало. Съ близо 90 хиляди бройки дървените рала надминават железните плугове.

Д. Дрънски (д): Плугът не е роден за всяка почва, г. Лулчевъ.

К. Лулчевъ (с. д): Моля, моля, азъ знам какво при-казвамъ.

П. Попивановъ (з): Това е една истина.

К. Лулчевъ (с. д): Кое е истина?

П. Попивановъ (з): Че плугът не може навсякъде да работи. Има мѣстности, където е необходимо дървеното рало.

К. Лулчевъ (с. д): Разбира се. Кой го отрича това.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Това се знае. Той само констатира факта. Даже покрай Мюнхенъ сж дървени оралята. Зависи отъ почвата.

К. Лулчевъ (с. д): Азъ искамъ да кажа, че едновременно с най-големата машина, влезла въ нашето земеделско производство, стои и най-примитивното оръдие. Процесът на изграждане на нашето земеделско стопанство още не е завършенъ и ние не знаемъ утре де ще стигне развитието на нашето земеделско стопанство съ това раздробление на земята.

Другиятъ голѣмъ въпросъ, който искамъ да поставя предъ васъ и който ние сега, когато ще разрешаваме въпроси относно земеделското стопанство, не бива да игнорираме, е въпросътъ за бъдещата форма на владение и обработване на земята. Азъ знамъ, че всички казваме: собствеността на земята трѣбва да принадлежи на тоя, който я обработва, но никой още не е посочилъ формата, въ която ще се изрази тая собственост. Искамъ да ви наведе на мисълта, че предъ насъ вече излиза, налага се на нашето внимание единъ голѣмъ проблемъ на нашето стопанство — проблемътъ за колективното обработване на нашата земя. (Оживление средъ мнозинството)

И. Василевъ (з): Колхозитѣ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Не, не. Това е една сериозна идея. Това е една голѣма идея.

К. Лулчевъ (с. д): Азъ повдигамъ много сериозно въпроса. Не мисля, че ще го разрешимъ днесъ и съ този законопроектъ, но азъ го повдигамъ и обръщамъ вниманието на г. г. народните представители, като считамъ, че всички отъ тяхъ, който се занимава съ въпроса за земеделското стопанство, не ще избѣгне, не може да избѣгне тоя въпросъ. Не правя апология на никакви форми на колективно обработване, практикувани досега тукъ или тамъ. Развитието ни може да дойде до тамъ. Когато плугътъ прескача границитѣ, синуритѣ; когато маса земеделски стопанства се коопериратъ, за да притежаватъ вършачка кооперативно и да работятъ съ нея кооперативно; когато земеделски стопани се обединяватъ, за да притежаватъ тракторъ, съ който да обработватъ по-интен-

зивно своите земи, г. г. народни представители, тоя голѣмъ въпросъ чука на нашите врати. Какъ ще го разрешимъ?

Министъръ К. Муравиевъ: Никой законъ не забранява това.

К. Лулчевъ (с. д): Ние тъй разрешаваме въпроситѣ: „Никой законъ не забранява това“.

Министъръ К. Муравиевъ: Разбира се!

К. Лулчевъ (с. д): Азъ поставямъ много сериозно въпроса и мисля, че той заслужава внимание. Азъ съмъ тамъ, че въ бъдеще, отъ днесъ нататък, колкото пѣти ще има да се занимаваме съ устройството и организацията на земеделското стопанство, на земеделското производство, тоя въпросъ не ще отбѣгне и нѣма да отбѣгне отъ нашето внимание.

Разрешенъ тоя въпросъ, голѣмиятъ споръ за жизнеспособността на едрото или дребното стопанство се разрешава. Азъ знамъ, че ние всички намираме нашите дребни земеделски стопанства за достатъчно жизнеспособни, за достатъчно гъвкави — тъй е, тѣ даватъ прехраната на нашия земеделски стопанинъ — но, г. г. народни представители, да не изпускатъ изъ предъ видъ и мжкитѣ, средъ които и при които нашите дребни земеделски стопанства даватъ прехраната на нашия земеделски работникъ и стопанинъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Нали каза, че ще свършимъ скоро?

К. Лулчевъ (с. д): Да.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Мислитѣ сж хубави, но бжди кратъкъ.

К. Лулчевъ (с. д): Понеже дадохъ дума, че ще бжда кратъкъ, свършвамъ. Говоря само 10 минути.

И. Стамболиевъ (з): Само по печатнитѣ грѣшки ще говоримъ!

К. Лулчевъ (с. д): Азъ знамъ защо ги споменаваме.

И. Алексиевъ (з): Понеже нѣма работницитѣ тукъ, сега остава на васъ да защитавате колективизацията.

К. Лулчевъ (с. д): Нѣколко сж въпроситѣ, които ни поставя конкретно законопроектътъ. Първо, организиране и създаване на поземелния фондъ, отъ който ще бжде задоволявана нуждата отъ земя на земеделското стопанство. Мене ми прави впечатление, че законопроектътъ разрешава тоя въпросъ по единъ много лесенъ начинъ: земитѣ на известни фондове се причисляватъ къмъ поземелния фондъ. Това е най-лесното разрешаване на въпроса. Азъ бихъ искалъ да видя и друго нѣщо въ този законопроектъ — не го виждамъ.

И. Алексиевъ (з): Когато дойдемъ на властъ съ васъ, тогава ще го видите.

К. Лулчевъ (с. д): Азъ считамъ, че ще бжде грѣшка, ако се посегне върху създаденитѣ вече училищни и скотовъдни фондове, за да бждатъ иззети земитѣ имъ и бждатъ причислени къмъ поземелния фондъ. Знаемъ възраженията, чуехъ всички възражения.

Т. Тонковъ (з): Нѣма да бждатъ иззети.

К. Лулчевъ (с. д): Училищниятъ фондъ и скотовъдниятъ сж създадени съ други закони. И двата фонда сж въ началото на своето организиране. Не се дадохъ доказателства, че приходитѣ отъ земитѣ, които сж отдѣлени за тия фондове, сж разходвани безрезултатно. Напротивъ, ако се закрепиха училищата въ известенъ смисълъ, тѣ се закрепиха отъ нѣколко години чрезъ училищнитѣ фондове. Ако има създадено нѣщо за развитието на скотовъдството, то се създаде до голѣма степен благодарение на скотовъднитѣ фондове. Тия фондове сж създадени за обществени нужди и ние считаме, че дори за една такава целъ, за каквато законопроектътъ иска да вземе тия фондове, не би трѣбвало да се посѣга върху тяхъ. Несъобразности има — къде ли нѣма у насъ несъобразности? — Но тѣ могатъ да бждатъ поправени. Идеята, обаче, за органи-

зиране, за създаване и закрепване на фондовете трябва да преодоляе, защото ние не знаем какво ни носи, особено в тия тежки времена, утрешният ден. Тук единият от анкетаторите, които бяха изпратени от Обществото на народите да изучат нашето финансово състояние, каза между другото, че били голъми разходи на нашата държава за нашето просвѣтно дѣло — така поне въ пресата се изнесоха неговите изявления. И ако от вън може да ни кажат, че много харчи държавата за нашата просвѣта и за нашето просвѣтно дѣло, това е за нас, г. г. народни представители, един аргумент, плюс другите аргументи, които се изнесоха тук, за да се замислим за утрешното положение на нашето училище и въ градъ, и въ село. Утре, когато държавата не ще може да поеме вече издръжането на училищата, разхода за училищата, когато утре и общините не ще могат да правят това, не знаем дали издръжката на тия училища нѣма да падне изключително върху училищните фондове. Въпросът е много голъм, г. г. народни представители, и аз искамъ съ една голъма сериозност да го разгледаме.

Вторият въпрос е въпросът за ревизията на станалите оземлявания. Всички знаем, че има неправилни оземлявания — нѣма нужда да се убеждаваме, нѣма нужда да се привеждат примѣри, които бодят въ очите — но да стане ревизия, която да не води следъ себе си друга ревизия. Ние трябва да бъдемъ внимателни и затова съображенията партийни, партизански въ разрешаването на този въпрос не трябва да намѣрятъ мѣсто.

Нѣма да зачеквамъ въпроса за комасацията, единъ сѣщо така голъмъ въпросъ, който азъ искамъ да свържа съ въпроса за колективното обработване на земята.

Ще се спра на въпроса за органите, които ще извършватъ оземляването. Много отъ тия, които по-рано говориха, сѣщо се спрѣха върху него. Ако действително, както и тукъ се изнесе, има партизански оземлявания, има оземлявания, станали безъ да се спазватъ наредбите на закона, ние имаме всички интересъ, новото оземляване, което ще стане, да бъде избавено и спасено отъ тия подозрения. И за това, г. г. народни представители, да дадемъ този въпросъ въ ръцете на органи, които сръвнително най-малко ще могатъ да будятъ съмнение. Не бива този въпросъ да се възложатъ на органи, назначавани отъ единъ държавенъ органъ. Лансира се идеята тия комисии да излъзатъ отъ общинския съветъ. Явиха се противници на тази идея, защото и общинскиятъ съветъ се състои отъ партизани. Това е истина, но общинскиятъ съветъ е все пакъ единъ институтъ, облеченъ съ доверието на избирателите, все пакъ е единъ институтъ, който вдъхва доверие. Но ако ние сметемъ, че и тоя институтъ, общинските съвети, не може да ни вдъхва такова доверие, за да бъдемъ абсолютно сигурни, че въпросите правилно и законно ще бъдатъ разрешавани, да намѣримъ единъ другъ съставъ на тия комисии, при който да бъдемъ спокойни за правилното, законното и планомерното разрешаване на въпросите, за да не дадемъ възможностъ утре наново да се повдига тукъ въпросъ за ново преоземляване или, както вече се каза, за „разземляване“.

Г. г. народни представители! Тия сж голъмитъ въпроси — като не умаловажамъ и другите въпроси, които се засѣгатъ въ законопроекта — и азъ считамъ, че тѣ трябва съ едно спокойствие и съ едно голъмо внимание да бъдатъ разрешени. Голъмиятъ аграренъ проблемъ ние нѣма да разрешимъ, но ако съ този законъ успѣемъ да създадемъ спокойствие у земеделския стопанинъ, за да може той съ земята, която има и която му даваме, да се изхранва и спокойно да преживява; ако успѣемъ да гарантираме неговото съществуване, ние сме извършили една добра работа и една полезна работа за нашето земеделско стопанство. (Ръкоплъскания отъ социалдемократите и нѣкои сговористи)

Председателстващъ Н. Шоповъ: Има думата г. министърътъ на земледѣлието и държавните имоти.

Министъръ К. Муравиевъ: Г. г. народни представители! Никой отъ ораторите не отрече, че въ България съществува аграренъ въпросъ, ако не въ такава форма, както въ много други държави преди войната, то въ една форма по-мекка, която се изостря дотолкова, доколкото се изостря и кризата, която бушува въ държавата. Следъ свѣтовната война, когато българскиятъ народъ победенъ не, но окованъ съ единъ унижателенъ и тежъкъ договоръ, трѣбваше да разпусне своята войска, която се състоеше главно отъ селяни, като едно възмездие, и морално и материално, като едно лѣкарство, като една помощъ за задоволяване на неговите голъми нужди се яви идеята да

се разреши и у насъ този аграренъ въпросъ. Не че съществува, както казахъ, въ такава остра форма, както го разбиратъ нѣкои — селски въстания, бунтове или революции, защото българскиятъ селянинъ мъчно се бунтува — но защото този селянинъ, който бѣше всичко загубилъ презъ време на войната, имаше нужда държавата да му се притече на помощъ. И тогавашното българско правителство, вѣрно на онѣзи традиции и идеи, които го ръководѣха, да бъде близко до нуждите на народа, да се вслушва въ неговите молби, въ неговите желания, изработи и гласува закона за трудовата поземелна собственост. Този законъ бѣше посрещнатъ колкото добре, съ благодарностъ, съ възторгъ отъ бедните селски сръди, толкова съ голъмо негодуване и съ голъма ненавистъ отъ известни сръди. Не че се засѣгаха интересите на мнозина отъ тѣзи сръди, така наречени тогава буржоазии, но партийните сграсти бѣха толкова разгорещени, че отъ всѣка сламка се търсѣше да се направи орѣжие. Посѣгането върху частните имоти на известни едри земеделски стопани повдигна почти всички партии отъ дѣсно срещу правителството и България се раздѣли на два лагера — конституционалисти и антиконституционалисти. Борците за конституцията бѣха партията въ опозиция, а тѣзи, които „посѣгаха“ върху конституцията, бѣха на страната на тогавашното правителство. А въ сѣщото време и въ Германия, и въ Польша, и въ Югославия, и въ Ромѣния, въ всички почти държави, като не изключимъ дори клерикална и монархическа Испания, се провеждаше аграрната реформа въ много по-голѣмъ мащабъ, едва ли не въ нѣкои страни, като прибалтийските, въ много по-остра, наречена тогава революционна форма. И се почна у насъ една голъма борба, която бѣше една отъ причините да дойде датата 9 юний 1923 г.

Новото правителство, което бѣше съставено отъ хора, които по-рано водѣха борба противъ тази реформа и което бѣше издигнало единъ отъ първите си лозунги — отмишването на закона за т. п. с. — нѣма куража да го отмишва. Цѣла година, до 1924 г., законътъ за трудовата поземелна собственост бѣше въ сила, обаче — нека забележа — на книга само, защото въ действителностъ дирекцията на трудовата поземелна собственост, амѣсто да продължи следъ 9 юний да оземлява, почна, както каза г. Чирпанлиевъ, да разземлява. Почна се възвръщането на отнетите земи по административенъ редъ. Нѣкои пакъ сами, въпрѣки „конституцията“ и въпрѣки „законитъ“, ги заграбиха. Подъ сѣнката на „конституцията“ и дѣдо Мончо, отъ с. Лѣтница, типиченъ български селски лихваръ, можѣ да си иземе отново своите хиляди декари земя, прѣснати въ многобройни села, и да ги управлява, да ги стопанисва, да ги работи отъ своята лихварска кантора въ с. Лѣтница!

Новото правителство, казвамъ, бѣше въ затруднение какъвъ пътъ да избере. И въ отчета на Главната дирекция за трудовите земеделски стопанства, издаденъ подъ ръководството на главния директоръ Кърджиевъ, виждаме, че правителството е било въ недоумение. Меншеството отъ партията на Демократическия сговоръ искаше да се отмишва напълно законътъ, но болшинството, което чуваше долу какво се говори и какво се иска, което знаеше какви ще бъдатъ резултатите отъ отмишването на този законъ, решава само да го измени. Лично г. Чирпанлиевъ, като докладчикъ, и лично г. Янакъ Молловъ, като министъръ на земледѣлието, се бориха всячески да запазятъ закона въ онѣзи рамки, които възможността имъ позволяваше. Но на второ и трето четене, подъ влиянието на болшинството отъ управляващата партия и по силата на отдѣлни предложения въ комисията и въ пленума, приети или изтълкувани отъ министъра, законътъ излъзе отъ Народното събрание въ една осакатена форма, нареченъ „законъ за трудовите земеделски стопанства“, обаче си остана единъ законъ на книга. Съ него се оформи връщането на отнетата земя. Каква бѣше разликата по форма? Увеличиха се цените, по които се отчуждаваха земите и се раздаваха на подлежащите на оземляване, като се усложни процедурата на самото оземляване. Фактически приложението на закона по отношение частните и манастирски имоти бѣ спрѣно напълно. До 1925 г. законътъ си остана законъ само публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ“. Очевидно, желанието бѣше да се гласува единъ законъ, за да се залъжатъ селските маси, а въ сѣщностъ да не се приложи. За главенъ директоръ бѣше назначенъ г. Кърджиевъ — една личностъ явно настроена противъ закона, отявленъ противникъ на неговото приложение.

Е. Поповъ (з): Но това не му е прѣчило да иска оземляване и на себе си.

П. Дековъ (з): Въпрѣки че е билъ противъ закона, първата му работа е била да се оземли.

Н. Стамболиевъ (з): Той е билъ противъ закона, но не е билъ противъ и нему да се даде земя, безъ да знае мѣстото, кждето се намира тя.

Министъръ К. Муравиевъ: Г. Кърджиевъ въ отчета на Главната дирекция за трудовитъ земеделски стопанства казва: (Чете) „Следъ голѣмата война, обаче, макаръ да имаме едно правилно разпредѣление на поземелната собственостъ въ страната, по подражение на туй, що ставаше въ съседнитъ страни и по-далечъ отъ България, и поради това, че трѣбваше да се утложаватъ развѣлнувани духове вследствие на погрома, както и да се даде данъ на лѣвичарството, българскитъ Парламентъ намѣри за нуждно да пристѣпи и у насъ къмъ разрешаване на аграренъ въпросъ — думитъ аграренъ въпросъ сж поставени въ кавички. Този господинъ бѣше назначенъ да привежда въ изпълнение единъ законъ, който фактически унищожаваше напълно аграрната реформа, тъй както бѣше замислена даже отъ Парламента, когато управляваше Демократическиятъ сговоръ.

Г. Чирпанлиевъ каза, че при приложението на закона за трудовата поземелна собственостъ не се било извършило много. И азъ признавамъ, че много не е извършено, и то главно, защото този законъ не се прилага три години, както той каза, а се прилага една година и 9 месеца. Въ това време бѣха отчуждени отъ частни лица привременно 950.000 декара, а окончателно 479.000 декара.

М. Дилиановъ (з): (Къмъ сговориститъ) Малко ли е?

Министъръ К. Муравиевъ: Казвамъ окончателно, защото не се действоваше тъй бързо, както нѣкои смѣтаха, а се гледаше да се действува много предпазливо, да не би да станатъ грѣшки. Бѣха отчуждени манастирски земи 24.000 декара, държавни земи 83.000 декара, общински земи 209.000 декара, пасища 23.000 декара, спорни земи 12.000 декара.

Въ връзка съ една закачка на г. Чирпанлиевъ, нека ми бжде позволено да му кажа, че бѣха раздадени 830.000 декара земи, а бѣха изчислени — защото тази реформа тогава почваше — 5.600.000 декара земя, което бѣше една грамадна работа.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Извинете, г. министре, неудобно е да Ви прекъсвамъ, но кажете, за кой периодъ говорите е туй измѣрване?

Министъръ К. Муравиевъ: Когато се създаде фондътъ. — Разходвани сж не повече отъ 20 милиона лева за близо 2 години при режима на закона за трудовата поземелна собственостъ. А при режима на закона за трудовитъ земеделски стопанства, отъ 1 августъ 1924 г. до 1 августъ 1931 г., значи, за 7 години, сж раздадени 1.050.000 декара земи, а сж направени всички формалности да се причислятъ къмъ фонда 571.000 декара. Разходвани сж за това време 100.000 000 л.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Г. министре! Позволете да Ви попитамъ: влизатъ ли тукъ земитъ, които се дадоха на бѣжанцитъ?

Министъръ К. Муравиевъ: Не. То е друга работа — къмъ Дирекцията на бѣжанцитъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Дирекцията на т. з. с. даде земи и на бѣжанската дирекция. То е сжщо оземляване.

Министъръ К. Муравиевъ: Тѣй измѣненъ законътъ, почва се отдолу повикъ за неговото прилагане. Правителството, виждайки, че макаръ да е прокарало единъ осакатенъ законъ и макаръ да не го прилага, все пакъ отдолу се чува негодуване, разбира, че трѣбва или да измѣни наново закона, или да го отмѣни, или да започне да го прилага напълно. То не го прилагаше — никой нѣма да възрази на туй нѣщо. Частнитъ имоти се върнаха. Постави се норма 300 декара, предвидѣха се допълнителни декари за семейства съ повече членове. Даже се прие отчуждаването на манастирскитъ имоти. Всичко това, както ви казахъ, остана мъртва буква. Но тъй като не можеше за винаги да не се прилага този законъ, въ края на краищата се започна да се работи за новото му измѣняване.

И въ 1927 г. законътъ се измѣни, за да се придадатъ на Дирекцията по настаняване на бѣжанцитъ 1.320.000 декара, като придадената земя се смѣта за държавна, безразлично отъ какъвъ произходъ е тя. Фактически това измѣнение е одобряване на VII-то министерско постановление отъ 6 октомврий 1926 г., протоколъ № 78, което пакъ се основава на задължението, поето отъ правителството по бѣжанския заемъ.

Чуватъ се пакъ негодувания отдолу. Безземелната маса иска земя, сочи свободна земя, която може да се вземе, съгласно закона. Прибѣгва се до ново измѣнение на закона — въ края на 1929 г. и началото на 1930 — по силата на което е отмѣнено отчуждаването на частни и манастирски земи и се връщатъ тѣзи земи вече законно, т. е. оформява се по-раншното имъ връщане или завземане отъ самитъ имъ стопани.

Е. Поповъ (з): „Разземляване“ — терминътъ на г. Чирпанлиевъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Почватъ се нови оземлявания, но тѣ сж инцидентни, било за да се оформи земята, дадена на Агрономическия факултетъ, било за да се оформи земята, дадена на опитното поле въ Рила и т. н. Но при всѣко измѣнение все се унищожаватъ по малка частъ отъ стария законъ.

Между това трѣбва да се забележи, че отъ 1 януарий 1928 г. до 28 юлий 1928 г. Дирекцията за т. з. с. е била закрыта и превърната въ ликвидационно бюро. Поради това, че бюджетътъ ѝ билъ гласуванъ само до 31 декемврий 1927 г. На 31 октомврий 1928 г., когато вече нито има законъ, нито се прилага, нито безземелнитъ иматъ куражъ или сила да издигнатъ повикъ за земя, безшумно, безъ протести нито отъ Парламентъ, нито отдолу, отъ народа — защото знаете какво бѣше положението — тури се кръстъ и на това ликвидационно бюро; чиновникитъ му сж били уволнени, като се оставятъ двама инспектори само рго forma. Знаете недѣжитъ на нашето чиновничество. Чиновникитъ, които дотогава сж били на работа, оставятъ перодържкитъ по маситъ, понеже сж уволнени, всички напускатъ, изоставятъ архивитъ разхвърляни и си отиватъ. Опредѣля се етажътъ, кждето бѣше Дирекцията на т. з. с., за нуждитъ на отдѣлението за горитъ; настанява се тамъ това отдѣление, то намира архиви, документи, натѣпкава ги безразборно въ човали и ги разхвърля по таванитъ на Министерството на земледѣлието.

Е. Поповъ (з): Печална участъ!

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: Кой бѣше министъръ тогава?

Обаждатъ се: Григоръ Василевъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Следъ това не можемъ да знаемъ нито чиститъ смѣтки на поземелния фондъ, нито пакъ паричнитъ му смѣтки.

Много цифри се цитираха, много данни се приведоха отъ тази трибуна. Следъ като много пакти сѣмъ провѣрявалъ моитъ цифри азъ нѣмамъ куража, г. г. народни представители, даже и сега да ви кажа, че тѣ сж напълно вѣрни, че тѣ не подлежатъ на критика. За иллюстрация ще ви кажа, че въ книгата, която цитира г. Джанкардашлийски, издадена отъ бившия директоръ на Дирекцията за бѣжанцитъ Хителовъ, се казва, че ние търсимъ 400 хиляди декара земя, нераздадена отъ Дирекцията на бѣжанцитъ, а въ в. „Агрономъ“, издаванъ отъ Агрономическото дружество, въ изложението отъ управителния съветъ, чинитъ директоръ е пакъ г. Хителовъ, се сочи цифрата 50 хиляди декара.

Е. Поповъ (з): Кое е вѣрното?

Министъръ К. Муравиевъ: Едно и сжщо лице въ една книга сочи 400 хиляди декара, а въ единъ вестникъ, въ едно официално изложение на управителния съветъ на Агрономическото дружество, сочи 50 хиляди декара и т. н. и т. н.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Ако ми позволите да потвърдя тази Ви мисль. Азъ цитирахъ цифри, които Вие оспорихте. Тѣ се отнасятъ за състоянието на фонда на отчужденитъ земи и оземленитъ лица на 31 декемврий 1923 г. Тия данни ми се дадоха въ предварителната конференция, ако си спомня г. Дилиановъ, отпечатани на цин-

кографът от Дирекцията за т. п. с. Азъ ги цитирахъ тогава. За този моментъ Вие цитирахте друга статистика, която се напълно различава отъ първата. Напълно съмъ съгласенъ, че се дадохъ статистики, които се различаватъ, и човѣкъ се излага като ги цитира.

Н. Стамболиевъ (з): Статистиката на Димитъръ Христовъ каква може да бжде!

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Но азъ говоря и за преди 1923 г.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Министъръ К. Муравиевъ: Г. г. народни представители! Следъ като Народниятъ блокъ пое властта, Министерството на земледѣлието се е стремѣло съ чиновниците, които има въ наличностъ, да тури редъ въ архивата, оставена отъ ликвидационното бюро. Но ще признаете, че при положението, което ви обрисовахъ, това е една извънредно мъчна работа. Все пакъ намѣри се, че отъ всички оземлени, както се цитира — тукъ, 61.000, има — като достовѣрна цифра — само 35.534 утвърдени оземлявания — това е по смѣтките, които могатъ да се намѣрятъ въ Българската земледѣлска банка — а има 17.600 оземлявания абсолютно неоформени. Виждате, че следъ като законътъ е гласуванъ и измѣняванъ, следъ като е оставено ликвидационно бюро и впоследствие е закрито, следъ като е суспендиранъ законътъ, оставатъ 17.600 нещастници, на които сж дадени земи, обаче безъ никакви документи. И естествено е, че при този хаосъ законътъ не може да се изпълни и въ друго отношение. Не само че властта не раздава земи, но и тия, които сж получили земи, не плащатъ. Единъ пътъ Дирекцията на т. з. с. дава 6-месечна отсрочка, втори пътъ дава 6-месечна отсрочка и следъ това дава една беззачетна отсрочка. И до денъ днешенъ никой не плаща сантимъ въ Земледѣлската банка. Само това хаотично положение налагаще Министерството на земледѣлието да тури въ сила закона за т. з. с., най-малко да тури редъ въ това разбъркано наследство, което ни остави бившата власт.

Ораторитѣ, които се изредиха преди мене, дадохъ достатъчно мотиви, достатъчно доводи, да се види нагледно, че се налага гласуването на този законопроектъ. Азъ признавамъ, че той е внесенъ късно; невъзможно бѣше да бжде внесенъ по-рано и затуй се закъснѣ.

Ще се помѣча, г. г. народни представители, да дамъ известни освѣтления по критикитѣ, които се направиха по представения ви законопроектъ.

Първата критика, която се отправи къмъ него, бѣше: отъ какви извори фондътъ трѣбва да черпи своитѣ земи. И отъ ораторитѣ, които слушахъ, като почнемъ отъ оратора на Демократическия сговоръ въ лицето на г. Янаки Молловъ и свършимъ съ оратора на Социалдемократическата партия г. Лулчевъ, азъ чувамъ единъ упрѣкъ — че въ новия законопроектъ не е предвидено къмъ фонда да се причисляватъ и частни земи. Г. Янаки Молловъ не го каза ясно, но той тъй хубаво обрисова дейността на едритѣ и на дребнитѣ земледѣлски стопанства, тъй нагледно показва какъ само дребното стопанство днесъ е рентабилно и може да бжде отъ полза за народното стопанство, щото логическиятъ изводъ бѣше, че законътъ трѣбва да обърне око и къмъ тѣзи голѣми стопанства, които не се стопанисватъ рационално, въ смисълъ, че не се стопанисватъ отъ самитѣ имъ стопани. Г. Петко Дичевъ изрази сжщата мисълъ, като разви идеята за прѣкото стопанисване на земята. Г. Петко Дековъ ясно подчерта, че фондътъ трѣбва да посегне и къмъ тѣзи стопанства, наречени отъ нѣкои „лихварски“. Никой не спомена, никой не каза, че фондътъ трѣбва да се насочи и къмъ земята на тѣзи, които сами работятъ своята земя или пъкъ които я работятъ по единъ модеренъ и рационаленъ начинъ. Въ туй отношение предлаганиятъ законопроектъ се е движилъ въ кръга на възможноститѣ съ утѣха, че животътъ извършва лека-полека, налага лека-полека това, което налагаха по-предшнитѣ закони за т. з. с. и за т. п. с. — като искаха да премахватъ едритѣ нерентабилни, лихварски стопанства.

Вториятъ упрѣкъ бѣше, че съ новия законъ нѣма да се създадатъ жизнеспособни стопанства. Г. г. народни представители! Понятието „жизнеспособни стопанства“ е толкова разтегливо, че може да ни подведе въ единъ много дълъгъ споръ. Азъ ще забележа на г. Чирпанлиевъ, че условията, при които ние ще раздаваме земя по новия

законъ, сж сжщитѣ, при които раздаваше такава и правителството на Демократическия сговоръ, съ една разлика — че тогава тѣ разполагаха съ два заема, отъ които единиятъ бѣше специално предназначенъ за такива цели, а днешното правителство разполага съ единъ оскъденъ бюджетъ и е принудено, за закрепване и за спасение на народното стопанство, да пести и последната пара. Най-подиръ, и главно, жизнеспособността на едно стопанство не зависи само отъ нормата, която определя законътъ за т. з. с. За илюстрация ще ви посоча стопанството на братя Харитови, което преди години се сочеше като образцово, като жизнеспособно, обаче днесъ е въ такава положение, че всѣки, който иска, може да го купи даже по тарифни цени. При положението, въ което се намира днесъ държавата, ние ще се задоволимъ да дадемъ хлѣбъ на нуждаещитѣ се, а когато нашата държава бжде въ по-добро положение, тѣзи малки стопанства, отъ само себе си ще станатъ жизнеспособни и съ помощта на държавата, и съ помощта на вложения въ тѣхъ и възнаграденъ трудъ.

Нѣкои оратори — тѣ бѣха малцина — се изказаха противъ измѣнението на плащането. Г. г. народни представители! Недейте забравя, че съ тоя законъ ние не продаваме земя, а раздаваме земя: раздаваме я по цена, която е по силитѣ на тѣзи, които оземляваме. А кои сж тѣ? — Хора безъ земя, безъ имотъ, безъ нищо. Слагаме имъ цени, които сж по тѣхнитѣ възможности да платятъ, поставяме имъ срокове, които ще имъ позволятъ да владѣятъ земята и да я работятъ съ спокойствие. По-рано за извършенитѣ оземлявания начинътъ на плащане бѣше тъй тежъкъ и определенитѣ цени бѣха толкова високи, че днесъ много отъ оземленитѣ иматъ интересъ да върнатъ земята и по днешнитѣ цени да си купятъ съ редовна покупко-продажба определенъ земя, каквато си искатъ и кждето си искатъ.

А. Буковъ (з): И два пѣти повече.

Министъръ К. Муравиевъ: По-рано при оземляването се плащаше 50% отъ оценката отъ 1923 г., даваше се 10% вноса и плащаше се 2% комисионно, като цѣлата сума носѣше 8% лихва. Излизаше, че който има да плаща 1.000 л., когато ще изплаща земята си, ще изплати не 1.000, а 1.800 л. Паритѣ се внасяха въ Земледѣлската банка, която пъкъ правѣше пресмѣтане: 500 л. за златенъ наполеонъ. Вие знаете, че това не е раздаване на земя, това не е помощъ къмъ обезземеленитѣ; това е раздаване земя при условия, които не могатъ да се изпълнятъ отъ хора, каквито визиращъ законътъ.

Н. Стамболиевъ (з): По народняшки!

Министъръ К. Муравиевъ: А какви бѣха резултатитѣ отъ тоя начинъ на приложение на закона, отъ този начинъ на плащане? Дирекцията се видѣ принудена да отсрочва и най-после да даде една беззачетна отсрочка.

Г. г. народни представители! Има и другъ мотивъ да се намалятъ ценитѣ на земята. Въ време на оземляването българскитѣ граждани се оземляваха отъ Дирекцията за т. з. с. и отъ Дирекцията за бѣжанцитѣ и се стигна до следния парадоксъ: селянинъ, оземленъ отъ Дирекцията за т. з. с., плащаше за една нива 2.000 л. на декаръ, а сѣдната нива се даваше по закона за бѣжанцитѣ, оценена на 800 или 500 л. декаръ. Това положение не можеше да бжде търпѣно, защото освенъ че бѣше несправедливо, но пораждаше лоши отношения между тия, които бѣха оземлени по двата начина. За илюстрация ще ви посоча нѣколко примѣра. Въ Анхиялска околия земята по закона за бѣжанцитѣ бѣше оценена отъ 400 до 800 л. декарътъ, а по закона за т. з. с. — 1.400 л.; въ Карнобатска околия — 800 л. по закона за бѣжанцитѣ и 1.500 л. по закона за т. з. с.; въ Ямболска околия — 650 л. по закона за бѣжанцитѣ и 1.200 л. по закона за т. з. с.; въ Кърджалийска околия — по първия — 500 л., а по втория — 1.000 л., двойно; въ Плевенска околия — по първия — 1.000 л., по втория — 1.500 л.; въ Пазарджишка околия — по първия — 1.250 л., по втория — 2.000 л.; въ Станимашка околия — 500 л. по първия, 1.000 л. по втория и т. н. и т. н. Това положение налагаше едно уравнение на ценитѣ.

Идваме до единъ въпросъ, който се разглеждаше най-разгорещено, който възбуди много съмнения — да не кажа страсти — който даже накара нѣкои оратори да предвиждатъ и задачи, които законопроектътъ не гони. То е за следното.

Съ законопроекта действително процедурата за оземляването се изменя. Тя се изменя по две съображения: първо, изискват се органи и — азъ ще добавя — компетентни и пригодни за целта; второ, изискват се органи, които ще дадат една бърза процедура по оземляването.

Защо изхвърляме общинските съвети и поставяме общински комисии? Казаха, че поставяме общински комисии заради партизанството. Г. г. народни представители! Къде е по-голямо партизанството: въ общинския съвет, който се избира по партийни листи, или въ общинската комисия, членовете на която могат да бъдат назначени без оглед на тяхната партийна принадлежност? А ако говорим много за партизанство, азъ не зная дали можем да намерим личности или срѣди въ България, където да липсва партизанството. Съображенията на днешното правителство сж съображения и на бившето правителство, изразени чрезъ неговите органи. Азъ ще ви приведа няколко цитати отъ отчета на Главната дирекция на трудовите земеделски стопанства, под редакторството на глвния директоръ г. Кърджиевъ, за да видите какво мнение има той — следъ като вече сж оземлявали въ продължение на 8 години и иматъ дълъгъ опитъ — за общинските съвети.

На стр. 33 се казва: (Чете) „Общинските съвети въобще не сж въ състояние да извършатъ сами оземляването между другото и затова, защото не могат да действуватъ обективно. Тѣ напълно зависатъ отъ волята на избирателите и иматъ всички интересъ въ партийно и друго отношения да държатъ поземелния фондъ нераздаденъ въ собственост, за да може да имъ служи като срѣдство да държатъ избирателите въ ржцетъ си, а за мнозина съветници — да се обогатяватъ за сметка на сжщия фондъ. За порочността отъ доброто оземляване най-добре говори оземляването, извършено по закона за трудовата поземелна собственост отъ общински комисии“ — което е трѣбвало да се ревизира; а сжщо и отъ общинските съвети.

И продължава по-нататък: (Чете) „Досегашната практика доказва, че общинските съвети не сж въ положение да схванатъ духа и смисъла на закона за т. з. с., който цели предимно създаването на жизнеспособни земеделски стопанства. Тия съвети се състоятъ обикновено отъ по-заможните хора въ общините и поради тѣхните лични интереси сж изобщо наклонни да запазятъ по-големи пространства обществена земя, за да могат да я използватъ за паша на многочислените си мършавъ добитѣкъ“.

На стр. 21 отъ отчета се казва: (Чете) „Още отначало Главната дирекция на т. з. с. почувствува, че много общински съвети проявяватъ безинтересованост къмъ възложената имъ по закона за т. з. с. работа, а други отиватъ до мълчаливъ бойкотъ, поради което приваждането въ известност на фондovitъ земи ставаше бавно и на много мѣста неправилно. Законътъ за т. з. с. не се тълкуваше и прилагаше навсѣкѣ еднакво отъ органите на Главната дирекция на т. з. с. Появиха се разнообразни спорове...“ и т. н. и т. н.

На стр. 13 отъ отчета пакъ за общинските съвети се казва: (Чете) „Изсяняването на земи, подлежащи за причисляване къмъ фонда т. з. с., произхождащи отъ общинските мери, наложи извънредно голѣма административна работа, произхождаща не само отъ естеството на самата работа, но и поради пасивната, а често пѣти и активна опозиция, проявявана отъ страна на общинските съвети — непосредствените дирекционни органи, на които бѣ предоставено извършването на самата работа около общинските мери. По-главната частъ отъ общинските съвети неохотно пристѣпиха къмъ разграничаването на мерите, защото по тоя начинъ сами тѣ лично за себе си или за своите близки, приятели и роднини е трѣбвало да се лишаватъ отъ непрекъснатото разграбване и безвъзмездното използване на загребените пространства отъ общинските мери“.

Нѣкой отъ мнозинството: Г. Чирпанлиевъ! Това не бѣше ли го прочетъ?

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ср): Това стана причина да ликвидира по-скоро дирекцията — ако искате, да ви го кажа; па го използвайте, ако щете.

Н. Стамболиевъ (з): И да отнемете земята на Кърджиева.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ср): Само че той не е отъ нашата партия, а е отъ друга партия.

Министъръ К. Муравиевъ: И много такива пасажии, като тѣзи, които ви прочетохъ, има въ отчета на Главната дирекция за т. з. с.

Г. г. народни представители! Азъ ще ви посоча сведения пакъ отъ сжщата дирекция за издадените заповѣди за глобяване на общински съвети за времето отъ 1924 г. до 1927 г. А имайте предъ видъ, че четири години тѣ не сж действували абсолютно никакъ по приложението на закона. Глобени сж 2,048 кметове, 1,326 общински съветници и отдѣлно секретаръ-бирници.

Н. Стамболиевъ (з): Цѣлъ вагонъ за износъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Какъ се е действувало? Поради това противодействие на общинските съвети въ прилагането на закона сж глобени 458 общини. Имаме сведения само отъ 9 окрѣга. И защо сж глобени? Село Радомирци, Луковитска околия, — за отказъ да разграничи мерата; с. Бацова махала, Ловчанско — за отказъ да изготви книгата по оземляването; с. Дервишко, Никополско — за отказъ да опредѣли размѣра и разграничи мерата.

Г. Мариновъ (з): Тия глоби сж все на земеделци.

Министъръ К. Муравиевъ: Чуващ ли какво говоря? Вие виждате, че общинските съвети, въпрѣки правата, които имъ дава законътъ, сами сж били противъ неговото прилагане и дирекцията въ своя отчетъ сама признава, че тѣ сж едни органи, които не могат да вършатъ оземляването.

Н. Алексиевъ (з): И следъ като видѣ този органъ, че не се прилага законътъ, трѣбваше самъ да си отиде.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ср): Това е единъ отчетъ, който бѣше напечатанъ, когато бѣше разклатено положението на Кърджиева, за да си закрепни положението. Това е за закрепване на положението.

Министъръ К. Муравиевъ: Околийската комисия я избѣгваме, защото отъ опита, който иматъ дирекцията и министерството, видѣло се е, че това е единъ органъ некомпетентенъ, който служи само да протака работите по оземляването и който нѣкоя често крѣщаваха „бюро за ходатайства“. Отдѣлението, което ще прилага закона, има елементи, които достатъчно гарантиратъ правилното му прилагане. То се състои отъ агрономи, отъ юристи — хора компетентни по въпроса; въ неговия съставъ — не искамъ да кажа за контролъ, защото не искамъ да употребя този изразъ тукъ, но повече за съдействие, за компетентно съдействие — се туря и единъ членъ отъ Върховния административенъ съдъ. При този съставъ, г. г. народни представители, не трѣба и да се говори за нѣкакъвъ страхъ при оземляването.

Азъ мога да възразя на тѣзи господа, които най-горещо защитаваха теорията, да се даде правото за оземляване на общинските съвети, защото не били партизански, че общинските комисии могат да бъдатъ въ такъвъ съставъ, че партийниятъ елементъ, ако не бѣде напълно елиминиранъ, то поне да бѣде ограниченъ. Защо да не бѣде председателъ на тая комисия, напр., главниятъ учител въ селото или нѣкакъвъ другъ? На комисията ние ще имаме време и възможност да дадемъ тази форма, която да гарантира правилното и справедливо раздаване на земята. Нека не се забравя, че тѣзи, които пледиратъ правото на общинските съвети, пледиратъ правото и на общинските тричленки. Ще простите, но азъ зная какъ се назначаватъ общинските тричленки, зная какви хора се назначаватъ, знамъ какъ често се смѣняватъ. По-лошъ органъ за оземляването отъ тѣхъ — да не кажа друго — не бихме могли да намеримъ. (Ржкнѣтскания отъ земеделците)

Ц. Пупешковъ (д. ср): Г. Гиргиновъ е на противно мнение.

Министъръ К. Муравиевъ: Не. Това се отнася за всички, защото този законъ нѣма да се прилага само отъ менъ.

Ц. Пупешковъ (д. ср): Пишете тогава въ закона, че въ състава на тия комисии ще влиза главниятъ учител, за да бѣе успокоен Народното събрание.

Министър К. Муравиев: Че защо има второ четене, защо има парламентарна комисия? Азъ ви го казвамъ като идея.

Друга една гаранция. Г. г. народни представители! Който прокара единъ такъв законъ, не може да си прави илюзия, че ако законътъ бжде гласуванъ въ форма такава, че да дава възможностъ да се вършатъ много своеволия, тия своеволия нѣма единъ денъ да се упражнятъ върху него. По нашата преценка, работата, която предстои, не може да бжде привършена по-рано отъ, може би две, може би три години — да не дава Богъ и повече!

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): И повече. Невъзможно е така скоро да бжде свършена. Ще отиде повече време. Въ всѣки случай азъ Ви желая успѣхъ.

Министър К. Муравиев: Едно отъ съображенията, което ме накара да се спра на така опредѣления въ законопроекта съставъ на общинската комисия, като ми се даде възможностъ да подбера хора, и компетентни, и съ мораленъ цензъ, и пригодни за оземляване, то бѣше следното. Въ процеса на оземляването противници на оземляването не сж само, както се говори, едритѣ собственици, общинскитѣ съвети или тѣзи и онѣзи. Мнозина и много сж противниците на оземляването. Можемъ да стигнемъ до положението, щото въ известни села да не може законътъ да се приложи по другъ начинъ, освенъ министърътъ да назначи тричленна комисия или, ако тя бжде въ невъзможностъ, да приложи закона, да прати даже тамъ свой делегатъ, който да приложи закона. За примѣръ ще ви кажа селото Хаджи-Амза, Ихтиманско. Два избора върши селото, не на партийна база; има две листи: на тѣзи, които сж оземлени, и на тѣзи, които сж противъ оземляването. Какъвъ общински съветъ и каква общинска комисия ще приложи закона въ едно такова селище?

Ф. Рафаиловъ (д. сг): То е изключение.

Министър К. Муравиев: Нѣ е изключение. Колкото повече меритѣ намаляватъ, колкото повече пасищата, които сж за общо ползуване, намаляватъ, толкова повече противниците на оземляването ще бждатъ повече.

Д. Дрънски (д): Това е вѣрно.

Министър К. Муравиев: Смѣткитѣ на фонда — нѣмамъ куражъ да ви кажа повече отъ това, което ви каза народниятъ представителъ г. Асенъ Буковъ — сж въ пълна неуредица. И сега сме искали единъ компетентенъ чиновникъ отъ Финансовото министерство, който да бжде делегиранъ, и съ нужната компетентностъ, време и властъ да може да тури редъ въ тѣхъ, за да видимъ какво има въ наличностъ — не пари, а дефицитъ. Горедолу знаемъ, че дефицитътъ възлиза на 68 милиона лева. Самата дирекция посочва какъ сж били изразходвани срѣдствата. Още отъ 1925 или 1926 г. започватъ вече за смѣтка на фонда покупката на плугове; но то е вече свършено другъ въпросъ.

Н. Стамболиевъ (з): (Къмъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ) Димитъръ Христовъ разбираше тия работи.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Все азъ ли ще бжда грѣмоотводъ, бе джанамъ!

Министър К. Муравиев: Г. г. народни представители! Повдигна се тукъ въпросътъ и около закрѣгляването на спорнитѣ мери. Единъ ораторъ — струва ми се г. Кораконъ — каза, че всички мери били закрѣглени; другъ каза, че не можемъ да ги закрѣглимъ; трети каза, че ние не сме властни да разрешаваме спора.

Ще отговоря: текстътъ на законопроекта е ясенъ — ние искаме да имаме право да закрѣгляваме спорнитѣ мери. Обаче спорътъ си е споръ. За очевещата нужда отъ този членъ ви показва примѣрътъ съ селата Радиченецъ и Виная, кждето вече тази година падна 15-та по редъ жертва. Втори характеренъ примѣръ е мерата Айкъна, която се владѣе отъ 6 села и по която се спори, и ако се върви все тъй, ще се спори може би за вѣчни времена. Съ този членъ отдѣлението ще има право да закрѣглява и спорнитѣ мери, макаръ спорътъ да продължава да сѣществува. Ако нѣкои господа при разглежда-

нето на законопоректа въ комисията пожелаатъ да включимъ и спороветъ между частнитѣ лица и общинитѣ, или пъкъ намѣрятъ текстъ, който ще разреши единъ пътъ завинаги тия вѣчни спорове между селата за мери — макаръ това да бжде не по угодата на известни провинциални адвокати — това ще бжде единъ голѣмъ даръ, една голѣма помощъ, непосредствено дадена на селата. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството).

Д. Дрънски (д): Защо не и софийскитѣ адвокати?

Министър К. Муравиев: Не, само на провинциалнитѣ; и то, нека забележа, най-малкитѣ.

По комасацията се изказаха пожелания за единъ законъ, който да обхване обширно и пълно тази материя. Поради финансови невъзможности това днесъ не можемъ да го направимъ. Представили сме въ този законопроектъ нѣкои измѣнения на старитѣ членове, които ще ни дадатъ възможностъ въ кръга на това, съ което разполагаме, да може отдѣлението да продължава и занаяпредъ да комасира отдѣлни селища.

Въ туй отношение имаме вече задоволителни резултати. Отдѣлението е почнало редовна и пълна комасация въ 14 села, а именно: Бѣла-черква, Овча-могила, Стърменъ, Трапоклово, Крушовене, Долни-Луковитѣ, Мокрешъ, Махалата, Житенъ, Новачене, Бреница, Ковачица, Люта и Български-Караагачъ. Въ с. Маданъ, Фердинандско, е комасирана земята самоволно, обаче безъ регулация на четищата и парцелитѣ. Въ селата Бѣла-черква, Стърменъ и Овча-могила работата е извършена и стопанитѣ сж влѣзли въ комасиранитѣ парцели. Въ селата Бреница, Долни-Луковитѣ, Мокрешъ, Крушовене, а вѣроятно и въ с. Махалага, стопанитѣ ще влѣзатъ въ комасиранитѣ парцели следъ влигане на тазгодишната реколта. Комасацията е приета отъ мѣстното население: съ 100% въ с. Бѣла-черква; съ 100% въ с. Стърменъ; съ 97% въ с. Овча-могила; съ 87% въ с. Бреница; съ 83% въ с. Долни-Луковитѣ и съ 94% въ с. Мокрешъ. Малкото недоволни — които естествено е да се явятъ въ всѣко комасирано селище — сж тѣзи, на които вече не по воля, а по сѣдба имъ е отредено да взематъ нѣкоя мѣстностъ не по тѣхна изгода.

Н. Алексиевъ (з): И които, следъ като сж ограничени, не могатъ да правятъ пакости на другитѣ.

Министър К. Муравиев: За ползата отъ извършената комасация нѣма да говоря на народното представителство, защото тя му е позната. Смѣтамъ, че съ новия бюджетъ ние ще имаме възможностъ да разширимъ дейността на министерството въ тази областъ въ още по-голѣми размѣри.

Стигамъ, г. г. народни представители, до въпроса за фондовѣтъ. Тукъ едва ли не всички оратори изтъкнаха, че съ новия законъ ние посѣгаме на фондовѣтъ, унищожаваме фондовѣтъ, скотовѣдството замира и училищното дѣло се опростява!

А. Буковъ (з): Въ в. „Слово“ така пише.

Министър К. Муравиев: Текстътъ на законопроекта е ясенъ. Ние искаме да ограничимъ училищнитѣ фондове или по-право, да ограничимъ известни хитрувания на нѣкои общински съвети. Въ предложения законопроектъ е поставена норма: единъ декаръ на домакинство за училищенъ фондъ, единъ декаръ за скотовѣденъ фондъ и т. н. Ако комисията намѣри, че трѣбва да се увеличи тая норма, ще се увеличи. Но не може безъ мѣрка да се даде право на общинскитѣ съвети да обявяватъ каквото трѣбва и каквото не трѣбва за фондъ, билъ той училищенъ, или — да го нарекатъ — черковенъ, и подъ единъ благовиденъ предлогъ да се вършатъ — какъ да кажа — глупости или нередовности.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Училищнитѣ фондове ги опредѣлятъ две министерства. Може ли да се казва, че министерствата правятъ глупости?

Министър К. Муравиев: Послушайте ме и тогава ще ме разберете.

Ц. Пупешковъ (д. сг): И укази се издаватъ.

Министър К. Муравиев: Училищнитѣ фондове се увеличиха отъ 1 милионъ на 3 милиона декари. Ако позна-

вате, г. Пупешковъ, въпроса, ще видите, че увеличението на фондовете не е ставало под натиск на Министерството на просвѣщението, а въ времето, когато се гласуват известни закони. Гласува се законът за трудовитѣ земеделски стопанства — и указитѣ за училищни фондове веднага почват да пълнят „Държавен вестникъ“. Проследете особено периода, когато е гласуван законът за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ и ще видите, че „Държавен вестникъ“ тогава не публикува друго, освенъ укази за училищни фондове. Така сѣ станали 3 милиона декари.

Ц. Пупешковъ (д. сг): А споровете сѣ комшиитѣ си продължаватъ; и това, което не е било заграбено, и то се заграбва.

Министъръ К. Муравиевъ: По този начинъ с. Долни-Луковитѣ, което е имало 20.000 декара мера, за да избѣгне даването на земята за настаняване на бѣжанцитѣ, е определило 10 хиляди декара за фондове, отъ които само за училищенъ фондъ — 8.000 декара.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Селска политика — какво ще правите?

Министъръ К. Муравиевъ: Сѣщото село има 398 семейства за оземляване, за което оземляване сѣ необходимо 8.000 декара.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Точно колкото е училищниятъ фондъ.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Кой работи тази земя? Тази земя чужденци ли я работятъ?

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Е. Поповъ (з): На търгъ се отдава.

Министъръ К. Муравиевъ: Какъ се работи — това е вече другъ въпросъ.

Т. Тонковъ (з): Г. Пупешковъ като-че-ли живѣе на Марсъ, та не знае!

П. Попивановъ (з): Който я работи, той ще я владѣе.

Министъръ К. Муравиевъ: Г. Пупешковъ! Ако бѣхте ме оставили да завърша фразата, щѣхте да разберете. — Въпрѣки че училищниятъ фондъ е 8.000 декара, общината дължи надъ 3 милиона лева, които не може да изплати отъ доходитѣ на фонда, защото срещу наемитѣ сѣ дадени за 2.500.000 л. полици, които сѣ несъбираеми. (Оживление всрѣдъ мнозинството)

Сѣщото положение е и въ с. Бреница, което има 5.000 декара училищенъ фондъ; с. Кнежа има 17.000 декара училищенъ фондъ; с. Мъртваца има 4.000 декара училищенъ фондъ и т. н. и т. н.; а има села, като с. Гривица, където общинскиятъ съветъ отива даже да изхвърли оземленитѣ отъ поземелния фондъ и го обявява за училищенъ фондъ.

Министерството на народното просвѣщение не знае тия работи. Пращатъ му протоколъ за оземляване — то нарежда за издаване на указъ.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Минаватъ и презъ Вашето министерство.

Министъръ К. Муравиевъ: Отъ тая година почнаха да минаватъ. Стопанисването на този училищенъ фондъ е такова, че тая година доходътъ не надминава повече отъ 40 л. на декаръ; а дали ще се събератъ тѣ, и това е проблематично. Самото поддържане на фонда е такова, че учебниятъ комитетъ миналата година го показа 1.486.565 декара обработваема площъ, а тази година, следъ като сѣ издѣли много укази за увеличение на училищния фондъ, го показва 1.073.000 декара. Виждате какво е стопанисването на училищния фондъ; но то е въпросъ, свързанъ сѣ самото стопанисване.

Скотовѣдниятъ фондъ, който се стопанисва по-рационално, защото е подъ прѣкото рѣководство на директо-

ритъ на земеделските катедри, има определена площъ 432.744 декара земя; отъ тѣхъ разработени сѣ 329.000 декара, неразработени — 104.000 декара. Общиятъ доходъ отъ тѣзи земи презъ 1932 г. е 27.000.000 л. Съ този членъ, който е вмѣкнатъ въ настоящитѣ измѣнения, ние целимъ да спремъ вече, така да се каже, този прикритъ саботаждъ на оземляването. Училищното дѣло и скотовѣдното дѣло ще бждатъ достатъчно защитени, когато комисията ще определи точно колко трѣбва да се запази за фонда сѣ огледъ числото на домакинствата.

Каза се, г-да, нѣщо и противъ ревизията. Действително, това е единъ въпросъ извънредно сериозенъ, защото, зле приложенъ законътъ, може да даде свѣршено обратни резултати отъ тѣзи, които се очакватъ отъ него. Чл. 62 е, така да се каже, ножъ сѣ две остриета и, приложенъ недобросѣвѣстно, може да всѣе анархия въ страната. Но азъ смѣтамъ, че и най-добриятъ законъ, когато се прилага недобросѣвѣстно, ще има обратенъ резултатъ. Когато единъ законъ се гласува, той се гласува сѣ явната целъ, че ще бжде приложенъ, за да се постигнатъ онѣзи цели именно, които се гонятъ. И вие виждате, че сѣ тоя законопроектъ сѣ цели не само ревизия на оземленитѣ, а сѣ цели ревизия въ две направления: ревизия по отношение на тѣзи държавни и общински земи, които сѣ заграбени или неправилно очертани, и ревизия на неправилно оземленитѣ. За знание на народното представителство азъ мога да му кажа, какъвъ размѣръ ще обхване тая ревизия максимумъ, защото отдѣлението за оземляването вече има пълни данни за действията по оземляването. Имаме 1.017 души оземлени надъ нормата. Кой би възразилъ, ако се каже на тѣзи хора: оземлени сте мимо закона, дадена ви е земя, издадени ви сѣ актове, но законътъ повелява, че вие, които имате 200 декара земя, не можете да получите нови 50 декара? Това нѣщо би ли всѣло анархия въ страната? Не. Въ всѣко село такава ревизия ще внесе успокоение.

Имаме, по наше знание, 29 случая на оземлени хора, които, обаче, сѣ се изселили и даватъ земята си на изполица. Явно е, че тази земя трѣбва да имъ се отнеме, защото законътъ за оземляването не е законъ за създаване на изпълнители, а е законъ за даване земя на онѣзи, които се нуждаятъ отъ нея.

Н. Стамболиевъ (з): Тѣ сѣ сѣщитѣ, които пишатъ писмата, четени отъ г. Чирпанлиева.

Министъръ К. Муравиевъ: Имаме и друга една графа, която — нека заявя — за менъ е проблематична. Това сѣ 55 случаи на земя, дадена на хора, които не се ползватъ сѣ добро име, които иматъ пороци, пиянствуватъ, комунисти — нѣкои смѣтатъ, че и комунизъмътъ е порокъ — и т. н.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Широка рубрика!

Министъръ К. Муравиевъ: Вѣрно е, широка рубрика, но смѣтамъ, че въ цѣла България, при толкова хиляди оземлявания, 55 случаи на оземлени алкохолици не сѣ много.

Това сѣ оземляванията. Когато се говори за разземляване и когато сѣ разни провокаторски писма, четени отъ трибуната на Народното събрание, се цели да се всѣе смутъ въ страната, азъ мисля, че се прави лоша услуга и се вреди не само на закона, не само на правителството, не само на Парламента, но и на самата държава. Защото всѣки сѣ право би отговорилъ, че ревизията, която ще обхване горепосоченитѣ набѣрзо случаи, е много по-добра, отколкото ревизията, предвидена въ чл. 34 отъ закона за т. з. с. отъ 1924 г., която сѣ една дума унищожава всишки оземлявания по т. п. с., унищожава последицитѣ отъ цѣлия законъ. Действително, ако искате такава ревизия, това нѣмаше да бжде политично, нѣмаше да бжде държавническо, а щѣше да бжде — да кажа най-слабо — болшевишко, макаръ че едно време това се приложи отъ партията на Демократическия сговоръ. (Ржкоплѣскания отъ земеделцитѣ)

Следъ тия кратки обяснения, които ви дадохъ, азъ ви моля, г. г. народни представители, да гласувате по принципъ предложението въ законопроектъ. Съ него ще имаме възможностъ да дадемъ, ако не друго, земя на тѣзи онеправдани хора по селата, които нѣматъ нито имотъ, нито къща, нито земя, нито никакъвъ другъ доходъ и като имъ дадемъ парчето земя, ще имъ дадемъ възможностъ да изкарватъ своята прехрана и сѣ своя непосиленъ трудъ да творятъ и тѣ блага за нашата страна. (Продължителни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Председателствуващ Н. Шоповъ: Който от г. г. народните представители приема на първо четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за трудовите земеделски стопанства, моля, да вдигне ръка. Мнозинство, Събранието приема. (Ръжкоплъскания от мнозинството)

Следното заседание, съгласно правилника, ще бъде във вторникъ, 16 т. м., съ следния дневенъ редъ:

1. Първо четене законопроекта за изменение на закона за подпомагане на розопроизводството отъ 26 августъ 1922 г.

2. Второ четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за устройството на сѣдилищата.

3. Първо четене законопроекта за изменение на закона за разширение на железнопътната мрежа.

Второ четене законопроектите:

4. За уреждане наемните отношения.

5. За кариерите.

6. Първо четене законопроекта за одобрение конвенциите, приети отъ международните морски конференции презъ 1929 и 1930 г. въ гр. Лондонъ.

7. Първо четене предложението за изменение и допълнение въ кои членове отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание.

8. Докладъ на прошетарната комисия.

Който отъ г. г. народните представители е съгласенъ съ този дневенъ редъ, моля, да вдигне ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 21 ч. 25 м.)

Подпредседатели: { **Н. ЗАХАРИЕВЪ**
Н. ШОПОВЪ

Секретаръ: **Ж. ЖЕЛЯБОВЪ**

~~Зам. началникъ~~ на Стенографското отделение: **Д. ДУКОВЪ**